

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tjaša Ujčič

Vloga Milana Kučana pri osamosvajanju Slovenije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tjaša Ujčič
Mentor: red. prof. dr. Igor Lukšič

Vloga Milana Kučana pri osamosvajanju Slovenije

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Mentorju red. prof. dr. Igorju Lukšiču hvala za pomoč, nasvete in ideje, ki so me vodile v pravo smer pri pisanju diplomskega dela. Hvala gospodu Milanu Kučanu, ki mi je s svojo pripravljenostjo in prijaznostjo omogočil neposreden dostop do pomembnih informacij.

Hvala tudi moji družini za podporo v času študija in vsem ostalim za pomoč in spodbudo na poti do cilja.

VLOGA MILANA KUČANA PRI OSAMOSVAJANJU SLOVENIJE

Že nekaj let pred Titovo smrtjo je bilo jasno, da je Jugoslavija v globoki gospodarski in politični krizi. Po njegovi smrti se je ta kriza še poglobila, okrepila se je moč Zveze komunistov, še posebej pa moč Jugoslovanske armade, ki se je smatrala za dediča Titove zapuščine. Pod močnimi centralističnimi in hegemonističnimi pritiski ter z okrepljeno vlogo Srbije se je Slovenija odločila za demokratizacijo in z njo sprejela pomembno odločitev za osamosvojitvev.

Pomembno vlogo pri osamosvajanju Slovenije je odigral Milan Kučan. V svojem diplomskem delu preučujem njegov neposreden vpliv na dogajanja v obdobju demokratičnega prehoda in njegov doprinos k dokaj mirni razdružitvi Slovenije od Jugoslavije. Delovanje Milana Kučana in njegovo vlogo pri osamosvojitvenem procesu sem kronološko prikazala od socialistične Slovenije mimo slovenske pomladi, kosovske krize, sprejema amandmajev k slovenski ustavi leta 1987 ter odločilnega 14. kongresa Centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije, ki ni pomenil samo konca Zveze komunistov Jugoslavije ampak tudi konec Jugoslavije, pa vse do samostojne Slovenije in Kučanovega predsedovanja v novi državi.

Ključne besede: Milan Kučan, gospodarska in politična kriza v Jugoslaviji, demokratizacija Slovenije, osamosvojitvev Slovenije

MILAN KUČAN'S ROLE IN SLOVENIAN ATTAINMENT OF INDEPENDENCE

It was clear that Yugoslavia was in a deep economic and political crisis already some years before Tito died. The crisis even deepened after his death, when the power of the Communist party, and especially the power of the Yugoslav army which considered itself the heir of Tito's legacy, was beginning to strengthen. Due to the strong centralistic and hegemonic pressure executed by Serbia, Slovenia decided upon democratisation and with it the important resolution about independence was made. Milan Kučan played an important role in the process of attaining independence.

In my diploma work I have examined his direct influence on the events in the period of democratic transition and his contribution to rather peaceful separation of Slovenia from Yugoslavia. I have set up a chronological scheme showing the sphere of the actions taken by Milan Kučan during the period beginning in the era of socialism and followed by the 'Slovenian spring', the Kosovo crisis, the acceptance of the amendments to the Slovenian Constitution in 1987, the decisive 14th congress of the Central Committee of the Yugoslav Communist Union, which did not mean only the end of the Union but also the end of Yugoslavia, up to the independent Slovenia and Kučan's presidency in the new country.

Key words: Milan Kučan, economic and political crisis in Yugoslavia, democratisation of Slovenia, Slovenian attainment of independence

KAZALO

1	UVOD.....	6
2	METODOLOŠKI OKVIR.....	8
	2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA.....	8
	2.2 CILJ PREUČEVANJA.....	8
	2.3 UPORABLJENA METODOLOGIJA.....	8
	2.4 HIPOTEZE.....	9
3	ZGODOVINSKI OKVIR.....	9
4	SLOVENIJA V JUGOSLAVIJI.....	12
	4.1 KUČANOV VSTOP V POLITIKO.....	12
	4.2 PREDSEDNIK SKUPŠČINE REPUBLIKE SLOVENIJE.....	14
	4.3 SLOVENSKI PREDSTAVNIK V PREDSEDSTVU CK ZVEZE KOMUNISTOV JUGOSLAVIJE (1982-1986).....	15
	4.4 PREDSEDNIK CK ZVEZE KOMUNISTOV SLOVENIJE (1986-1989).....	16
5	KRIZA V JUGOSLAVIJI.....	21
	5.1 SLOVENSKA POMLAD.....	21
	5.2 KRIZA NA KOSOVEM.....	25
	5.3 FEDERACIJA VS. KONFEDERACIJA.....	28
	5.4 AMANDMAJI K SLOVENSKI USTAVI.....	30
	5.5 14. KONGRES ZKJ.....	34
6	OSAMOSVOJITEV SLOVENIJE.....	37
	6.1 PREDSEDNIK PREDSEDSTVA REPUBLIKE SLOVENIJE (1990-1992).....	37
	6.2 PLEBISCI O SAMOSTOJNOSTI IN NEODVISNOSTI SLOVENIJE (23. 12. 1990).....	41
	6.3 TEMELJNA USTAVNA LISTINA O SAMOSTOJNOSTI IN NEODVISNOSTI REPUBLIKE SLOVENIJE (25. 6. 1991).....	44
	6.4 DESETDNEVNA OSAMOSVOJITVENA VOJNA IN MIROVNA POGAJANJA.....	47
	6.5 MEDNARODNO PRIZNANJE SLOVENIJE.....	52
7	SAMOSTOJNA SLOVENIJA.....	56
	7.1 PREDSEDNIK REPUBLIKE SLOVENIJE.....	56
	7.2 SLOVENIJA NA POTI V EVROPSKO UNIJO IN NATO.....	58
8	ZAKLJUČEK.....	61
9	LITERATURA.....	68
10	PRILOGE.....	71
	PRILOGA A: INTERVJU Z BIVŠIM PREDSEDNIKOM REPUBLIKE SLOVENIJE MILANOM KUČANOM.....	71

1 UVOD

Proces osamosvajanja Slovenije se je poglobil v drugi polovici osemdesetih let. Osamosvojitve Slovenije ni bila samo obramba pravice slovenskega naroda, da si zagotovi razvoj po lastni meri, ampak je šlo za daljši proces skupnega razmisleka o slovenski prihodnosti, alternativah, priložnostih in nevarnostih. V tistem času je sodelovalo mnogo subjektov pri uresničevanju zadanih ciljev: od CK ZKS, socialistične zveze, mladinske organizacije do Nove revije, alternativnih gibanj ter številnih posameznikov. Rezultat je bil vrednotni temelj, na katerega so oprli pogumno odločitev za samostojno državo.

S svojimi reformističnimi opredelitvami in zavezanostjo demokratičnim političnim načelom je pomembno vlogo pri osamosvajanju Slovenije odigral Milan Kučan. Kot vodja slovenske Zveze komunistov se je že 1986 takoj zavzel za odprt politični dialog. Državljanom Slovenije je zagotovil širitev prostora političnih svoboščin in spoštovanja človekovega dostojanstva. Zavzemal se je za ločitev partije od države in za politični pluralizem. Po dveh letih njegovega predsedovanja Zvezi komunistov Slovenije (ZKS) je v Sloveniji v polni meri zaživela slovenska politična pomlad kot pluralnost in legitimnost političnih orientacij. Kučan je v interesu države Slovenije poudarjal pomembnost temeljitih družbenih reform z vidika zavzetosti za resnično globoke spremembe, ki bi to deželo in ljudi pripeljale iz blodnjaka v luč ter v blaginjo, zaslužno z delom.

Milan Kučan je dvignil svoj glas proti nacionalni neenakopravnosti in nedemokratičnosti v nekdanji Jugoslaviji. Bil je tudi proti tistim, ki so državo vodili v izredna stanja in v vojno. Ko je nekdanja Jugoslavija zašla v slepo ulico in je postala nevarno žarišče, ki je ogrožalo mir in varnost tudi v ostali Evropi, je vztrajno iskal pot za dogovor za mirno razdružitve z uveljavitvijo pravice narodov do samoodločbe (Bivša predsednika Republike Slovenije).

»Pred nami je čas odločitev. Narediti bomo morali vse, da ne bo prišlo do reševanja jugoslovanske krize z nedemokratičnimi sredstvi, s prelivanjem krvi, državljansko vojno, kajti vse politične poti za rešitev še zdaleč niso izčrpane.« (Naša obramba 1990, 6). S temi besedami je Milan Kučan nagovoril v času jugoslovanske politične in

gospodarske krize rezervne vojaške starešine v Kopru med pogovorom o izhodu iz te krize. Na koncu je še poudaril, da odcepitev Slovenije ali njena osamosvojitve (med pojmom je razlika) nikakor ni prvi politični cilj Slovenije. Njen cilj je bil konfederalna ureditev Jugoslavije, v kateri bi imel vsak narod samostojen položaj. Ker takšen položaj ni bil zagotovljen, so bili prisiljeni razmisliti o skrajni možnosti - osamosvojitvi Slovenije.

Da se zavzema za iskanje nenasilnih rešitev, je dokazal v času agresije jugoslovanske vojske, katere žrtev je bila Slovenija. Takrat mu je uspelo pridobiti politično soglasje za Brionsko deklaracijo, ki je odločila o miru v Sloveniji.

Leta 1990, ko je bil izvoljen za predsednika predsedstva Slovenije, takrat še republike nekdanje Jugoslavije, se je Milan Kučan opredelil za nadstrankarsko delovanje (Bivša predsednika Republike Slovenije). Prizadeval si je za čim večje medstrankarsko soglasje in za nacionalno spravo. Na neposrednih volitvah leta 1992, prvih v samostojni Sloveniji, je bil izvoljen kot neodvisni kandidat proti sedmim kandidatom v prvem krogu s 64 % glasov. Našo državo je uspešno vodil, saj je uresničila svoj sen o samostojnosti in postala članica Organizacije združenih narodov (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije).

Vse od leta 1989, ko se je v Sloveniji z ustanovitvijo novih političnih zvez in strank razmahnil politični pluralizem, ostaja Milan Kučan med državljani Slovenije najpopularnejša osebnost. Temu pričajo rezultati javnomnenjskih raziskav uglednih raziskovalnih institucij ter mesečnih raziskav osrednjih dnevnikov, na osnovi katerih je bil leta 2001 razglašen za slovensko politično osebnost desetletja (Bivša predsednika Republike Slovenije).

V diplomskem delu preučujem neposreden vpliv Milana Kučana na dogodke med osamosvajanjem Slovenije. Kronološko bom skušala prikazati tiste najpomembnejše odločitve Milana Kučana, ki so prispevale k uspešni in dokaj mirni razdružitvi Slovenije od SFRJ, ter ključne dogodke, ki so pripeljali Slovenijo do nove države in razpada Jugoslavije.

Delovanje in vlogo Milana Kučana bom v svojem diplomskem delu razdelila na štiri obdobja, oziroma na štiri dele njegovega političnega delovanja. Prvo sega še v čas

socialistične Slovenije, v čas monopolne partijske oblasti in ostrih konfliktov v procesih razpadanja nekdanje Jugoslavije. Drugi del bo obsegal krizo v Jugoslaviji, podrobneje slovensko pomlad, kosovsko krizo in razpravljanje okrog federacije vs. konfederacije. Dotaknila pa se bom tudi sprejema amandmajev k slovenski ustavi ter 14. kongresa ZKJ. V tretjem delu bom razdelala osamosvojitve Slovenije, Kučanovo predsedovanje predsedstvu republike Slovenije, plebiscit o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije, temeljno ustavno listino in Brionsko deklaracijo. Četrty del pa bo namenjen samostojni Sloveniji ter Kučanovemu predsedovanju novo nastali državi.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Opredelitev predmeta preučevanja

V diplomskem delu z naslovom Vloga Milana Kučana pri osamosvajanju Slovenije bom preučila dogajanja v obdobju demokratičnega prehoda v Sloveniji, to je v času razpada SFRJ in osamosvojitve Slovenije. Predmet preučevanja bo usmerjen na delovanje in odločitve Milana Kučana, ki so zaznamovali proces slovenskega osamosvajanja in politični prehod v parlamentarno demokracijo.

2.2 Cilj preučevanja

Cilj diplomskega dela je odgovoriti na vprašanje o vlogi in pomenu Milana Kučana na slovenskem političnem prizorišču v takratni Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, v času demokratičnega prehoda in pri osamosvajanju Slovenije. Zanimajo me zunanji in notranji dejavniki, ki so vplivali na njegovo delovanje in odločitve v tem času.

2.3 Uporabljena metodologija

Pri pojasnjevanju delovanja, vloge in pomena Milana Kučana pri osamosvojitvi Slovenije ter njenem prehodu v parlamentarno demokracijo bom uporabila metodo zbiranja virov, analizo in interpretacijo primarnih in sekundarnih virov, zgodovinsko

analizo ter metodo intervjuja. Z metodo intervjuja z Milanom Kučanom mi bo omogočen neposreden dostop do empiričnih podatkov.

S temi metodami bom prišla do bistvenih podatkov, s katerimi bom lahko potrdila ali zavrnila hipoteze.

2.4 Hipoteze

Hipoteza: Delovanje Milana Kučana je imelo velik vpliv na oblikovanje samostojne Slovenije in na demokratizacijo slovenske družbe ter na miren prehod iz enopartijskega sistema v pluralno demokracijo.

3 ZGODOVINSKI OKVIR

Osamosvojitve Slovenije danes pomeni ustanovitev lastne države in s tem uresničenje političnega cilja slovenskega naroda. To dejanje ima za seboj in v sebi dolgotrajen zgodovinski proces, v katerem se zvrsti več pomembnih korakov oziroma kompleksnih dogodkov ali »epoh«. Slovence kot narod z lastno samosvojo nacionalno identiteto zaznamujejo tri soodvisne stvaritve, in sicer ustvaritev razvojne zasnove slovenskega nacionalnega in knjižnega jezika, razvojne zasnove slovenske nacionalne zgodovine in zasnove slovenske nacionalne kulture - posebej slovenske nacionalne književnosti. Ta prvobitna stvaritev slovenske identitete je bistveni zasnovni dejavnik in medij slovenske izobrazbe in pa tisto ustvarjalno dejanje, ki je tako rekoč začetek slovenskega naroda v modernem pomenu besede (Urbančič 1990, 270).

Vsi procesi in dogajanja, od Primoža Trubarja, mimo slovenskega narodnega preporoda ob koncu 18. in na začetku 19. stoletja ter revolucionarnega leta 1848, ko se je na Slovenskem rodil politični program Zedinjene Slovenije, imajo svoj značaj in pomen pri rojevanju slovenskega naroda in države. Programska zamisel zedinjene Slovenije zaznamuje pomemben korak in mejnik na poti političnega osamosvajanja Slovenije. Odtlej je politično življenje na Slovenskem dobivalo čvrstejša organizacijske oblike v političnih strankah in njihovih bojih (Urbančič 1990, 271).

Dvajseto stoletje je bilo za Slovence težko, protislovno in vznemirljivo. Pomembno je postajalo reševanje nacionalnega vprašanja. Slovenci so sodelovali pri ustanavljanju treh držav, preživeli dve svetovni vojni in se soočili z velikimi ideologijami. Spopadali so se med sabo in z drugimi ter pri tem pokazali veliko voljo do preživetja in izpeljali procese, ki jih, bodisi zaradi neugodnih zgodovinskih okoliščin bodisi zaradi šibkosti ali nesposobnosti svojih elit, niso uresničili sočasno z drugimi narodi (Repe 2002a, 5).

Bližnji vzhod, Sovjetska zveza in Jugoslavija so bili v tistem času po ocenah vojaških strokovnjakov tri najbolj nestabilna in potencialna vojna žarišča v svetu. Na vzhodu Evrope so želele nastajati nove države: na Češkoslovaškem, v Jugoslaviji in v Sovjetski zvezi. Vse te države pa so želele tudi dobiti glas, ki bi bil enakopraven pri urejanju bodoče politične podobe Evrope. Da bi oživele svoja gospodarstva in da bi zagotovile socialni mir, so računale na kapital zahodnoevropskih držav. Zahodna Evropa pa naj bi sama presodila, kdaj in koga bo spustila v svoje institucije in svoje integracijske procese. Jugoslavija, in v njenem okviru tudi Slovenija, si je takrat zapravila veliko prednost, saj so se v vzhodni Evropi začeli siloviti procesi demokratizacije, Jugoslavija pa je zaradi nesposobnosti in nepripravljenosti, da bi se uredile razmere v njej, postajala za zahodno Evropo vse manj zanimiv partner, bila je prepuščena sama sebi, grozila pa ji je nevarnost, da se Evropa zapre pred njo.

Večino dvajsetega stoletja je slovenski narod preživel v jugoslovanski državi. Zahteva po politični samostojnosti in zedinjenosti Slovenije v tem času ni izginila, ampak je v novi državi rasla sorazmerno z naraščajočo močjo razvijajočega se kulturnega, gospodarskega, družbenega in predvsem političnega (bistveno omejenega) življenja na Slovenskem. Po zlomu Kraljevine Jugoslavije v drugi svetovni vojni smo slovenski državljani z zmago narodnoosvobodilnega boja proti okupatorjem pridobili velik del zahodnega narodnega ozemlja. Vzpostavili smo lastno državnost v obliki federativne republike v zvezni državi SFRJ. Slovenski narod je v federativni Jugoslaviji dobro gospodarsko in kulturno napredoval in kljub komunističnemu režimu, ki je vladal v Jugoslaviji po drugi svetovni vojni, učvrstil svoj nacionalni obstoj. V zaostreni krizi jugoslovanskega samoupravljanja od sredine osemdesetih let 20. stoletja, ki se je kazala tudi kot kriza mednacionalnih odnosov, se je pokazalo, da jugoslovanski komunisti

skupaj s slovenskimi ne morejo nakazati novih poti nadaljnega razvoja večnacionalne jugoslovanske državne skupnosti. Pokazalo se je, da gospodarska, socialna, kulturna in politična struktura slovenskega naroda ni združljiva s strukturo drugih jugoslovanskih narodov.

Ko se je Slovenija konec leta 1989 odrekla partijski državi in socializmu ter se odločila za svobodne večstrankarske volitve, so drugod po Jugoslaviji označili to za kontrarevolucijo. Politična, mednacionalna in ekonomska kriza v Jugoslaviji je sovpadala s splošno krizo komunizma, koncem bipolarne delitve sveta in razpadom Sovjetske zveze. Brez teh zunanjih okoliščin bi se v Sloveniji procesi, ki so jim novinarji in publicisti nadeli poetičen naziv »slovenska pomlad«, verjetno končali s porazom alternativnih gibanj, Slovenija pa samostojnosti mogoče ne bi dosegla (Repe 2002a, 7).

Z ustavo iz leta 1974 je bil v osnovi za Jugoslavijo predviden (kon)federativni model, kakršnega so si slovenski politiki želeli že desetletje prej. Vpeljane so bile nekatere funkcije, ki so krepile položaj republik (predsedstvo republike, nova republiška »ministrstva«; komiteji oz. sekretariati, okrepljena je bila vloga republiških skupščin in drugih organov). Toda ustava je bila v bistvu kompromisna in nekonsistentna, saj je nacionalne pravice ponujala v zameno za demokracijo, ne pa skupaj z njo, formalnopravno je potrdila zmago konservativne struje (ustavno zagotovljena vodilna vloga ZKJ) in dala podlago za uvedbo neučinkovitega ekonomskega sistema. Ker v republikah ni bilo prave demokracije, so s federalizacijo nastale republiške oligarhije, ki so v okviru pridobljenih pristojnosti nenadzorovano gospodarile na svojem. Na številnih področjih niso bile jasno razmejene pristojnosti med zveznim centrom in republikami. Zaradi tega nov ustavni model nikoli ni zares deloval, kanali odločanja so v glavnem potekali mimo skupščinskih teles, tako da je do Titove smrti, leta 1980, Jugoslavija funkcionirala kot neke vrste polfederacija (Repe 2002a, 19).

Slovenija je kljub svojemu nezadovoljstvu verjela v jugoslovansko federacijo, saj je v njen obstoj in ureditev vložila ogromno energije in nobeni politični eliti ni do konca osemdesetih let prišlo na misel, da bi iskala rešitev zunaj Jugoslavije. Po Titovi smrti so se začeli močni centralistični in hegemonistični pritiski ter mednacionalna trenja, okrepila pa se je tudi vloga Srbije. Osemdeseta leta so minevala v stalni krizi federacije

nasploh. Prav posebej pa je bila v ospredju kriza njenih odnosov s Slovenijo, ki se je stopnjevala od druge polovice osemdesetih let dalje, vrhunec pa dosegla v začetku devetdesetih.

Posebnost slovenskih razmer je bila v tem, da je bil politični prostor bolj odprt za kroženje idej kot v vzhodnoevropskih državah. Na Slovenskem se je do sredine osemdesetih let razvila močna civilna družba, ki je imela pionirsko vlogo pri procesih demokratizacije. Od sredine osemdesetih let dalje sta se procesa demokratizacije družbe in nacionalne emancipacije tesno prepletala. Pri oblikovanju nacionalnega programa je imela pobudo intelektualna opozicija, zbrana okrog raznih revij, zlasti Nove revije. V drugi polovici osemdesetih let je v vodstvu Zveze komunistov prevladala reformistična struja, ki ji ideje opozicije niso bile več tuje. Taka politika je omogočila mehek prehod v večstrankarski sistem in zagotovitev konsenza pri temeljnih vprašanjih nacionalnega programa.

4 SLOVENIJA V JUGOSLAVIJI

4.1 Kučanov vstop v politiko

Milan Kučan se je s politiko poklicno začel ukvarjati že takoj po končani pravni fakulteti, čeprav je politično začel delovati že med študijem, predvsem v slovenski mladinski organizaciji. Leta 1968 je postal njen predsednik, kar ga je privedlo v Zvezo komunistov Slovenije ter zatem v Socialistično zvezo delovnega ljudstva, takratne krovne organizacije političnih in civilnih združenj in društev.

Leta 1973 je postal sekretar Socialistične zveze, leta 1978 pa predsednik Skupščine republike Slovenije.

Milan Kučan je stopil v politiko v času, ko so se koncepti liberalizacije političnega in gospodarskega sistema zaletavali, nazadnje pa tudi razleteli ob čereh politične samovoljnosti in ideološke togosti. Prvi pomembni obrisi politične podobe Milana Kučana so se torej oblikovali v iščočem se razpoloženju konca 60-ih let, in je zato Kučan na neki način otrok liberalizma. To se kaže tudi v nekaterih njegovih razmišljanjih tistega časa (Savič 1990, 8).

Po nekajletnem pripravništvu v vodstvu mladinske organizacije in enoletnem predsednikovanju v tej organizaciji leta 1968 je Kučan postal član sekretariata Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije. Sekretariat je bil najprej zasnovan predvsem kot operativno politično telo, zato so v njem dobili prostor mlajši politiki, v nekaj letih pa se je pod vodstvom Franceta Popita spremenil v politični center, ki je leta 1972 po številnih manjših soočanjih dokončno politično obračunal s Stanetom Kavčičem in liberalizmom tistega časa (Savič 1990, 8).

Po Savičevem mnenju (1990, 8) je Kučanov spopad z liberalizmom in Stanetom Kavčičem ena ključnih točk njegove politične kariere. Številni politični igralci so takrat morali oditi iz najožjega centra politike, Kučan pa je ostal, seveda ne v najožjem centru, ampak v Socialistični zvezi. Kot je kasneje sam pojasnil v enem izmed intervjujev, je to »premestitev« razumel kot nekakšno kazen, ker naj bi premalo podprl nekatere tovariše ob sporu s Kavčičem. Ta »premestitev« ga je politično ohranila pri življenju, saj se mu ni bilo treba v sedemdesetih letih soočati s politiko, ki ni dopuščala ugovorov. Socialistična zveza je bila takrat bolj nekakšen servis za volitve in je tako Kučanu omogočala več svobodnega prostora. Kučan je v politiki vztrajal v obdobju, za katerega so značilni ideološka izključenost, nenehno iskanje sovražnikov, dogmatizem, politična prisila nad gospodarstvom in celotnim družbenim sistemom. To obdobje je bilo zanj nekakšna šola, v kateri si je oblikoval svoja temeljna stališča do vloge politike, do čistk, razlik, odnosa med manjšino in večino.

V sedemdesetih letih si je Kučan pridobil pomembne izkušnje in si utrdil lastnosti, ki so mu kasneje pomagale vzdržati razne politične pritiske, hkrati pa je iskal in preizkušal možnosti političnega in družbenega sistema, ki je temeljil na Kardeljevi viziji integralnega samoupravljanja. V 70. leta je vstopal še s kančkom revolucionarne naivnosti, vendar se je izoblikoval v realističnega in pragmatičnega politika, ki je skozi leta dodobra spoznal možnosti in omejitve v politiki (Savič 1990, 10).

Na začetku leta 1973 je Milan Kučan prevzel sekretarsko mesto v Socialistični zvezi delovnega ljudstva Slovenije (Savič 1990, 10). V tistem času se je ukvarjal predvsem s sistemskimi vprašanji in ostajal v okviru temeljnih usmeritev tedanjega sistema, kar je tudi ustrezalo tedanjim nosilcem vladajoče misli. Takrat je bil Kučan prepričan o

perspektivnosti samoupravnega nestranskega političnega pluralizma, vendar je sočasno ugotavljal, da relativna gmotna stabilnost in aktivizem tistega časa prikrivata razdiralne silnice, ki so bile vgrajene v tako zasnovan sistem (Savič 1990, 10).

4.2 Predsednik skupščine Republike Slovenije

Leta 1978 je Milan Kučan postal predsednik slovenske skupščine na predlog Marjana Breclja, takratnega predsednika, s katerim je že prej veliko sodeloval. V tem skupščinskem obdobju se je veliko ukvarjal s sistemskimi vprašanji, samoupravljanjem, delegatskim sistemom, torej z vsem tem, kar je bilo kasneje ob korenitih spremembah opuščeno. O delegatskem sistemu so takrat razmišljali z velikim idealizmom, saj so si zamišljali, da bo cela delegatska mreža razvejana, da bodo delegati posredovali stališča svoje delegatske baze skupščini in bi skupščina tako dobro funkcionirala. Mislili so, da ne bo več problema manipulacije, če bodo ustvarili dobre možnosti za delo delegacij in delegatov. Kučan je pojasnil, da se je to kasneje izkazalo kot precejšnja iluzija.

Ob delu v skupščini se je Kučan počasi dokopal do spoznanja, da nekaterih materialnih, civilizacijskih, kulturnih in moralnih možnosti za marsikaj od tistega, kar so mislili, da morajo narediti, ni bilo, in da marsikatera stvar tudi ne bi mogla funkcionirati. V tistem času je spoznal, da se z ustavo iz leta 1974 ne da učinkovito usmerjati razvoja družbenih odnosov. Do druge polovice svojega mandata v skupščini je bil namreč prepričan, da je ta ustava zelo dobro uredila odnose v državi. Razumel jo je kot nekakšen programski dokument, ki naj bi uokvirjal pravne pogoje za razvoj družbenih odnosov v povsem določeno projektirano smer.

Skupščinsko delo ga je utrdilo v prepričanju, da je sproščeno nedogmatsko ozračje, ki omogoča in spodbuja razpravo, ne da bi se človek obremenjeval z razmišljanji o takšnih in drugačnih mogočih kvalifikacijah svojih stališč ter o morebitnih posledicah teh kvalifikacij, nujen pogoj, da se zavaruješ pred zmoto (Savič 1990, 64). V takšnem ozračju so delovali v SZDL in je bil to po njegovem mnenju edini način, da se človek, forum, gibanje, organizacija, družba, zavarujejo pred kolektivnimi zablodami, ki imajo lahko potem hude posledice z moralno, politično, materialno ali celo človeško škodo. V skupščini pa takega ozračja za razpravo ni bilo dovolj. Postavljen je bil sistemski model, znotraj katerega je bilo treba najti rešitve, vendar skupščina ni bila predlagateljica sistemskih in drugih rešitev. Te so nastajale večinoma v vladi, v predsedstvu CK-ja, nekatere pa so bile potem prek vlade formalno izpeljane.

Predsedstvo skupščine je bilo bolj ali manj organ, ki je skrbel za delovanje skupščine (Savič 1990, 64).

4.3 Slovenski predstavnik v predsedstvu CK Zveze komunistov Jugoslavije (1982-1986)

Med letoma 1982 in 1986 je Milan Kučan delal v Beogradu, glavnem mestu nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije, kot slovenski predstavnik v predsedstvu Zveze komunistov Jugoslavije. V tem obdobju se je kot član komisij podrobneje ukvarjal z vprašanji političnega sistema ter z ustavnimi vidiki mednacionalnih odnosov, posebej Srbije in njenih avtonomnih pokrajin Kosova in Vojvodine. Njegova demokratična politična načela so dobila največji odmev v Sloveniji, potem ko se je v drugi polovici osemdesetih let vrnil iz Beograda, kjer je naletel na velik odpor in si je pridobil pomembne politične izkušnje v zveznih organih nekdanje Jugoslavije (Bivša predsednika Republike Slovenije).

Milan Kučan je prišel v Beograd ravno v času po Titovi smrti, po izbruhu nemirov na Kosovu ter v času velikega proračunskega primanjkljaja, ki je bil posledica neuspešne gospodarske odločitve v 70-ih letih, kar je pripeljalo do izredno slabega gospodarskega položaja Jugoslavije. V političnem vrhu takrat še niso bili pripravljene priznati, da gre za gospodarsko in politično krizo (Savič 1990, 11).

Kučan je kot slovenski predstavnik v ZK Jugoslavije dobro spoznal zapletenost odnosov in razmerja sil v Jugoslaviji, še posebej pa v Srbiji, saj je bil tudi predsednik ene komisij, ki se je ukvarjala s problemi v odnosih med obema pokrajinama in Srbijo. V tistem času pa so se stopnjevale napetosti glede ustavnega položaja Srbije in napetost odnosov v federaciji, hkrati pa so rasle tudi zahteve po spremembi ustave. Kučan si je tako izoblikoval jasno in dokončno mejo, ki je pri takšni spremembi odnosov v Jugoslaviji ne bi smeli prestopiti, če bi želeli, da Jugoslavija obstane. Spoznal je, da lahko Jugoslavija kot ena država preživi samo, če bi se odnosi znotraj nje urejali po demokratični poti brez nadvlade in prisile, ter da je mogoče res izvor krize v ekonomskih odnosih, vendar bi jo uspešno rešili le tako, da bi se spremenil monopolni položaj Zveze komunistov, ki je takrat s svojo možnostjo vpliva na celoten sistem

postala poglavitno oporišče sil statusa quo in zato tudi najmočnejša ovira za spremembe.

Stane Dolanc je Kučanovo vlogo v predsedstvu CK ZKJ tako opisal: »On je tisto predsedstvo držal pokonci. Vlekel je za vse, po vsaki seji je spisal komunique, pisal dokumente, v vseh mogočih komisijah je bil. Milan je hitro dojel vse te stvari, tudi odnose v Srbiji. Nikoli se ni z nikomer do konca skregal. Kregal se je, ampak ni se skregal, vedno je pustil odprta vrata za razgovor. In mislim, da so prav po njegovi zaslugi določene slovenske ideje začele prihajati tudi v Jugoslavijo, še posebej kar se tiče človekovih pravic.« (Savič 1990, 99.)

4.4 Predsednik CK Zveze komunistov Slovenije (1986-1989)

Ob prevzemu funkcije predsednika predsedstva CK ZK Slovenije se je Milan Kučan opredelil za odprt politični dialog ter za ustvarjalno soočanje mnenj (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije). Temeljna točka Kučanovega nastopnega govora ob prevzemu te funkcije leta 1986 je bila zahteva po spremembi položaja organizacije ZKJ, in sicer njeno »razdržavljanje« in prenova, kar je sprožilo proces hitrih sprememb na vseh področjih. Tako se je leta 1986 za Kučana začelo najtežavnejše obdobje, v katerem je moral preizkusiti vsa svoja politična, filozofska, moralna in druga spoznanja, ter povsem neposredne taktične politične izkušnje. Reformno politiko so podrobneje določili na konferenci ZKS aprila 1988. Nova usmeritev je povzročila polarizacijo in velik osip članstva, ki se je po izrednem kongresu ZKS decembra 1989 še povečal.

Na srečanju borcev druge svetovne vojne je o političnem dialogu v nekdanji Jugoslaviji dejal, da si vodstvo Jugoslavije ter njegova birokracija prisvajata monopol nad resnico in nepreklicno pravico do političnih in človeških kvalifikacij in diskvalifikacij tistih, ki ne mislijo tako kot oni, do uporabe neresnic in potvarjanja dejstev, pravico do pritiska na delo sodišč in drugih demokratičnih institucij našega sistema. Trdil je, da dialog v bivši državi ni možen, saj naj bi bil dialog možen samo kot pogovor enakopravnih, kot pogovor ljudi, ki v interesu stvari, ideje in resnice varujejo dostojanstvo sogovornika. Znotraj Zveze komunistov se je zavzemal za pripravo platforme skupnega boja za Jugoslavijo, saj je bil mnenja, da je takratno dogajanje v Jugoslaviji vodilo le v njen razpad oziroma v neko drugačno Jugoslavijo, z drugačno družbeno in politično

ureditvijo od tiste AVNOJ-ske, ki je bila po njegovem rezultat zgodovinskega soglasja večine jugoslovanskih narodov ter odločitev in vizij večine Zveze komunistov Jugoslavije (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije).

Kučan je vztrajal pri stališčih trinajstega kongresa, še posebej na določilih konference za strategijo reform, »pri čemer ne smemo dovoliti enostranskega in samovoljnega tolmačenja ter strategije sabotiranja teh določil in ustvarjanja nekakšne Zveze komunistov, ki nima legitimnosti pri teh usmeritvah«. (Milan Kučan-prvi predsednik Republike Slovenije) Zanj je bil centralni komite, pa tudi ZKJ, edina realna organizirana politična moč, ki je imela realno politično moč in vpliv in ki je bila zaradi tega objektivno najbolj odgovorna za razvoj, za krizo, za razcep, za razvojne blokade in njihovo premagovanje.

Centralni komite Slovenije, kateremu je predsedoval Milan Kučan, je na 20.seji CK ZKJ (30. januarja 1989) predstavil štiri točke, na katerih bi se po njihovem mnenju, v interesu cele države, lahko povezala ustvarjalna miselnost z akcijo ZKJ. Prva točka je obsegala formuliranje skupne platforme boja za Socialistično federativno republiko Jugoslavijo. To naj bi bil predvsem odgovor na vprašanje, ali je bila v takratni državi še prisotna volja, da bi vsi sprejeli boj za Jugoslavijo z vizijo skupnega razvoja, ki je že sprva povezala toliko narodov v skupno državo.

»Samo stvaren in stabilen družbeni razvoj upravičuje in povezuje narode s tako velikimi objektivnimi razlikami v skupnost. Uspešen program skupnega razvoja je edini pravi integracijski dejavnik take skupnosti. Koncept skupnega življenja je v krizi, ker je v krizi koncept socializma oziroma družbene prakse razvoja, ki je bil podlaga za to skupno življenje,« je dejal Milan Kučan na 20. seji CK ZKJ. Od političnega pluralizma so zahtevali predvsem več svobode za vsakogar, več pravic do različnosti od tistih, ki so jih lahko ponudile ena, dve ali več strank. Zahtevali so tudi več možnosti za promocijo dobrih idej in novih sposobnih ljudi, saj brez njih napredek ne bi bil mogoč (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije).

Druga točka je govorila o spodbujanju in podpiranju demokratizacije ter o odpiranju političnega prostora za pobudo ljudi, za državljansko pobudo, za pobudo organiziranih političnih in družbenih subjektov. Govoril je o življenju v demokraciji, ki predpostavlja enakopravnost, toleranco do različnosti, medsebojno prostovoljno pomoč in

demokratično sintezo interesov. Vse to pa je bila alternativa zapiranju in medsebojnemu zverinskemu obračunavanju; edina pot za svetlo prihodnost Jugoslavije bi bilo aktivno vključevanje v Evropo in svetovno civilizacijo. To pa je pomenilo konflikt s centralizmom in birokratizmom, sovražnikoma socializma. Kučan je to pojasnil: »Demokracije brez političnega pluralizma ni. To je stališče naše konference« (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije).

Kot tretjo točko so označili pospešitev reforme Zveze komunistov, da bi ta postala integrativna sila, ki bi spodbujala premisleke in bila gibalo praktične aktivnosti, ki bi peljala v socializem prihodnosti. To naj bi bil kritični premislek o sami Zvezi komunistov in reformiranje te stranke tako, da bi zveza idejnih somišljenikov, zbranih okrog določenega projekta družbenega razvoja, učinkovito delovala znotraj političnega sistema, ne pa kot posebna stranka proti ali celo nad sistemom, nad ljudmi (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije).

Četrta točka pa se je dotikala temeljite argumentirane ocene o bistvu tedanjih gibanj v Jugoslaviji in v ZKJ (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije).

Kučan se je zavedal, da Zveze komunistov ne more povezovati zgolj revolucionarna preteklost, še manj pa brezplodni spori, ki so jo v tistem času označevali. Zgledoval se je po Stipetu Šušvarju, ki je spisal referat s programsko zasnovo socializma, s katere temeljnimi tezami se je Kučan strinjal. Ta programska zasnova je bila kot družbeni projekt in praksa socialno uspešna, gospodarsko učinkovita in spodbudna za ustvarjalno inovativno delo posameznika in skupnosti. To je bil projekt s sposobnostjo absorbiranja in prilagajanja vseh bistvenih civilizatoričnih dosežkov, znanstveno-tehnoloških, informacijskih, gospodarskih, političnih in kulturnih ter s sposobnostjo razvijanja in uresničevanja osvobajajoče ideje socialističnega humanizma (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije).

Kučan je nasprotoval borbi za oblast v funkciji osebnih in skupnih ambicij, ki so v dotedanji zgodovini že dovolj obremenili komunistično gibanje in idejo. V imenu slovenskih komunistov je priznal, da v takšni borbi ne želijo sodelovati, zanimal jih je le takšen projekt, ki bi bil zaradi svojih realnih ciljev in obljub o boljšem in humanejšem življenju blizu procesom, ki potekajo v razvitem svetu, in takšen projekt, ki bi imel dovolj integrativne moči, da bi zagotovil obstoj vseh enakopravnih narodov in

narodnosti v skupni državi Jugoslaviji je zapisano v magnetogramu govora Milana Kučana na 20. seji CK ZKJ (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije).

Zaradi nepripravljenosti in nesposobnosti, da se rešijo spori, ki so nastajali v ZKJ, je prihajalo do razčiščevanja znotraj partije. Po Kučanovem mnenju so ti konflikti obstajali kot splošni družbeni konflikti in so kot takšni destabilizirali in paralizirali celoten sistem. V prevodu magnetograma govora Milana Kučana 20. seje CK ZKJ je Kučan tako presodil o Zvezi komunistov:

Komunisti nimamo pravice, da svoja nesoglasja projiciramo na družbo in paraliziramo funkcioniranje države in izvajamo blokado njenih funkcij, ZKJ pa spreminjamo v generator jugoslovanske krize. To je nedopusten greh do naših ljudi in do naše družbe. Tam, kjer politiki nismo pripravljeni in sposobni soočiti svoje koncepte, o razlikah pa razpravljamo javno, pripelje to do blokade, potem pa revščina, ki sledi, izsili razčiščevanja najprej na ulici s parolami, nato pa z orožjem in glede prepričevanj, ki so jih tukaj izrazili moji tovariši, da moramo razpravljati o razlikah, sem prepričan, da bi morali določiti predvsem tisto, glede česar smo v resnici še enotni. To je posledica še vedno trdne navezanosti partije na oblast. Treba je končno definitivno prekiniti to zvezo in ločiti partijo od države. Država mora delovati ne glede na to, v kolikšni meri in na kakšen način bomo mi v partiji reševali svoje spore. Brez tega ni pravne države, ni varstva človekovih pravic in ni naroda, ni normalnega življenja družbe in delovanja njenih institucij. (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije).

V Ljubljani se je decembra 1989 odvil kongres, ki je potekal pod geslom »Evropa zdaj«. Milan Kučan je kot predsednik predsedstva CK Zveze komunistov Slovenije v uvodnem referatu poudaril pomembnost demokratičnih parlamentarnih volitev, navijal za sestop Zveze komunistov Jugoslavije z monopola oblasti kot začetek realne reforme federacije ter se zavzel za sprejemanje evropskih kriterijev in standardov pri varovanju človekovih in državljanskih svoboščin in pravic. Takrat je bila Zveza komunistov Slovenije edina komunistična stranka na oblasti, ki se je brez pritiska demonstracij in množičnega gneva svojih sodržavljanov odločila za strankarski pluralizem in napovedala demokratične volitve (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije).

Kučan se je zavedal, da je njihova tedanja komunistična organizacija kot vodilna in monopolna sila oblasti, kot obvezni usmerjevalec vseh smeri razvoja in oblik družbenega in političnega delovanja ljudi, kot predpisovalec in verifikator, postala ovira in od kongresa do kongresa je bilo opaziti, da so slovenski komunisti spodbujali in soustvarjali slovensko pomlad in se spremenili iz sile oblasti v gibanje za evropsko kvaliteto življenja. Zaradi njihove poti prenovе so naleteli na največji odpor prav v organizaciji, ki so ji zgodovinsko pripadali: v Zvezi komunistov Jugoslavije, zlasti v nekaterih njenih posameznih delih.

»Tisti, ki so pri nas iskali in videli kontrarevolucijo, so nam s tem samo povedali, da jim niso všeč pot reforme, demokracija, pravna država, varstvo človekovih pravic, socialna varnost in stabilnost. Namesto nje bi nam radi vsilili tako imenovano antibirokratsko revolucijo in izredno stanje s suspenzom demokracije in človekovih pravic. Tisti, ki nam dopovedujejo, da smo krenili na pot antikomunizma, so nam s tem samo povedali, da jim komunizem pomeni zgolj monopol oblasti,« je takrat pojasnil Milan Kučan njihovo odločitev za pot prenovе (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije).

Na očitke, da rušijo Jugoslavijo, jim je Kučan odvrnil, da federacija enakopravnih narodov ni le prisilna skupnost pod diktaturo partijske države in hegemonije večinskega naroda, kakršno so si predstavljali.

V uvodnem referatu Milana Kučana, predsednika predsedstva CK ZKS na kongresu, ki je potekal pod geslom »Evropa zdaj« je Milan Kučan pojasnil zastavljeni cilj:

Kot prvi cilj, ki se mu niso bili pripravljene odpovedati za nobeno ceno, si je ZK Slovenije zastavila izvedbo napovedanih demokratičnih svobodnih in poštenih volitev. Bili so prepričani, da bo z njimi narejen korak iz običajne liberalizacije socializma k nastajanju demokratičnega reda. »Ko bodo izvoljeni poslanci zasedli svoja skupščinska mesta, bo suverenost Socialistične republike Slovenije dobila svoj državljanski pomen in demokratični smisel. (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije)

Pod pritiskom javnosti in reformistov je vodstvo ZKS v začetku devetdesetih let razglasilo, da sestopa z oblasti in tako v Sloveniji omogočilo miren prehod na večstrankarski politični sistem. ZKS se je formalno ločila od ZKJ februarja 1991, ko se je preimenovala v Stranko demokratične prenovе in s tem nakazala preobrazbo v sodobno levičarsko stranko.

5 KRIZA V JUGOSLAVIJI

V trenutku, ko je bila prihodnost same Sovjetske zveze negotova, bi poleg tega razpad Jugoslavije zlovešče napovedoval proces, nevaren za ravnotežje vsega sveta, ki je grozil, da bo potegnil v svoj vrtinec široka območja od srednje Evrope do Beringovega morja. Razpad Sovjetskega imperija, kaos, ki bi mu sledil zaradi verjetnih etničnih in socialnih konfliktov, ter milijonski val beguncev proti Zahodu, o katerem so govorili kot o konkretni možnosti, so strašili evropske in ameriške politike, ki niso skrivali, da jih pri obravnavanju jugoslovanske krize skrbijo predvsem njeni protiudarci v Rusiji (Pirjevec 2003, 41- 42).

Približno takrat, ko je umrl Tito, se je Jugoslavija znašla v resni gospodarski krizi. Med glavnimi vzroki sta bila primanjkljaj v trgovinski in plačilni bilanci in hitro naraščajoče zunanje zadolževanje. Leta 1979 je deficit v plačilni bilanci znašal 3,6 milijarde dolarjev; zunanja zadolženost je spomladi leta 1980 dosegla vsoto 15 odstotkov vseh deviznih dohodkov v enem letu. Stopnja inflacije je znašala 20 odstotkov na leto (Meier, 1996: 26).

Sčasoma je postalo jasno, da nosilci političnega sistema niso bili pripravljeni izvesti reform za liberaliziranje gospodarskega sistema. Partijski funkcionarji so se raje poskušali znebiti odgovornosti za gospodarsko politiko in jo, skupaj z negativnimi posledicami, prenesti na organe delavskega samoupravljanja ali pa državne organe. Tako je bilo že leta 1985 videti prvine, ki so pripeljale do razpada jugoslovanske države. Komunistični režim, ki je nastopal za jugoslovansko skupno stvar, se je uprl tako demokratičnemu odpiranju kot tudi resnim reformam gospodarskega sistema.

5.1 Slovenska pomlad

S pojmom »Slovenska pomlad« poenostavljeno označujemo obdobje, ko se je začela zbirati kritična masa civilno-družbenih pobud, ki je spremenila politično podobo Slovenije. Odbor za varstvo človekovih pravic je združil praktično vse, od leve do desnice, od komisije za pravičnost in mir pri medškofijski konferenci do nekaterih organizacij Zveze komunistov.

Tako se je spomladi 1987 zbrala skupina intelektualcev protikomunistične usmeritve okoli Nove revije. S svojimi prispevki za nov narodni program so zahtevali opustitev

komunističnega sistema, uvedbo pluralističnega demokratičnega sistema, svobodnega socialno tržnega ekonomskega reda in svobodno slovensko državo. V Sloveniji so te zahteve navdušile široke množice ljudi in tudi mnoge slovenske komuniste.

Na 10. kongresu ZKS je Milan Kučan prevzel vodenje te stranke po tem, ko je njen bivši vodja Andrej Marinc čutil, da so reforme neizogibne in da je treba vodstvo zamenjati z ljudmi, ki bodo po eni strani sprejemljivi za staro vodstvo, po drugi strani pa bodo znali vzpostaviti stik z drugače razmišljajočo partijsko inteligenco in z uporniško politično generacijo, ki se je oblikovala v vodstvu ZSMS (Repe 2002a, 120-121). V tistem obdobju je bilo že zaznati želje po zmanjševanju represivnih ukrepov oblasti, po opredelitvi do preteklosti (npr. začetek znanstvenega raziskovanja dahavskih procesov), spremenjen je bil tudi odnos do medijev (dopuščena je bila večja svoboda kritike), povečala pa se je tudi demokracija v partiji. V stranki so se začeli reformni procesi, ki jih je spodbudila predvsem leva inteligenca. Reformno politiko so podrobneje določili na konferenci ZKS aprila 1988. Nova usmeritev je povzročila polarizacijo in velik osip članstva.

Milan Kučan je bil sprejemljiv za obe strani: ni bil politična neznanka, imel je podporo pri nekaterih vplivnih politikih starejše generacije, ki so se zavedali, da se niso več zmožni soočiti s spremenjenimi razmerami v Jugoslaviji in izzivi nastajajoče civilne družbe v Sloveniji, bil pa je tudi dovolj mlad in dovolj liberalno usmerjen, da so ga sprejemale generacije, ki so v politiko šele vstopale. Bil je pripravljen ustvarjati »novo v starem«, kot se je nekoč sam izrazil. Menil je, da je treba predvsem reformirati ZK (in skozi njo družbo), pri tem pa upoštevati tudi ideje, ki nastajajo zunaj partije (Repe 2002a,121).

Z demokratizacijo družbe je članstvo v partiji postajalo vse manj pomembno, njen vpliv se je zmanjševal. Leta 1988 je veliko komunistov zapustilo ZK, večina od njih se je začela zbirati v raznih sekcijah Marksističnega centra, nekateri od njih so pisali za Mladino in druge časopise, sodelovali so v civilnem gibanju. S tem so prispevali k širjenju pluralizma in zbliževanju opozicije in oblasti. Za starejšo generacijo komunistov se je situacija, v kateri se je znašla ZK konec osemdesetih let, zdela nesprejemljiva, zato so se februarja 1989 sestali z Milanom Kučanom in mu očitali, da je v samo enem letu ZK zapustilo veliko število članov. Nasprotovali so uvedbi večstrankarskega sistema, saj so v tem videli uničenje vsega, za kar so se borili. Kučana

niso hoteli vreči z oblasti, vendar so se razlike stopnjevale do Popitovega pisma z odstopno izjavo, v katerem je dokazoval, da Kučanova ekipa izvaja prenovo, ki je v nasprotju s stališči in prepričanjem članstva, ter da se z novonastalimi političnimi skupinami dogovarja o političnem pluralizmu. Obtožil jo je rušenja gospodarskega in političnega sistema.

Pod pritiskom starejših članov je vodstvo ZKS-ja prvo polovico leta 1989 še vztrajalo pri nestranskem pluralizmu, julija pa so v najožjem vodstvu že razmišljali o reorganizaciji ZK v moderno stranko. Opuščanje ideje o nestranskem pluralizmu so opravičevali s spremenjenimi razmerami, s pluralizacijo slovenske družbe, predvsem pa so poudarjali, da je za prehod v demokratično ureditev potrebna legitimna oblast. V drugi polovici leta 1989 se je priljubljenost ZKS-ja močno povečala. ZKS je prišla na svoj enajsti kongres kot edina komunistična stranka na oblasti, ki se je brez pritiska demonstracij svojih državljanov odločila za strankarski pluralizem. Napovedala je demokratične volitve.

Mlajša generacija, ki se je v politične organe ZKS potopoma selila iz strokovni služb, je za 11. kongres pripravila moderen program. V njem so se zavzemali za asimetrično federacijo, spoštovanje državljanskih pravic, večstrankarstvo in delitev zakonodajne, izvršne in sodne veje oblasti. Postavljalo se je vprašanje o spremembi imena ZKS ter o združitvi s Socialistično zvezo delovnega ljudstva. Na enajstem kongresu je Milan Kučan v uvodnem referatu pojasnil, zakaj je njihova komunistična organizacija, ki je bila do nedavna vodilna in monopolna sila oblasti, postala ovira:

»Stranke in sistemi ne morejo sami po sebi ljudem prinesiti sreče, lahko pa jim do neznosnosti zagrenijo življenje, kadar ga hočejo do popolnosti obvladovati. Zato in ne le iz želje, da se uveljavimo kot pretendent na oblast z demokratičnimi sredstvi, smo krenili po poti prenove.« O reformi pa je nadaljeval: »Temeljni cilj reforme, za katerega smo se dogovorili na konferenci, še ni dosežen, še ni dokončan njen prvi, bistveni korak. Takrat, ko smo si zastavili cilj, da dosežemo točko, ko se ne bo več mogoče vrniti k staremu socializmu; socializem po meri človeka pa bo postal živa in prevladujoča možnost. Tedaj si pač nismo mogli misliti, da bomo naleteli na največji odpor prav v organizaciji, ki ji zgodovinsko pripadamo: v Zvezi komunistov Jugoslavije, zlasti v nekaterih njenih posameznih delih.« (Dnevnik 1989, 3)

V vrhu ZKJ so naleteli na velik odpor, češ da so krenili na pot antikomunizma. Kučan je na to odgovoril, da so s tem samo pokazali, da jim niso všeč pot reforme, demokracija, pravna država, varstvo človekovih pravic, socialna varnost in stabilnost. Zavzel se je tudi za odpoved ustavno zavarovanega avantgardizma ZK ter za priznavanje in razvijanje političnega pluralizma kot izhodišča in pogoja za lastno programsko in akcijsko vitalnost, pobudo in inovativnost (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije). Zavedal se je, da je bil takrat potreben kritičen in objektivni premislek preteklosti, saj je bilo potrebno vrniti dostojanstvo in politično ter človeško celovitost ljudem, ki so v različnih političnih obračunih ostali po krivici zaznamovani in izobčeni. Milan Kučan pa se je tudi opravičil vsem, ki jih je početje njegove organizacije v preteklosti na kakršen koli način prizadelo, ter se nameril poskrbeti, da se odpravi kar največ človeških in materialnih posledic nekdanjega samopašnega oblastniškega početja.

Pred prvimi demokratičnimi volitvami je ZKS spremenila svoje ime v Stranko demokratske preнове. Kučan je verjel, da ima ZKS-SDP s svojim programom Slovincem kaj ponuditi. Verjeli so v njihovo prepričljivost in uspeh na volitvah. Na enajstem kongresu so se dokončno odločili, da volitve bodo. Njihovo geslo »Evropa zdaj« je v tistem trenutku po Kučanovih besedah postalo razvidno in zavezujoče. »Z volitvami mislimo skrajno resno in ne iščemo opravičila za morebitni vnaprejšnji poraz, kot to kar naprej kujavo počne del opozicije. Zato smo tudi pristali, da je volilna zakonodaja ukrojena praktično po njeni volji. Na volitvah ni mogoče zmagati pred volitvami.« (Dnevnik 1989, 3)

V tridomno skupščino republike Slovenije so bili izvoljeni kandidati devetih strank, predstavnika madžarske in italijanske manjšine ter nekaj neodvisnih kandidatov. Večino je na volitvah dobil Demos (demokratična opozicija Slovenije kot povezava slovenskih opozicijskih strank za skupni nastop na volitvah). Poleg prevladujoče želje po spremembah v Sloveniji je bel eden izmed glavnih razlogov za zmago Demosa velika razcepljenost na levici. Neposredno so bili izvoljeni štirje člani predsedstva Republike Slovenije, v drugem krogu glasovanja pa tudi predsednik Predsedstva Milan Kučan.

5.2 Kriza na Kosovem

Na Kosovem je že leta 1979, sicer med Titovim zadnjim obiskom v pokrajini, prišlo do določenih manjših incidentov, ki so po letu 1981 postali zelo resni (Meier 1996, 44-45). Začele so se vrstiti demonstracije, ki so imele za celotni jugoslovanski razvoj katastrofalne posledice. Šlo je za manifestacije velikega obsega, ki so se z univerze v Prištini razširile tudi na druga območja Kosovega. Na vsem območju so razglasili nekakšno izredno stanje, prištinska univerza pa je veljala za »trdnjavo albanskega nacionalizma« (Meier 1996, 55).

Posebne enote srbske policije so z brutalnim ravnanjem poskušale preprečiti demonstriranje študentov. Vrstile so se aretacije in prišlo je do prvih procesov zoper domnevne krivce; od tedaj dalje so jih stereotipno šteli za »nacionaliste«.

Srbska politika do Kosovega je šla v smer, ki je resno ogrožala ustavno ureditev in položaj nesrbskih narodov. V Srbiji in na drugih vzhodnih območjih se je proces demokratizacije ustavljal, v ospredje pa je silil nacionalistični ekstremizem. V Sloveniji so takšno usmeritev razumeli kot vedno večjo nevarnost za svoj razvoj, poleg tega pa se vojska ni hotela pod nobenimi pogoji odpovedati svojemu privilegiranemu položaju (Meier 1996, 59-60).

Srbi so hoteli Albancem vzeti tisto avtonomijo, ki so jo že imeli, Albanci pa so jo želeli več.

Milan Kučan je kosovski problem označil za večplasten, in sicer kot zaostreno socialno, ekonomsko, razvojno, materialno, kulturno, civilizacijsko ...vprašanje in da se še zdaleč ne nanaša samo na politično razsežnost mednacionalnega konflikta. Tega problema se po njegovem mnenju ni dalo rešiti samo z identifikacijo ene njegove razsežnosti in reševanjem le-te. Prepričan je bil, da že sama politična kvalifikacija problema potegne za seboj ustrezno izbiro sredstev in tako napačna kvalifikacija razumljivo sili k napačni izbiri sredstev (Savič 1990, 82).

V slovenskem partijskem predsedstvu so ob izbruhu incidentov na Kosovem razpravljali o tem, ali je vse, kar se dogaja na Kosovem, mogoče zaobjeti zgolj s formulo »kontrarevolucija« (Savič 1990, 82). Leta 1981 je bila namreč sprejeta teza o kontrarevoluciji, o protidržavnem delovanju in je na tej izključujoči oceni tudi temeljil sistem ukrepov glede izbruhov na Kosovem. Njihov odgovor je bil seveda nikalen, saj rešitev na podlagi te zožene in napačne ocene po njihovem mnenju ni bila nikakršna

rešitev. Ker so se v slovenskem partijskem vodstvu tako opredelili, jih je vodstvo srbske partije strahovito napadlo.

V nasprotju s srbsko politiko reševanja vprašanja avtonomije kosovskega naroda je Kučan videl rešitev v drugačni, ustrežnejši politiki. Po njegovem mnenju bi že veliko naredili s tem, da bi ustavili nasilje in represijo, ki jo je bil takrat deležen albanski narod na Kosovem, ter ustvarili možnosti za pogovor vseh tistih, ki bi lahko govorili v imenu svojih narodov.

Ko sta leta 1989 slovenska civilna družba in politična elita z manifestacijo v Cankarjevem domu podprli stavkajoče kosovske rudarje, je Slobodan Milošević, ki je v Srbiji prišel na oblast leta 1987, v nekaj urah mobiliziral več sto tisoč ljudi, ki so besneli zgolj zaradi solidarnostne geste. Zborovanje v Cankarjevem domu je bilo namenjeno le kosovskemu problemu, za mir in sožitje ter zoper logiko izrednih razmer, ni pa bilo namenjeno medsebojnim obračunom. Vendar se tej skušnjavi nekateri ljudje iz opozicije niso mogli upreti. Govorniki na tem zborovanju so bili tako iz vrst oblasti (Kučan) kot opozicije (predstavniki zvez in skupin). Kučanov nastop na tem zborovanju je jasno izražal podporo stavkajočim na Kosovem, zaradi česar je slovensko partijsko vodstvo postalo tarča strahovitih napadov iz Srbije, odnosi med Slovenijo in Srbijo pa so postajali vedno bolj napeti.

V tistem času so se vrstili tudi tako imenovani mitingi resnice, ki so bili Miloševićevo poglavitno sredstvo, s katerim so drugim poskušali vtepti v glavo »pravo«, srbsko resnico o Kosovem. Ti mitingi so bili uvod v kasnejši srbski vojni pohod. Milošević je tako septembra istega leta napovedal »miting resnice« v Ljubljani, s čimer je Beograd Slovenijo namerno izzival. Milan Kučan je ocenil, da je bil cilj mitinga v Ljubljani vsekakor odstraniti slovensko politično vodstvo, ki naj bi bil »moteč dejavnik« na pohodu zmagovalja takratne srbske politike. Slovenci mitinga niso želeli, saj so se bali nasilja, ki bi prišlo z njim in so od slovenskega vodstva zahtevali, naj v imenu suverenosti slovenske republike ta miting onemogoči. Slovenskemu vodstvu je uspelo onemogočiti izvršitev mitinga, saj je ministrstvo za notranje zadeve izdalo uredbo o prepovedi le-tega. Kučan je miting v Ljubljani v takratnih razmerah označil za morebitni povod za državljansko vojno, saj so Srbi z Miloševićem na čelu nameravali povzročiti razbojništvo v takem obsegu, ki mu slovenska milica ne bi bila kos. V

Beogradu bi tako razglasili izredne razmere in poslali jugoslovansko armado v Slovenijo.

Zborovanju v Cankarjevem domu je sledila gospodarska vojna Srbije proti Sloveniji, posredno pa tudi prekinitev političnih odnosov. V naslednjih mesecih je večina srbskih podjetij prekinilo odnose s Slovenijo. Kučan je srbski bojkot opisal kot bojkot Jugoslavije in ne Slovenije, vse skupaj pa je dokazovalo, da Jugoslavija ni pravna država. »V pravni državi kaj takega ni mogoče. To je izrazito separatistična poteza, ki jo je potegnil tisti, ki ima občutek, da je v tej državi močnejši. Pokazalo se je tudi, da ni realno niti tisto, kar je vsaj na videz obetalo, da bo postalo skupna točka za bodoče premišljanje Srbije in Slovenije, namreč zavzemanje za tržno gospodarstvo, kajti to zahteva popolno neodvisnost gospodarstva od politike.« (Dolenjski list 1990, 10). Kučan je v intervjuju v Dolenjskem listu še dodal, da se srbsko gospodarstvo ni ravnalo po gospodarski logiki in interesih, temveč je bilo pod pritiskom politične volje, ter da je ogromna škoda za celotno Jugoslavijo in ne samo Slovenijo. Smiselno se mu je zdelo, da je slovenska skupščina takrat sklenila na bojkot odgovoriti z ukrepi, ki bi prizadeli vso Jugoslavijo, saj bi s tem neposredno dokazali, da gre za bojkot Jugoslavije in ne Slovenije, čeprav osebno ni pristaš politike »zob za zob«. Zanj je pametna le tista politika, ki skuša probleme rešiti s pogovori, ne pa z bojkoti in protibojkoti. Slovenska skupščina je namreč pooblastila izvršni svet za aktiviranje dogovorjenih ukrepov, če bojkot ne bo prekinjen. Kučan je takratno situacijo tako pojasnil:

»Do prekinitve bojkota ni prišlo, saj je bila prekinitve pogojevana s tistim stališčem, s katerim so že od začetka lanskega leta pogojevani vsi pogovori Slovencev s srbskim vodstvom. To je stališče do Kosovega, oziroma ultimatum v znanem odgovoru srbskega vodstva predsedstvu Slovenije, da se bodo vrata za pogovore odprla takrat, ko bomo spremenili svoje stališče o Kosovem. Praktično to pomeni, ko bomo o Kosovem mislili tisto, kar o njem misli srbsko vodstvo.«
(Dolenjski list 1990, 10)

Dodal je še, da v Jugoslaviji nasploh ni bilo pripravljenosti, da se odpre demokratičen in argumentiran dialog o vzrokih stanja na Kosovem in o tem, kakšna je mogoča razrešitev.

5.3 Federacija vs. konfederacija

Vir vseh nesporazumov med Slovenijo in federacijo je bilo različno dojetje Jugoslavije: ali zveza samostojnih držav ali unificirana država, ki naj bi sčasoma postala centralistična, unitarna država z večinskim jugoslovanskim narodom. S spremembo ustave leta 1974 in posledično z novo jugoslovansko ureditvijo so centralistični politiki in vrh vojske imeli to za slovenski preiščeni načrt, v politiki slovenskega vodstva pa so videli taktiko postopnega, ampak trajnega uresničevanja svojega nacionalnega cilja - uresničitve samostojne slovenske države. Tako se je že kmalu po sprejetju ustave iz leta 1974 začelo kazati nezadovoljstvo Srbije, pojavila pa so se tudi prizadevanja, da bi jugoslovansko ureditev spremenili. Kmalu po Titovi smrti so se ta prizadevanja okrepila, čeprav sta že v sedemdesetih letih del srbskega vodstva in vrh vojske sklenila tih dogovor o ponovnem spreminjanju te ustave.

Nasproti modelu srbske federacije je slovenska oblast najprej ponujala model »asimetrične« federacije, na koncu pa je že delala načrte tudi o konfederaciji. Iskala je formulo za ohranitev Jugoslavije v taki obliki, ki bi zadovoljila nacionalne in demokratične zahteve njenih narodov.

Pred prvimi demokratičnimi volitvami leta 1990 se je ZKS, katere predsednik je bil Milan Kučan, preimenovala v Stranko demokratične prenove (SDP). Tako so bili Kučanovi pogledi v veliki meri prelitni v program te stranke, ki se je imenoval »Evropa zdaj«. Program so oblikovali na temelju njihovega razumevanja razlogov za krizo, ki je vplivala na takratno življenje. V programu so se zavzemali za konfederalni položaj Slovenije v Jugoslaviji. »Želimo, da bi imela Slovenija samostojen položaj v Jugoslaviji v gospodarskem, političnem in kulturnem smislu, položaj, ki ne bi bil omejevan z nevarnostjo vsiljenega podrejanja interesom drugih, niti ne bi drugim grozil, da morajo sprejeti le takšen pogled na ureditev političnega in gospodarskega življenja, kot ga želimo zase.« (Dolenjski list 1990, 10). Temeljili so seveda na izhodišču, da je Jugoslavija skupna država, ki pa so jo ustvarili tudi Slovenci. Ker je ta država nastala prostovoljno s skupnimi močmi, so morali razmišljati o tem, kako bi bilo mogoče urediti življenje v tej skupni Jugoslaviji, da bi čim bolj zadovoljili interese vseh narodov v njej.

Kučan je dal prvo mesto široki, argumentirani in demokratični razpravi o tem, kateri so sploh tisti interesi, ki so jih združevali, upravičevali in morebiti celo zahtevali skupno življenje. Šele potem bi bilo možno razmišljati o ustavnopravni formi, ki bi

najustrezneje izrazila vsebino teh odnosov oziroma interesov. Po Kučanovem mnenju pa Jugoslavija z vsemi svojimi posebnostmi in razlikami že takrat ni bila mogoča niti kot klasična federacija niti kot klasična konfederacija. Z vsemi napori, s katerimi so se zavzemali za demokratizacijo federacije, do takrat namreč niso uspeli.

»V nasprotju z našimi napori in prizadevanji se uveljavlja zamisel, rekel bi centralistične federacije, ki omogoča, če bi bila sprejeta, vsiljevanje politične volje enega naroda, oziroma njegovega vodstva. To ustvarja možnost za spremembo Jugoslavije v unitaristično, rekel bi celo hegemonistično državno tvorbo. Ta bi bila ne samo v nasprotju z interesi slovenskega naroda, ampak tudi drugih,« (Dolenjski list 1990, 10) je Milan Kučan takrat pojasnil njihovo neuspešno stremenje h konfederaciji in dodal, da bi sprejeli le tak interes, ki bi pomenil popolnoma enakopravno, demokratično federacijo, grajeno na načelu prostovoljnosti. Takšna ureditev bi morala priznavati individualnosti, subjektivitete in suverenitete vsakega naroda oziroma republike ter bi bila grajena na politiki nacionalne enakopravnosti, ki jo izražajo vsi ti elementi.

Kučan se je zavzemal za takšno Jugoslavijo, ki bi bila sposobna slediti integracijskim procesom v sodobni Evropi. Obenem se je zavedal, da bi to moralo pomeniti resnično demokratično Jugoslavijo, saj bi le takšna dobila legitimacijo govoriti v Evropi kot konfederaciji evropskih narodov (Dolenjski list 1990, 10).

Predlog o razrešitvi ustavne krize Jugoslavije, ki ga je leta 1990 sprejelo predsedstvo SFRJ, je bil v nasprotju z izhodišči za pripravo predloga. Pobudo za ta predlog je Milan Kučan podprl, saj se je strinjal s tem, da je ustavno krizo jugoslovanske federacije mogoče razrešiti samo z iskanjem novega zgodovinskega dogovora med narodi. Predsedstvo pa je sprejelo tak predlog, ki je nudil popravek takratnega koncepta, in sicer tako, da bi se ohranilo vse generatorje tedanje jugoslovanske krize ter jih prikrilo z nekakšnimi zasilnimi rešitvami, kar bi povečalo tveganje, da kriza izbruhne še siloviteje. Kučan je takrat opozoril na to, da v predlogu predsedstva SFRJ ni bila niti nakazana možnost konfederalne ureditve Jugoslavije, čeprav je predsednik Jović prevzel odgovornost, da s skupino strokovnjakov pripravi predlog za federativno ureditev, medtem ko naj bi Slovenija in Hrvaška pripravili predlog za konfederacijo. »O konfederaciji se je govorilo že vrsto let, tako v Jugoslaviji kot Sloveniji, vendar je vprašanje, če so tekle razprave o isti stvari,« (Naša obramba 1990, 5) je takrat dejal Milan Kučan.

Za osnovo pri pripravi predloga za konfederacijo so vzeli zahodnoevropsko integracijo, ki je takrat štela dvanajst držav. Izhodišča, na katerih je bila vzpostavljena ta skupnost, so poskušali prilagoditi jugoslovanskim potrebam in možnostim. Ker je ta skupnost na temelju ekonomskega interesa prerasla v politično integracijo suverenih držav, ki odstopajo ali so pripravljene odstopiti skupnemu odločanju tudi del svojih suverenih političnih funkcij, so tudi za integracijo skupnih interesov jugoslovanskih narodov razmišljali na takšni podlagi. Tudi rešitve za skupno urejeno obrambo v takšni konfederaciji ne bi bilo težko najti, glede zunanje politike pa bi bila stvar dogovorov in interesov, ali bi bila to skupna ali mešana predstavništva ali ponekod celo oboja.

»Seveda pa ob vsem tem ostaja problem glede načina odločanja v takšni konfederaciji. Ker bi šlo za skupnost suverenih držav, bi bile skupne odločitve lahko najprej zgolj predlogi, usmeritve, medtem ko bi za članice konfederacije postale pravno zavezujoče šele potem, ko bi jih s sklepanjem sprejeli njihovi parlamenti,« (Naša obramba 1990, 5) je razmišljal takrat Milan Kučan.

Konfederativni in federativni koncept ureditve Jugoslavije, ki sta bila kasneje pripravljena za obravnavo v Skupščini SFRJ, sta odsev skozi vso zgodovino različnih razumevanj Jugoslavije. Narodi, ki so prej živeli v okviru avstro-ogrske monarhije, so videli Jugoslavijo kot obliko skupnega življenja, ki bi temeljila na popolni enakopravnosti, urejena pa bi bila v federaciji z močnimi elementi konfederativnosti. Ideja narodov iz bivše Kraljevine Srbije pa je temeljila na postavki, da bo Srbija sprejela druge južnoslovanske narode v nekakšno svoje okrilje in bi tako živeli v unitarni, centralistični ureditvi. Koncepta sta stala drug proti drugemu, zaradi razlike v interesih pa bi bilo težko najti kompromis med njima. S tem opisom je Milan Kučan dal subjektivno oceno o razumevanju teh dveh konceptov (Naša obramba, 1990, 5).

5.4 Amandmaji k slovenski ustavi

Na gospodarskem področju je bil spor med Srbijo in Slovenijo viden pri različno usmerjenem gospodarstvu. Na eni strani je bilo klasično socialistično gospodarstvo, ki je bilo usmerjeno predvsem na vzhodni trg, na drugi strani pa so bili naravnani na zahod. Hujše od gospodarskih pa so bila razhajanja na politični ravni.

Jugoslavijo je namreč obvladovala ideološko zadržta politična nomenklatura, miselno in eksistenčno vezana na socializem enopartijskega tipa, ki je odločilno vplivala tudi na gospodarstvo in ni želela reform. Poleg tega so bila nacionalna nasprotja že tako zaostrena, da je država kot celota funkcionirala samo še navzven (Repe 2002a, 144).

Vsaka povojna jugoslovanska ustava je bila bolj politično programski kot ustavni akt, saj je bila vedno izraz trenutnih razmer v Jugoslaviji. Federalizacija je dosegla najvišjo točko z ustavo leta 1974. Po tej ustavi je bila državna ureditev nekaj vmesnega med federacijo in konfederacijo, zvezna ustava je bila bolj ali manj izenačena z republiškimi. Republikam je dajala veliko pravic, vendar pa ni v celoti upoštevala načela njihove izvirne suverenosti in Jugoslavije ni definirala kot zveze držav, pač pa kot zvezno državo - federacijo. Ustava je zagotavljala pravico do samoodločbe, ni pa bilo definirano, kako naj bi republike to pravico tudi uresničile. Po ustavi je imela vodilno vlogo ZK in s tem ohranjala enopartijski sistem.

Po letu 1980 so bile zahteve srbskega vodstva po reviziji ustave vedno močnejše, se stopnjevale in dosegle vrh leta 1988 s sprejetjem amandmajev k ustavi iz leta 1974.

Po izkušnji z amandmaji k zvezni ustavi in s spremembo srbske ustave se je slovenska oblast odločila za spreminjanje slovenske ustave. Opozicijski zbor za ustavo je maja 1989 predlagal spremembe slovenske ustave, ki bi zagotovile politični pluralizem, ekonomsko suverenost in pravico do samoodločbe. Oblast je pobudo sprejela. V predlogu besedila je Slovenija razglasila suverenost nad svojim bogastvom in lastno poveljevanje svojim oboroženim silam v miru.

Amandmaji so naleteli na veliko nasprotovanje jugoslovanske javnosti. Dan pred sprejetjem amandmajev v slovenski skupščini je bila v Beogradu sklicana izredna seja CK ZKJ v upanju, da preprečijo ali vsaj odložijo njihovo sprejetje. Slovenska ustavna dopolnila so bila edina točka dnevnega reda. Sestanek je bil tako na hitro sklican, da so Kučan in ostali člani ZKS morali v Beograd z vojaškim transportnim letalom, saj ni bilo tisti dan nobene letalske povezave z Beogradom. Imeli so le toliko časa, da so na hitro sklicali sejo, kjer so se dogovorili o stališčih. CK ZKS z Milanom Kučanom na čelu je amandmaje podprl, saj so se vsi strinjali, da je spreminjanje ustave suverena pravica Slovenije. Seja CK ZKJ se je vlekla celo noč. Na seji so bili amandmaji obravnavani kot kršitev zvezne ustave. Borislav Jović, takratni član predsedstva SFRJ iz Srbije, je v

svoji knjigi Zadnji dnevi SFRJ zapisal, da so ocenili, da so sporni amandmaji v nasprotju z ustavo SFRJ in da je treba preložiti zasedanje skupščine Slovenije, dokler se amandmaji ne uskladijo z ustavo SFRJ. Med drugim sta skupaj z Miloševićem ocenila, da je to začetek konca Jugoslavije (Jović 1996, 54-55). Tudi Svet za varstvo ustavne ureditve SFRJ je ugotovil, da amandmaji ogrožajo jugoslovansko ustavno ureditev.

Enega hujših političnih spopadov v svoji politični karieri je na tej seji doživel Milan Kučan kot predsednik ZKS. Kot je sam povedal, niso ne on, ne vsi Slovenci do takratnih sporov glede vprašanja republik mogli predvideti, da bi lahko v skupni jugoslovanski državi prišlo do tako ekstremnega unitarizma in hegemonizma s strani večinskega naroda. Po tem spoznanju ni bil odveč premislek o tem, da je treba stvari v ustavi urediti tako, da ne bo mogoča drugačna razlaga te ustave in na njeni podlagi drugačna praksa. »Ta premislek je pripeljal do slovenskih ustavnih dopolnil,« je dejal Kučan in poudaril, da je do odločitve zanje prišlo s skupnimi močmi pozicije in opozicije oziroma njihove takratne politične alternative. Seja je bila zanj zahtevna, ni pa se mu zdela zelo težavna, saj je bil osebno prepričan o pravičnosti njihovega početja: »Tako mi ni bila takrat nobena naloga pretežavna in nobena cena previsoka.« (Savič, 1990, 65-66.) Kučan je prizadevanje CK ZKJ, da bi preprečil sprejem slovenskih amandmajev, označil kot nelegitimno pravico partije, da poskuša urediti zunajpartijske stvari na svoj način, v svojo korist. Ni se strinjal niti glede tega, da si CK ZKJ privzema pravico razpravljati o amandmajih k slovenski ustavi in to še en dan pred sejo slovenske skupščine, »ki je edino pristojna za odločanje o ustavi, ter potem še zavezovati slovenske komuniste k določenemu ravnanju, pa čeprav bi to bilo v popolnem nasprotju z interesi slovenskega naroda, pa tudi nas komunistov, ki smo del tega naroda.« (Savič 1990, 67)

Čeprav je CK ZKJ izjavil, da so spremembe slovenske ustave v nasprotju z ustavo SFRJ, so Milan Kučan in ostali člani ZKS-ja na seji zavrnili vse, kar bi jih obvezovalo k ravnanju v nasprotju z interesi slovenskega naroda. To je bilo odločilno za sprejem amandmajev 27. septembra 1989 (Prunk 1996, 156).

Po pričevanju udeležencev in po spominu prebivalstva vse države je bilo to zasedanje, ki se je vtisnilo v spomin. Jugoslovani so lahko neposredno na televiziji izvedeli, kakšne razsežnosti so dobila nasprotja in v kakšnem tonu so govorili voditelji med seboj. Na televiziji je bilo občutiti nestrpnost in sovražnost, ki je prihajala iz Srbije. Pozno ponoči je Milan Kučan v skoraj

enournem govoru branil slovenska stališča in sporočil, da bo Slovenija na vsak način nadaljevala s postopkom sprejemanja ustavnih dopolnil (Meier 1996, 171).

Po sprejetju 81 dopolnil, ki so temeljno spremenili slovensko ustavo, so v več mestih ostale Jugoslavije izbruhnili množični protesti. Jović je v svoji knjigi *Zadnji dnevi SFRJ* zapisal, da Slovenci niso upoštevali nikogaršnjih pripomb, saj da so vseeno sprejeli ustavne spremembe (Jović 1996, 60). Pojavila pa so se tudi ugibanja, ali vodi sprejem slovenskih amandmajev v razpad Jugoslavije, v Sloveniji pa so začeli razmišljati tudi o možnosti življenja zunaj Jugoslavije. Kučan je takrat še vedno razmišljal o življenju v Jugoslaviji, vendar bi bila to »demokratska, sodobna, razvita, odprta, propulzivna Jugoslavija, ki bi se po standardih svojega delovanja in po svojih življenjskih standardih približevala standardu ljudi v Zahodni Evropi.« (Savič 1990, 68.) Problem se mu je zdela takšna Jugoslavija, kakršna se je pokazala v zadnjih letih, ki je bila daleč od demokratične države enakopravnih narodov in si ni prizadevala biti sodobna, evropska država. Zavedal se je, da takšna država ni sposobna izpeljati reform, ki bi jo popeljala v boljšo prihodnost.

Milan Kučan je za sprejete amandmaje dejal, da niso bili sprejeti zato, da bi zavarovali slovenski separatizem, kakor so jih obsojali v Srbiji. Zavedal se je, da je bila takrat Jugoslavija pripeljana na rob državljanske vojne, saj »brezobzirna, agresivna ultimativna politika, ki se ji zaradi oportunitizma ne zoperstavljamo in je nismo pripravljene imenovati s pravim imenom, že dve leti vzdržuje v Jugoslaviji napetosti in konflikte. Ti destabilizirajo državo in izčrpajo kreativne moči za rešitev krize, odpravljanja siromaštva in vzrokov za vse bolj množično in upravičeno nezadovoljstvo.« (Dnevnik 1989, 3)

Kučan je nastanek ustavnih dopolnil k slovenski ustavi pripisal kot zaslugo različnih političnih pogledov in interesov Slovencev v kriznih razmerah v Jugoslaviji, iz katerih so potem zrasli različni predlogi, »ki so na koncu dobili čudovito moč, da je te stvari mogoče uresničiti. Osredotočili so se v zlitje pogledov na ustavna dopolnila, mislim na slovensko ustavo.« (Dolenjski list 1990, 11) Vsi skupaj pa so stali za tem, kar je bilo predlagano in sprejeto v slovenski skupščini. Na politični ravni so te amandmaje na koncu ubranili slovenski komunisti pred poskusom CK ZKJ, da bi preprečila njihovo sprejetje. Kučan se je tega spominjal: »... da je bilo vse v neki drugi politični funkciji.

Ampak prav zaradi tega je bilo pomembno v Beogradu ohraniti trezno glavo in pokončen hrbet.« (Dolenjski list 1990, 11)

5.5 14. Kongres ZKJ

V času mitingov po Jugoslaviji in ostrih napadov na Slovenijo in na slovensko vodstvo je Milan Kučan, za razliko od večinskega razmišljanja v jugoslovanski partiji, o ZKJ menil, »da ne more biti le sredstvo demonstracije politične moči posameznih organizacij, ki je nastala na podlagi številčne premoči in statutarne ureditve, ki to številčno premoč institucionalizira.« (Savič 1990, 75)

Na sejah predsedstva in CK-ja so slovensko partijo za stvari, ki jih je delala na legitimen način, neprestano postavljali na zatožno klop. Vse njihovo politično početje so v ZKJ občutili kot delovanje proti njim. Na Savičevo vprašanje, kdaj se mu je zdel pritisk v partiji najmočnejši, je Kučan odgovoril, da je bila ZKS pod pritiskom pravzaprav ves mandat njegovega predsedovanja tej zvezi. Začelo naj bi se že med pripravami za t.i. ideološki plenum, saj so bile po Kučanovem mnenju že takrat nekatere razprave izredno neprijetne, polne obtožb, sumničenj, očitkov o pravovernosti, očitali so jim separatizem, nedisciplino, nespoštovanje demokratičnega centralizma. Kučanu je postalo jasno, da se stvari v Jugoslaviji več nikamor ne premaknejo in da se kriza samo stopnjuje, zato je že na 10. slovenskem kongresu poskušal spodbuditi ljudi k razmišljanju in političnemu angažiranju na drugačen način.

Slovenski komunisti so opozarjali na to, da je ključ za rešitev jugoslovanske krize in za zagotovitev razvoja Jugoslavije v moderno evropsko državo v ločitvi partije od države. Pojavil pa se je tudi problem odnosa z armado. Kučan se je opredeljeval za depolitizacijo vojske, za njeno demokratizacijo. Za Kučana naj bi armada imela le funkcijo varovanja ozemeljske integritete države in glede na njen položaj v SFRJ se je zavedal, da proces depolitizacije ne bi bil enostaven (Dolenjski list 1990, 10). JLA je namreč zavzemala visoko in pomembno mesto v Jugoslaviji in ni bila podvržena nikakršnemu nadzoru. Razmišljali so tudi o depolitizaciji represivnih mehanizmov, za dosledno izpeljano delitev oblasti na izvršno, zakonodajno in sodno vejo oblasti. Zaradi takega razmišljanja pa je CK ZKJ Kučana in somišljenike obtožil za razbijanje jugoslovanske države. Dolgo časa je bila v Jugoslaviji povezovalni dejavnik ideologija, to je bila »revolucionarna ideologija graditve porušene dežele, njena obnova, graditev socializma. Ta se je izčrpala z izživetjem modela socializma, na katerem smo gradili.

Zveza komunistov, ki je bila drugi pomemben integracijski dejavnik, je takšna, kot je, nesposobna, da bi igrala to vlogo. Armada, ki je ravno tako ena od vezi, bo v svoji perspektivi nepolitične armade ob del te teže,« (Dolenjski list 1990, 11) je takrat razmišljal Milan Kučan.

Dolgo obdobje političnih spopadov med dvema nasprotujočima političnima konceptoma je doseglo vrhunec na 14. kongresu ZKJ. Kučan je na srečanju slovenskih delegatov 22. januarja 2000 v Ljubljani to pojasnil: »Ti spopadi so segali od spora o skupnih izobraževalnih jedrih, ki bi po svojih posledicah pomenili unifikacijo kulture, izobraževanja in jezika. Naj spomnim na spremembo ustave Srbije in s tem na bistveno spremenjene ustavne odnose v jugoslovanski federaciji, s spremenjenim položajem republik in obeh avtonomnih pokrajin.« (Bivša predsednika Republike Slovenije) Spomnil je tudi na spremembe deviznega in zunanje trgovinskega sistema ter na enostransko odločitev Srbije, da ne bo vplačevala v fond za nerazvite. Omenil je tudi odnos do albanskega vprašanja ter spopadanje o politični in družbeni vlogi JLA, »ki je bilo presečišče političnih interesov in ideoloških konceptov,« (Bivša predsednika Republike Slovenije) je v izjavi na »Pomenkovanjih«- srečanje slovenskih delegatov, ki so zapustili kongres ZKJ v Ljubljani, 22.1.2000 dejal Milan Kučan. Vsa leta Kučanovega predsedovanja ZKS so se spopadali s srbskim nacionalizmom, posledica tega pa je bila ekonomska blokada Slovenije, načrtovan in prepovedan miting resnice in še in še. V izjavi na »Pomenkovanjih« - srečanje slovenskih delegatov, ki so zapustili kongres ZKJ, je Milan Kučan še posebej poudaril kot eno večjih točk spora sprejem dopolnil k slovenski ustavi RS in celonočno sejo CK ZKJ, na kateri so poskušali na vsak način prepričati vodstvo ZKS, da bi preprečili sprejem teh amandmajev. Pri vsem skupaj pa je šlo na eni strani za spopad med konceptom pluralne politične demokracije, vladavine individualnih in kolektivnih človekovih pravic ter uveljavljanje tržnega gospodarstva, na drugi strani pa je bil koncept avtokratične vladavine z enopartijskim sistemom in jugonacinalistično unifikacijo z velikosrbsko prevlado, okrepljen z armado, represivnim aparatom in vplivom zvezne diplomacije na informiranost in opredelitve mednarodne javnosti (Bivša predsednika Republike Slovenije).

Prvi koncept je bil pri ZKS razviden v programu »Evropa zdaj«. Tega je ZKS ponudila na 14. kongresu v premislek, vendar je bil z veliko večino zavrnjen. V tem programu so se opredelili za politične, gospodarske, socialne in druge standarde, ki krojijo življenja v zahodni Evropi. Delali pa so ga na temelju razumevanja razlogov za krizo, s katero so

tedaj živeli v Jugoslaviji. Na kongresu so imeli večino delegati, ki so miselno pripadali nedemokratični sorealistični partiji. Amandmaji, v večini so jih predlagali delegati ZKS, ki so govorili o človekovih pravicah, so bili gladko zavrženi. Sprejet je bil le amandma, v katerem se ZKJ odreka svoje, z ustavo SFRJ zagotovljene monopolne vloge in deklarativne podpore standardom človekovih pravic OZN in Evrope. Večina predstavnikov vladajoče stranke v državi z enostrankarskim sistemom je bila odločena ohraniti Jugoslavijo, pa čeprav nedemokratično.

Po Kučanovih besedah so slovenski partijski delegati na 14. kongresu vztrajali vse do takrat, ko je bilo dovolj prepričljivih argumentov, ki so pokazali, da niso zapustili kongresa zaradi nekakšne slovenske užaljenosti, pa tudi ne zato, ker ne bi bili več pripravljeni poslušati žalitev in psovanja. Zapustili so ga, ker »v obstoječem razmerju političnih sil preprosto nismo uspeli uveljaviti nobenega programske pomembnega predloga.« (Savič 1990, 78) Odločitev o odhodu s 14. kongresa ZKJ so sprejeli s polno odgovornostjo in s čisto vestjo pred slovenskim narodom in njegovo prihodnostjo. Bilo je 22. januarja leta 1990, ko je Milan Kučan pozno zvečer nenadoma pobral svoje papirje in torbo, vstal od mize ter se poslovil od predsedujočega na kongresu, Milana Pančevskega. Za njim sta vstala še njegova tesna sodelavca, nakar so se vsi trije z odra velike dvorane beograjskega Sava centra spustili v parter. »Ob glasnem hrupu in pripombah je vstalo vseh 106 slovenskih delegatov in krenilo proti izhodu« (Dežulović 2008). Kučanu se je to dejanje zdelo neizogibno, saj je šlo za dva povsem različna in nezdružljiva politična koncepta o prihodnosti Jugoslavije in Slovenije. Po njegovem je šlo poenostavljeno za razliko med demokracijo in totalitarizmom. »Bilo je nujno oditi, ker bi naše vztrajanje in sodelovanje na kongresu legitimiralo koncept in režim, ki je v polnem razkoraku z demokratično usmeritvijo demokratične Evrope,« (Bivša predsednika Republike Slovenije) je povedal Milan Kučan 10 let po odhodu s 14. kongresa ZKJ na srečanju slovenskih delegatov, ki so ta kongres zapustili. To dejanje se jim je zdela logična poteza, ki je bila izraz vsega demokratičnega vrenja in dogajanja v Sloveniji, katerega del je bila tudi Zveza komunistov Slovenije. S svojo vlogo in dejanji se je ZKS jasno zavzela za demokracijo, z odhodom s kongresa pa je potrdila, da trdno stoji za svojimi stališči in prepričanji, katere je zapisala v svojem programu »Evropa zdaj«. Kučan je dejal, da je to od njih pričakoval slovenski narod, predvsem pa, da je to od njih zahtevala njihova zvestoba slovenskemu narodu in odgovornost do slovenskih nacionalnih interesov.

Ker je v takratnem političnem sistemu imela ustavno določeno vodilno vlogo ZK, odločitve o odhodu s kongresa ni mogel namesto njih nihče drug sprejeti in izpeljati. Tudi vsa politična protislovja in vsi politični spopadi so se najprej pokazali in zaostrovali znotraj ZK. Ta zadnji in obenem za Slovenijo pomemben kongres ZKJ je Kučan pozneje lepo ponazoril z vlakom, ko je dejal, da je večina na 14. kongresu, ki je slovensko delegacijo z njeno vizijo prihodnosti preglasovala z rdečimi kartoni, stopila na vlak, ki je to večino in njihove narode odpeljal v preteklost, medtem ko je slovenska delegacija z odhodom s kongresa stopila na vlak, ki je slovenski narod popeljal v prihodnost. Januarja 1990 so tako velikosrbske hegemonistične težnje privedle do tega, da je ZKS s predsednikom Milanom Kučanom zapustila kongres v Beogradu in s tem izstopila iz ZKJ. S tem je bila prekinjena še edina vez, ki je Slovence vezala na federacijo Jugoslavijo.

6 OSAMOSVOJITEV SLOVENIJE

6.1 Predsednik predsedstva republike Slovenije (1990-1992)

V letih tranzicije iz komunističnega v demokratični politični sistem po vzhodni Evropi so partijske voditelje premagovali enega za drugim osebnosti, ki jih je prej komunistični režim preganjal. Tudi slovenske volitve so bile zastavljene po nekakšnem vzorcu volitev, ki so se odvijale v letih 1989 in 1990 v postkomunističnih državah. Ker v prvem krogu volitev za predsednika republike Slovenije ni nihče dobil absolutne večine glasov, sta si v drugem krogu nasproti stala Jože Pučnik kot preganjani pisec, zapornik in Milan Kučan - komunist reformne politike s človeškim obrazom ali kot ga je opisal Janko Lorenci v Sobotni prilogi, aprila 1990: Kučan zbuja zaupanje, ker je politično kompetenten in osebno pošten, ker ga torej krasi ta srečna kombinacija, dana malokateremu naših, ta čas vrhunskih politikov. Opisal ga je tudi kot preverjenega demokrata in patriota, saj je Slovenijo pripeljal do volitev kljub mogočnim odporom zdravih sil doma in v Jugoslaviji.

Kučanova priljubljenost je v tistem času močno presegala priljubljenost njegove stranke, kar je Kučan razložil s tem, da je v zadnjih letih pred volitvami šlo pri njegovem nastopanju za več kot samo dogajanje znotraj stranke, ampak da je šlo za

spremembe, ki so pospešile demokratizacijo družbe, obenem pa zavarovale ta proces v Sloveniji. Nasprotniki so ga poskušali prikazati kot komunista starega kova, vendar je Kučanov optimizem temeljil na javnomnenjskih raziskavah, ki so kazale, da si ljudje želijo nadaljevanje demokracije, kar je Kučan očitno tudi posebej. V zadnjem spopadu za slovenski prestol je Pučnik Kučanu očital, da si preveč prilašča zasluge za pravno državo, saj naj bi jo začela zahtevati opozicija, tudi zahtevo po novi ustavi je postavil v čas, ko naj bi Kučan in ZKS še pridno delala na zveznih amandmajih, ki naj bi v nekaterih točkah bistveno omejevali pravice slovenske države. Kučan je na to odgovoril z drugačnim pogledom, saj je bil znotraj tega procesa v letih predsedovanja ZKS in je na očitke, da so komunisti v skupščini sprejemali slabe odločitve, odgovoril, da je skupščino sestavljalo veliko posameznikov, od tega bolj malo komunistov. Glede sprememb z jugoslovansko ustavo pa je razložil, da so se zgledovali po obstoječem pravnem redu, saj bi vsakršno drugačno ravnanje pomenilo postavljanje Jugoslavije pred izvršeno dejstvo ali postavljanje ultimatov le-tej. »Politika ultimatov rodi silo in v sili ni mogoče urediti nobenega problema. Prav delo pri zveznih amandmajih je odprlo vrata za politične in gospodarske spremembe v Sloveniji in Jugoslaviji, čeprav izid še ni bleščeč,« (Lorenci 1990c, 20) je pojasnil Milan Kučan v dvoboju: Milan Kučan - Jože Pučnik, ki je bil objavljen v Delu 14. aprila 1990. Povedal je tudi, da ni nikoli trdil, da so spremembe v Sloveniji samo plod prizadevanj ZK, vendar pa je veliko osnovnih pobud steklo prav od njih in se je zaradi tega odprl politični prostor, v katerem so postale legitimne pobude, ki so nastale zunaj partije.

Na prvih demokratičnih neposrednih večstrankarskih volitvah aprila 1990 je bil Milan Kučan izvoljen za predsednika predsedstva republike Slovenije, kolektivnega organa takrat še republike socialistične Jugoslavije. Kot predsednik neposredno izvoljenega predsedstva brez formalne moči se je moral navaditi na kohabitacijo že znotraj predsedstva, še posebej pa v odnosu do vlade in vladajoče koalicije.

Kučanu se je politično razmerje, ki je nastalo takrat v Sloveniji, zdelo zelo zanimivo, ne samo zato, ker je prišlo do izvolitve človeka, ki je bil drugače politično usmerjen kot večina v parlamentu, ampak tudi zaradi vzpostavljenih razmerij v vsej slovenski družbi. Zavedal se je, da bo uravnavanje teh razmerij zahtevalo veliko politične modrosti in odgovornosti (Hladnik-Milharčič 1990a, 4). Slovenijo je videl kot državo, zgrajeno na modelu parlamentarne demokracije, s skupščino kot osrednjim in najvišjim organom oblasti. Zavzemal se je, da bi imel predsednik v takšni državi približno enaka

pooblastila, kot jih ima predsednik v Italiji ali Avstriji. V tistem obdobju je bilo po njegovem sreča to, da je bilo predsedstvo kolektiven organ, saj je šlo za stabiliziranje političnih in socialnih okoliščin.

Po prvih svobodnih parlamentarnih demokratičnih volitvah je Kučan poudaril pomembnost amandmajev k slovenski ustavi, saj so v ustavnopravni obliki potrdili pravico slovenskega naroda do samoodločbe, ki vključuje svobodno odločanje o političnem statusu, ekonomskem, socialnem in kulturnem razvoju ter pravico do odcepitve in združitve z drugimi narodi.

V nagovoru prvi skupščini, izvoljeni na svobodnih parlamentarnih volitvah, je Kučan poudaril pooblastila in obveznosti skupščine, da zavaruje ta ustavni položaj in pravice republike. Vse skupaj je postavil pred nalogo, da na sprejetih ustavnih podlagah uresničijo popolno samostojnost republike Slovenije, v kateri bi moral biti nosilec oblasti državljan in v kateri so zagotovljene vse človekove pravice in svoboščine. (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije)

Na začetku svojega predsedovanja Sloveniji, ki je bila še vedno del Jugoslavije, je še pristajal na konfederalni položaj Slovenije v Jugoslaviji, vendar pod pogojem, da se pripravi in sprejme novo slovensko ustavo. Govoril je o ustavi, ki naj bo zasnovana na temeljiti preučitvi ekonomskih, socialnih, kulturnih, političnih, obrambnih in vseh tistih vidikov, ki bodo opredeljevali takratni in prihodnji položaj Slovenije v Jugoslaviji, v Evropi ter v svetu nasploh. Milan Kučan je v imenu predsedstva, julija 1990, na skupnem zasedanju vseh treh zborov Skupščine RS predlagal začetek postopka za sprejem nove slovenske ustave. V predlogu so strnili izhodišča in usmeritve, ki so bili podlaga za uresničitev političnih idealov, ki bi oblikovali svobodno, suvereno, demokratično in samostojno republiko Slovenijo. Takšna država bi po svoji volji, na podlagi svojih avtentičnih interesov, urejala svoja razmerja in svoj položaj v odnosih z drugimi narodi Jugoslavije in v mednarodni skupnosti. Kučan je dejal, da so s pripravo ustave pred nalogo, da z uveljavljanjem trajne in neodtujljive pravice do samoodločbe opredelijo in uresničijo popolno samostojnost republike Slovenije kot nacionalne države slovenskega naroda, kateremu so zagotovljene vse človekove pravice, ter enakopravnost avtohtone italijanske in madžarske narodnosti in drugih državljanov v Sloveniji (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije).

Skupščina RS je julija 1990 sprejela Deklaracijo o suverenosti, ki je razglašala suverenost Slovenije, zahtevala od zveznih organov, da bodo v Sloveniji poslovali po njenih zakonih, Slovenija pa bo z ustavnim aktom določila, kateri zvezni zakoni v Sloveniji ne veljajo. Deklaracija je izzvala ostro reakcijo zveznega predsedstva, ki jo je ocenilo kot protiustavno dejanje. Po tem dogodku se je predsedstvo Slovenije s posebnim pismom obrnilo na predsedstva drugih jugoslovanskih republik in obeh avtonomnih pokrajin ter jim pojasnilo pomen Deklaracije in jih povabilo k nadaljevanju dialoga, ki je bil prekinjen zaradi odklonilnih stališč predsedstva republike Srbije. Za razrešitev odnosov v federaciji je po takratnem mnenju zveznega predsedstva bilo potrebno izdelati novo ustavo, je dejal Kučan v svoji razpravi na zasedanju vseh treh Skupščin RS, septembra 1990, in nadaljeval, da je bila deklaracija po mnenju zveznega predsedstva ovira za razgovor o zakonu o uresničevanju pravice narodov do samoodločbe, vključno z odcepitvijo (slovensko predsedstvo je bilo sicer mnenja, da pravna podlaga za to pravico ni potrebna) (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije). Predsedstvo Slovenije je nameravalo iskati rešitve le po demokratični in strpni poti, seveda ob upoštevanju interesov vseh jugoslovanskih narodov.

Ker ustavna komisija ni mogla doseči konsenza in je osamosvojitveni proces začel zastajati, so Demosovi ideologi videli rešitev v obratni varianti, torej najprej plebiscit in potem ustava (Repe 2002a, 187). Ustavna komisija je decembra 1990 sprejela prečiščen predlog zakona o plebiscitu, obenem pa je sprejela tudi predlog predsedstva, vlade in dveh poslanskih klubov, po katerem bi bil referendum uspešen, če bi zanj glasovala večina vseh glasovalnih upravičencev.

Milan Kučan je bil predsednik predsedstva republike Slovenije v obdobju, ko so se zgodili ključni koraki za osamosvojitve. Čas osamosvajanja Slovenije je bil po Kučanovem mnenju daljši proces skupnega razmisleka o slovenski prihodnosti, alternativah, priložnostih in nevarnostih, v katerem je sodelovalo več subjektov: od CK ZKS, socialistične zveze, mladinske organizacije do Nove revije, alternativnih gibanj ter številnih posameznikov. Seveda so upoštevali širši jugoslovanski in mednarodni kontekst, ampak je bila vseeno odločitev za slovensko državo tvegana poteza. Od sprejema amandmajev k slovenski ustavi ter odločitve, ki je bila po dolгих razpravah zapisana v plebiscitu, na kakšen način izpeljati plebiscit, da bi dobil visoko notranjo in predvsem mednarodno legitimnost, pa do sprejema Temeljne ustavne listine ter

Brionske deklaracije je slovenski narod po legalni poti prišel do svoje države s svojo ustavo. Kučan ni človek konfliktov in je vedno poskušal najti mirno pot do rešitve, če se je do nje le dalo priti. Tudi njegov podpis deklaracije za mir je sporočal, da Slovenija ne želi reševati sporov v Jugoslaviji z orožjem.

6.2 Plebiscit o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije (23. 12. 1990)

Po mnenju predlagateljev plebiscita (Demosovi ideologi) naj bi se pogajanja z jugoslovanskimi oblastmi in jugoslovanskimi republikami o bodoči ureditvi odnosov začela takoj, ko bi se državljani Slovenije izrekli za neodvisnost. Pogajali naj bi se o finančni osamosvojitvi Slovenije, vpeljavi lastne denarne enote, vzpostavitvi diplomatske službe, o razpustitvi JLA v Sloveniji ter preoblikovanju teritorialne obrambe (TO) Slovenije v slovensko vojsko. Potekale pa bi tudi razprave o ustanovitvi ključnih državnih organov v Sloveniji. Nova slovenska ustava bi tako morala biti sprejeta najkasneje marca naslednje leto. Vzpostavljena bi bila efektivna oblast (najkasneje v šestih mesecih), nove volitve pa naj bi se odvale spomladi leta 1992. Tak predlog je bil radikalen in je že v vladajoči koaliciji naletel na različne odmeve. Predlog je postal javen in po pripravi osnutka se je vladajoča koalicija začela pogajati z opozicijo o izvedbi in vsebini plebiscita. Opozicijske stranke, zlasti bivši komunisti in bivša mladinska organizacija, so koaliciji očitale, da je odločitev o plebiscitu sprejela sama. Grozila je nevarnost političnega razcepa in vlogo posrednika je prevzel predsednik predsedstva Milan Kučan. V ta namen je sklical več sestankov, na katere so bili povabljeni voditelji strank (Repe 2002a, 187-188). Osnutek zakona je izzval številne polemike, zlasti glede relativne ali absolutne večine, ki naj bi zagotavljala uspeh plebiscita. Na koncu so se stranke dogovorile za absolutno večino.

Federacija, v katero je Slovenija tudi zaradi obrambe svoje narodne identitete vložila veliko pričakovanj, je pred očmi domače in svetovne javnosti razpadala. Tako je opisal Milan Kučan razmere v Jugoslaviji konec devetdesetih let ob deseti obletnici plebiscita in dodal, da je bilo na dlani, »da je jugoslovanska država postala oklep, v katerem nista možni niti demokracija niti gospodarska in socialna prihodnost, pa tudi ne odpiranje do procesov, ki so takrat že zaznamovali Evropo. Zato smo se odločili za razdružitev. S premišljeno in zavestno odločitvijo za plebiscit smo hoteli ustvariti notranjo in zunanjo ustavnopravno podlago za samostojno državo.« (Mecilošek 2000, 15)

Milan Kučan je o predlogu zakona za plebiscit o samostojnosti in neodvisnosti republike Slovenije dejal, da s predlaganim plebiscitom prihaja proces osamosvajanja republike Slovenije v samostojno in neodvisno državo v odločilno obdobje. »Tok dogodkov je prehitel prvotno načrtovanje, po katerem bi najprej v prvih mesecih prihodnjega leta sprejeli ustavo samostojne slovenske države in potem na tej podlagi dosegli dejansko osamosvojitvev in mednarodno priznanje Slovenije,« je v razpravi o predlogu Zakona o plebiscitu o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije sporočil Milan Kučan in nadaljeval, da je več razlogov za to, da se izpelje plebiscit, ne da bi čakali sprejem nove ustave (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije). Jugoslovansko gospodarstvo in z njim tudi slovensko sta se v tistem času približevala kaosu z nepredvidljivimi ekonomskimi, socialnimi in političnimi posledicami. Na Kosovem se je nadaljevalo kršenje človekovih individualnih in kolektivnih, predvsem pa nacionalnih pravic, obenem pa so se zaradi nacionalnih strasti vrstili spopadi na narodno mešanih območjih v sosednji Hrvaški ter v Bosni in Hercegovini. Vse to je bistveno prispevalo k odločitvi za samostojno državo. Seveda samostojne in neodvisne slovenske države ni bilo mogoče ustvariti čez noč, z enostavno razglasitvijo. Kučan se je zavedal, da mora Slovenija za mednarodno priznanje imeti na svojem ozemlju dejansko oblast in da bo slovenska oblast s plebiscitom dobila najširšo demokratično legitimacijo ter tako izpeljala vse tiste ukrepe, ki so potrebni, da pride Slovenija v položaj samostojne in suverene države. Za tujo in jugoslovansko javnost je predsednik Milan Kučan pred izvedbo plebiscita sporočil, da je predsedstvo prepričano, da je odločanje o državnem statusu Slovenije z ljudskim plebiscitom demokratično in legitimno pa tudi, da ne verjame, da ne bi bilo mogoče z drugimi narodi Jugoslavije v času po demokratičnih parlamentarnih volitvah v vseh republikah doseči demokratičnega sporazuma o ureditvi vseh vprašanj, ki so se takrat odpirala z uresničevanjem pravice vsakega naroda do samoodločbe (Večer 1990, 4).

Izvršni svet je po dolgih razpravljanih in usklajevanjih pripravil obljubljeni in v republiški skupščini zahtevana analitično informativna gradiva o gospodarskih in socialnih razmerah, o razlogih za referendum, njegovih posledicah in poglobljenih smereh delovanja pri uveljavljanju referendumske odločitve. »Predsedstvo in izvršni svet sta pretehtala tudi vse pomembne okoliščine v datumu izvedbe plebiscita. Izvršni svet je ocenil, da je do 32.12.1990 mogoče opraviti vse potrebne pravne in

organizacijske priprave za uspešno izvedbo plebiscita in da bodo ustvarjeni temeljni pogoji, da bodo državljani o okoliščinah plebiscita dobro informirani in da bodo oddali svoj glas v skladu s svojim prepričanjem. Predsedstvo je predlog izvršnega sveta sprejelo,« (Večer 1990, 4) s temi besedami je Milan Kučan v Večeru 7.12.1990 oznanil njihovo trdno odločitev o izvedbi plebiscita. Zavedali so se razsežnosti in usodnosti plebiscita, a tudi, da bo pozitivna odločitev o tem, da postane Slovenija neodvisna in samostojna država, prepričala mednarodno skupnost, da prizna našo državo. Kučan je takrat dejal, da bosta izid glasovanja in visoka stopnja legitimnosti plebiscitarne odločitve omogočala, da se bodo legitimni in legalni organi suverene države Republike Slovenije lahko s polnim pooblastilom pogajali o sodelovanju in medsebojnih povezavah, pa tudi o možnosti konfederativne ali drugačne interesne, zlasti ekonomske skupnosti z dotedanji republikami v SFRJ. Nameravali so se zavzeti tudi za pogajanja o pravem nasledstvu SFRJ, saj bi s sporazumom o razdelitvi pravic in obveznosti rešili vrsto ekonomskih in drugih vprašanj ter s tem olajšali mednarodno priznanje nove slovenske družbe. »Če vse to ne bi bilo mogoče, bo Slovenija svoje legitimne interese v mednarodni skupnosti uresničevala kot samostojna država, obenem pa bo še vedno pripravljena sodelovati z drugimi dotedanji republikami v Jugoslaviji,« je pojasnil Milan Kučan. »Plebiscit je, naj ponovim, potreben in utemeljen. Toda ne gre za odločanje o odcepitvi. Vprašanje, o katerem je potrebno odločati, sta državnost in samostojnost Slovenije, ki utemljuje pravico do pogajanj o naših bodočih povezavah. V Jugoslaviji ali zunaj nje,« je bil o plebiscitu trdno odločen predsednik Milan Kučan (Večer 1990, 4).

Po izvedbi plebiscita je Slovenijo čakala drugačna usoda. Milana Kučana ni skrbela dolgoročna usmeritev v Sloveniji, skrbelo ga je bolj za neprijetne, incidentne stvari, ki bi lahko po plebiscitu prizadele Slovenijo. Zavedal se je, da je mogoče nedemokratično ravnanje Srbije, kar bi lahko kratkoročno otežilo izvedbo slovenskega osamosvajanja. Po drugi strani pa je menil, da reševanje stvari na nedemokratičen način ter kršenje pravic enemu ali skupini narodov v sodobnem svetu in v Evropi ne moreta preživeti. Odgovornost slovenske politike se je z odločitvijo za izvedbo plebiscita bistveno povečala. Kučanu se je plebiscit zdel logično nadaljevanje vsega tistega, za kar se je tudi sam zavzemal, vendar se mu čas, ki je bil izbran, ni zdel ravno najboljši, pa tudi čas za pripravo zakona o plebiscitu se mu je zdel prekratek. Vedel je tudi, da ni veliko časa za odlašanje. O rezultatu ni dvomil, vendar bi negativen plebiscitni rezultat pomenil, da

je živel v veliki zmoti. To se seveda ni zgodilo in slovenska politika skupaj z Milanom Kučanom je dobila potrditev, da je bila njihova odločitev pravilna.

Plebiscit je bil izveden 23. decembra leta 1990, rezultati pa so bili uradno razglašeni 26.12.1990. Udeležilo se ga je 93,2 % volilnih upravičencev, od tega je za samostojnost glasovalo 88,2 % volivcev (Slovenski sklednik; blog slovenskega liberalca 2004). Po zakonu o plebiscitu je morala biti ta odločitev uresničena v šestih mesecih. V obdobju osamosvajanja je bila tako velika podpora slovenski politiki oziroma politikom zaželeno. Visoka udeležba na plebiscitu in več kot pozitiven rezultat sta opravičila tveganje pri izvedbi tako pomembne odločitve. A kljub veliki podpori volilnega telesa je bil to zelo riskanten korak. Kučan je to objasn timer ob praznovanju desete obletnice plebiscita s temi besedami:

»Odločilni trenutki v narodovi politični zgodovini so vedno povezani z velikimi tveganji. Takrat, pred desetimi leti, mi je bilo povsem jasno, da bi bile ob tolikšnem soglasju med takratno slovensko oblastjo, političnimi strankami, civilnimi gibanji in razpoloženjem celotne javnosti posledice zamujene priložnosti mnogo večje kot sama tveganja, ki so bila v resnici velika, ne glede na to, ali so se jih vsi zavedali ali ne,« ter nadaljeval, da je imel takrat pred očmi več stvari: spoštovanje, upoštevanje in upravičevanje pričakovanj domače javnosti; zato je bilo treba delati legalno, da je bilo prepričljivo tudi za mednarodno javnost. Sprejemati je bilo treba odločitve s čimer večjim soglasjem vseh domačih političnih dejavnikov ter odločati in ukrepati v pravih trenutkih, saj sta se s tem poudarili zrelost in zgodovinska upravičenost Slovencev do lastne države. »To je bila velika politična igra z visokim vložkom, a ni bila igra na srečo ali neodgovorno hazardiranje z uporabo pravice do samoodločbe in z usodami ljudi. Na to nisem bil pripravljen pristati.« (Mecilošek 2000, 15)

6.3 Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (25. 6. 1991)

Slovenska skupščina je 25. junija 1991 sprejela osamosvojitvene dokumente, s katerimi je Slovenija postala samostojna in neodvisna država (15 let slovenske države). Temeljni osamosvojitveni akt je bila Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. Izhajala je iz volje slovenskega naroda in prebivalcev Republike

Slovenije in bila izražena 23. decembra 1990 na plebiscitu o samostojnosti in neodvisnosti RS. Upoštevala je dejstvo, da je bila Slovenija suverena država že po do tedaj veljavni ustavni ureditvi in je le del svojih suverenih pravic uresničevala v SFRJ. Slovenski narod je prišel do spoznanja, da Jugoslavija ne deluje kot pravno urejena država ter da se v njej hudo kršijo človekove, nacionalne pravice in pravice avtonomnih pokrajin. Federativna ureditev Jugoslavije tudi ni omogočala rešitve politične in gospodarske krize s sporazumom med jugoslovanskimi republikami, ki bi omogočil osamosvojitve republik ob sočasnem preoblikovanju jugoslovanske zvezne države v zvezo suverenih držav. Slovenija se je za ta korak odločila s spoštovanjem pravic vseh jugoslovanskih republik in njihove suverenosti ter ozemeljske celovitosti. Poskušala je po mirni, enakopravni in demokratični poti postopno urejati vsa vprašanja iz dotedanjega skupnega življenja, obenem pa se je bila pripravljena kot samostojna in neodvisna država tudi kasneje dogovarjati o institucionalnih in drugih povezavah.

Že junija leta 1989 je uradna politika predstavila »temeljno listino Slovenije«, za katero so v javnosti zbirali podpise. Ta listina takrat še ni bila uradna, govorila je o demokratični državi, zgrajeni na suverenosti slovenskega ljudstva, na človekovih pravicah in državljanskih svoboščinah ter o pripravljenosti Slovencev, da bi živeli le v taki Jugoslaviji, v kateri bosta zagotovljeni suverenost in trajna in neodtujljiva pravica do samoodločbe ob enakopravnosti vseh narodov in manjšin. Izrecno pa je zahtevala politični pluralizem, pravico do svobodnega združevanja in svobodne volitve. Listina je doživela velik uspeh, saj je po vseh dogodkih izražala prevladujoče mnenje v Sloveniji. Le nekaj dni po objavi listine je Kučan v velikem programskem govoru prevzel njene bistvene zahteve. Za to je izbral partizansko praznovanje v okolici Ljubljane. Kučan je začel s tem, da je Milošević njegovo ponudbo za pogovore z drugimi republiškimi vodstvi pred kratkim ostro zavrnil; da bi bili pogovori možni, bi morala Slovenija prej spremeniti stališča, je dejal srbski voditelj. Kučan je povedal, da tistim, ki so odklonili pogovore, teh v prihodnje ne bodo več ponujali. Pisem majske izjave je Kučan zagotovil, da je lahko naša samo taka Jugoslavija, ki se oboroži z »uspešnim konceptom socializma« in zagotavlja enakopravnost njenih narodov. Samo taka federacija ustvarja prostor za uresničitev človeških, političnih in nacionalnih pravic, z drugimi besedami – tako je mogoče interpretirati Kučana – tudi prostor za Slovenijo (Meier 1996, 167). Kučan je poudaril, da jih v Jugoslaviji ne morejo prestrašiti s tem, ko so jih imenovali za separatiste in razbijalce Jugoslavije. Na koncu tega govora je Kučan dejal, da

slovenski komunisti pristopajo k temeljni listini in pozval k izpustitvi vseh političnih zapornikov v Jugoslaviji, ter predlagal, da se pregledajo predpisi o oboroženih silah in policiji, posebno tisti o izrednem stanju in da se iz njih odstrani vse, kar ogroža človekove pravice.

V februarju 1991, ko je postalo jasno, da s konfederativno Jugoslavijo ne bo nič, je bil Kučan med tistimi politikami, ki so najbolj vztrajno pritiskali, naj bodo konkretne priprave na osamosvojitve čim hitrejša in čim bolj zastavljene. Milan Kučan je 20. februarja 1991 v razpravi v skupščini RS o uveljavitvi pravice o samoodločbi o urejanju odnosov v Jugoslaviji in o sporazumni razdružitvi SFRJ povedal: »Vse bolj je utemeljena ocena, da se Jugoslavija spreminja v nevarno žarišče, ki ogroža mir in varnost evropskih držav, kar vodi v njeno gospodarsko, finančno in politično osamitev, s tem pa tudi v osamitev sleherne njene republike. Tako stanje odlaga politične, gospodarske in socialne reforme, ki jih bodo morale jugoslovanske republike, tudi vsaka zase, nujno izpeljati, če si želijo odpreti vrata v evropske integracije in njihove ustanove. Ta vrata so zdaj čvrsto zaprta.« (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije) Istega dne je Skupščina RS sprejela resolucijo o razdružitvi, ki je Kučanu pomenila enega od ključnih trenutkov za priznanje mednarodne subjektivitete Slovenije. Milan Kučan je vedno razlikoval med odcepitvijo in razdružitvijo. Opcija odcepitve se jim je ponujala od avgusta 1990, a bi sporazum s Srbi pomenil, »privolitev koncepta, da je bila Jugoslavija srbska država, lastnina srbske politike, ki odloča o življenju tistih, ki so bili v njihovi državi podnajemniki. Jugoslavija je vendarle nastala s prostovoljno odločitvijo njenih narodov za združitev, zato lahko slovenski narod – enako kot drugi narodi – iz nje odide po svoji volji z odločitvijo o razdružitvi.« (Lesjak 1991, 20)

Skupščina RS je že takoj maja 1991 obvestila skupščino SFRJ, da bo glede na zakon o plebiscitu najkasneje 26. junija 1991 razglasila samostojnost in da se želi pogajati o začasnem opravljanju nekaterih zveznih funkcij na svojem ozemlju, o pravnem nasledstvu in o bodočih oblikah sodelovanja z drugimi državami Jugoslavije. Pripravila je tudi ustavni zakon o grbu in zastavi RS ter ga skupaj s Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, z Deklaracijo o neodvisnosti in z zakoni, s katerimi je prevzela nekatere pristojnosti federacije, sprejela 25. 6. 1991. S tem je dejansko že razglasila državno samostojnost RS in jo tudi formalno uvedla kljub nasprotovanju zveznih organov.

6.4 Desetdnevna osamosvojitvena vojna in mirovna pogajanja

Armadni vrh je že v začetku leta 1990 iskal legalno pot za uvedbo izrednih razmer v Sloveniji, obenem pa analiziral, kako bi na to reagiral svet. Domnevali so, da bi politiki na zahodu stvar sprejeli, če bi bila le izpeljana hitro in učinkovito. ZDA, Nato in zahodno evropske države so bile namreč naklonjene ohranitvi Jugoslavije. Ko je 15.5.1990 Jović prevzel vodenje zveznega predsedstva in so dan kasneje sprejeli sklepe predsedstva (zakon o odcepitvi, informacija o napadih na JLA, ki je bila usmerjena izrazito protislovensko), ki jim je slovensko vodstvo močno nasprotovalo, je Kučan sklical sejo predsedstva. Napovedal je, da Slovenijo čaka težko obdobje, vendar lažje kot prej, saj je formalnopravno njena dejavnost pokrita, sprejeta so bila dopolnila k slovenski ustavi, izvedene volitve, ki so legitimirale oblast. Ocene, da Slovenija spodkopava ustavno ureditev SFRJ ter da krši veljavne zvezne zakone, ki jih je sprejelo predsedstvo SFRJ, Slovenija ni sprejemala. Vse ustavne spremembe so sprejemali po zakoniti poti, kar je potrdilo tudi ustavno sodišče. Vojni svet JLA je že na začetku maja 1990 z utemeljitvijo, da gre za boljše varovanje orožja in opreme TO, ukazal poveljnikom, da vso opremo in orožje prenesejo v skladišča JLA. Večina slovenskih občin je orožje predala, še preden je predsedstvo RS 19.5.1990 akcijo ustavilo (Repe 2002a, 240-246).

Skupščina republike Slovenije je 28.9.1990 z novimi ustavnimi spremembami ukinila veljavnost številnih zveznih predpisov v Sloveniji ter določila, da sama odloča o služenju vojaškega roka, o Teritorialni obrambi in njenem poveljniku. Ustavno dopolnilo je določalo, da je v miru in izrednih razmerah pristojnost nad TO prenesena na predsedstvo RS. Zvezni organi so od Slovenije zahtevali preklic teh ukrepov in deklaracije o suverenosti. Še pred plebiscitom je skupščina objavila tudi Deklaracijo o spoštovanju temeljnih konvencij Sveta Evrope, sprejela pa je tudi izjavo o dobrih namerah (6.12.1990). Slovensko vodstvo je začelo tudi z diplomatsko akcijo, s katero je poskušalo drugim republikam, Evropi in svetu pojasniti motive Slovenije pri osamosvajanju. Zavzemala se je za razdružitvev in ne odcepitev. V začetku leta 1991 je slovenska skupščina sprejela Resolucijo o predlogu za sporazumno razdružitvev SFRJ in predlagala srečanja z vodstvi drugih jugoslovanskih držav glede ureditve bodočih medsebojnih odnosov. Glede na zakon o plebiscitu se je skupščina RS, 9.5.1991, odločila, da bo najkasneje 26.6.1991 razglasila samostojnost. Koordinacijo aktivnosti za

osamosvojitve je neposredno operativno vodil Milan Kučan. Na tajni seji predsedstva 15. maja so bile dogovorjene še zadnje priprave glede osamosvojitve.

Da zadeve prehajajo v zadnjo fazo in da se slovensko vodstvo s sprejetjem ukrepov pripravlja za vojno opcijo, je Kučan na začetku seje nakazal z besedami:

»Prepričan sem, da se vsi zavedamo zgodovinskega pomena in odgovornosti današnje seje. Gre za odločitve, operativne in tudi dejanske, o načinu in času uresničitve plebiscitarne odločitve Slovencev. Zelo rad bi ugotovil, preden začnemo z razpravo, ali je med nami - ker bomo v tem sestavu, v katerem zdaj manjkata g. Peterle in Rupel, odločali tudi še naprej o teh najbolj občutljivih stvareh – ali si je kdo premislil. Sedaj je čas, da to ugotovimo, ali pa, da pač tistega pri teh odločitvah z njegovo odgovornostjo ne bo zraven. Seveda bi mi bilo zelo ljubo, če bi lahko ugotovil, da si ni nihče premislil. Torej mi je v veliko zadovoljstvo, da lahko ugotovim ...« Ciril Zlobec: »...da strahljivca v celem ni imel števili.« Predsednik Kučan: »Natančno tako in dobro bi bilo, da je to zapisano v zapisniku.« (Repe 2002a, 277)

Na seji je Kučan ugotovil, da ni več možnosti za sporazumno razdružitve ali za združitve v konfederacijo, temveč da je najbolj verjetna enostranska odločitev Slovenije za uresničitve plebiscitarne odločitve. V srbskem vodstvu so Slovenijo na začetku junija še poskušali prepričati v zamrznitev osamosvojitve ter jim predlagali pogajanja za novo ureditev Jugoslavije; šele po neuspelem dogovoru bi se udeležila odločitev o osamosvojitvi, vendar so v slovenskem vodstvu tak predlog zavrnili. Kljub pritiskom JLA je TO v maju 1991 začela z usposabljanjem nabornikov v dveh učnih centrih: na Igu pri Ljubljani in v Pekrah pri Mariboru, da bi bili pripravljene v primeru vojne akcije (Repe 2002a, 279).

Slovenska skupščina je ustavni zakon o samostojnosti sprejela 25. junija 1991. Na ta dan je Milan Kučan na seji vseh treh zborov skupščine RS pozdravil odločitev Slovencev, da postane Republika Slovenija samostojna in neodvisna država z ustavnim aktom in zakonom, ki omogočata slovenski državi prevzem vseh pravic in dolžnosti, ki so bile do tistega dne prenesene na organe SFRJ. S tistim dnem je Slovenija kot suverena država pričela tudi s postopkom za svoje mednarodno priznanje, obenem pa se je nameravala zavzeti za sprejem v Organizacijo združenih narodov, Svet Evrope in v

druge mednarodne organizacije, je na seji poudaril Milan Kučan (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije).

Naslednji dan je ob razglasitvi samostojnosti potekala osrednja slovesnost v Ljubljani, na kateri je predsednik predsedstva Milan Kučan poudaril, da Slovenija ne ogroža nikogar (Pirjevec 2003, 47), svoj govor pa je dokončal s stavkom: »Danes so dovoljene sanje, jutri bo nov dan.« S temi besedami je hotel spomniti vse, tudi sebe in svoje najožje sodelavce, da bodo po tej čudoviti noči prišli zelo trdi dnevi velikih preizkušenj, ki jih bodo vedno znova postavljale pred nova tveganja in pred odgovornosti za prave in pravočasne odločitve, ki pa bodo šele opravičevale oz. potrjevale njihovo zrelost in državotvornost. Kučan je poznal okoliščine, v katerih so slavili na trgu ob razviti slovenski zastavi, in ni hotel posegati v praznično vzdušje, a njegov znani stavek je drugi dan potrdila »jutranja zora naslednjega dne, ko je zazvonil telefon s sporočilom, da je z Vrhnike krenila tankovska kolona. Navsezadnje, kdor je poznal razmerja v takratnem jugoslovanskem državnem vrhu in logiko njegovega represivnega mišljenja, je podobne odgovore na slovenske odločitve moral pričakovati in odločitve pred intervenco tudi zavarovati,« (Mecilošek 2000, 15) je pojasnil Kučan. Na isti dan je skupščina SFRJ sprejela sklep, da zakoni, ki jih je za osamosvojitve Slovenije sprejela slovenska skupščina, niso zakoniti, in je vsem državnim organom, vključno z JLA in Službo državne varnosti (SDV), naročila, naj z ustreznimi ukrepi preprečijo zunanjo in notranjo spremembo meja. Že med slovesnostjo so Ljubljano preletela letala JLA, drugo jutro pa so pripadniki JLA skušali prevzeti nadzor nad mejnimi prehodi, usmerili pa so se tudi proti letališču Brnik.

Tisto noč je Milan Kučan sklical odgovorne v srbskem vodstvu. Dobil je zvezo z generalom Kolškom, ki mu je na vprašanje, kaj počnejo tanki na cestah po Sloveniji, pojasnil, da so namenjeni na mejne prehode in na letališče. Kučan je dejal, da so napadli suvereno državo Slovenijo in da je to agresija (Repe 2002a, 288). Naslednji dan so se na seji slovenskega predsedstva odločili za oborožen odpor proti JLA. Kučan je Kolšku povedal, da njihovo odločitev štejejo za napad in da se jim bodo uprli s silo. Oblikoval je predlog na osnovi sklepov, sprejetih na predhodnih sejah, v katerem je opredelil bojne aktivnosti JLA, odpoklical vse aktivne starešine in civilne osebe iz RS, ki so služili v Jugoslovanski armadi z zagotovilom statusnih in socialnih pravic v skladu z zakonom, napovedal izvedbo blokad infrastrukturnih objektov ter neposredno oviranje

manevrov JLA v skladu z načrti, zahteval naj se nemudoma prenehajo vse vojaške aktivnosti na območju RS ter da republiški sekretariat za mednarodno sodelovanje seznanj z razmerami v Sloveniji vso mednarodno javnost.

S stopnjevanjem so zadeve postajale manj obvladljive. Vojaški vrh, nad katerim ni bilo prave politične kontrole tudi potem, ko je predsedstvo SFRJ znova začelo delovati, je zaradi porazov besnel in želel sprožiti proti Sloveniji totalno vojno (Repe 2002a, 293). Hitro se je pokazala učinkovitost obveščanja domače in svetovne javnosti in diplomatskih prizadevanj vlade, pa tudi pridobivanja natančnih informacij o razmerah v JLA, ki jih je na razne načine uspelo dobivati obveščevalnima službama vojske in milice. JLA v medijski vojni ni bila kos slovenskim akcijam. Evropska skupnost je v Beograd poslala diplomatsko misijo ES, tako imenovano evropsko »trojko« zunanjih ministrov Italije, Luksemburga in Nizozemske (Gianni de Michelis, Jacques Poos in Hans van den Broek) (Repe 2002a, 330-331), ki so se nato v Zagrebu sestali s Kučanom, Ruplom, takratnim predsednikom Hrvaške in zveznim premierjem Markovićem. Dosežen je bil prvi dogovor o prekinitvi ognja, ki pa ni dolgo obveljal. Spopadi so se nadaljevali. Slovensko vodstvo je bilo stisnjeno med grožnje vrha JLA in pritiske iz tujine češ, naj sprejmejo sklepe zveznega predsedstva. Na zahteve predsedstva so odgovorili, da je nesprejemljivo postavljanje ultimativ brez pogajanj, zavrnili so zahtevo, da se na mejah vzpostavi predhodno stanje, vojakom pa so dali na izbiro, da se lahko vrnejo v JLA ter da so vse enote in ustanove JLA v Sloveniji deblokirane. Razprave slovenskega vodstva, ki je potekala 6. julija, sta se udeležila tudi dva člana zveznega predsedstva. Zahteve slovenskega vodstva se niso spremenile, doseglo je že prehodnost cest, odblokiranje vojašnic, vrnitev infrastrukture, slovenska stran pa je bila pripravljena na pogajanje o še nerešenih stvareh, tj. izpustitev ujetnikov in odpustitev slovenskih vojakov iz JLA, vprašanja glede meja. Vsem je bilo jasno, da bodo pogajanja trda, da bo evropska »trojka« verjetno vztrajala pri tem, da se vse vrne v stanje pred vojno.

Tiste prve julijske dni leta 1991 je bila Slovenija pod velikim mednarodnim pritiskom, začela so se neposredna pogajanja na Brionih, v vrhu JLA pa so bila velika notranja razhajanja. Vse to je preprečilo uresničitev srbskega načrta o kaznovanju Slovenije. Nevarnost totalnega napada JLA na Slovenijo še vedno ni bila odpravljena, a je bila precej manjša. Na Brionih so se 7. julija začela pogajanja o vojaškem področju in so potekala pod vplivom zahtev zveznega predsedstva in evropske »trojke«. Tam so se

zbrali predstavniki vseh strani, ki so bili neposredno vpleteni v jugoslovansko krizo, in ministrska trojka Evropske skupnosti, katere cilj je bil ustvariti ustrezne možnosti za mirna pogajanja med vsemi stranmi. Slovensko delegacijo so sestavljali predsednik predsedstva RS Milan Kučan, premier Lojze Peterle, predsednik slovenske skupščine France Bučar, zunanji minister Dimitrij Rupel in predstavnik v predsedstvu SFRJ Janez Drnovšek (Repe 2002a, 350). Pogajanja so se izšla s sprejetjem Brionske deklaracije, po kateri je začel veljati trimesečni moratorij na vse aktivnosti v zvezi z osamosvojitvijo. Sporazumeli so se, da morajo dosledno spoštovati načela, da bi zagotovili mirno rešitev. Dogovorili so se, da lahko le narodi v Jugoslaviji odločajo o svoji prihodnosti, saj je v njej nastal nov položaj, ki je zahteval skrbno nadzorovanje in pogajanja med različnimi stranmi, da je s pogajanjem treba začeti takoj, oziroma najkasneje 1. avgusta 1991, ter da mora imeti kolektivno predsedstvo popolna pooblastila in da mora igrati svojo politično in ustavno vlogo, kar zadeva zvezne oborožene sile (vse strani se morajo vzdržati kakršnihkoli enostranskih korakov in vseh nasilnih dejanj). K deklaraciji sta bila sprejeta še dva aneksa, ki sta urejala režim na meji, določila, ki so urejala prekinitev ognja in smernice za delo opazovalske misije v Jugoslaviji. Slovenski pogajalci so pogoje glede trimesečnega moratorija sprejeli z zahtevo, da veljajo le do izteka trimesečnega roka. »V drugi polovici julija je bila usoda brionskega sporazuma še nejasna in se ni vedelo, ali ga bo vojska spoštovala,« (Lesjak 1991, 21) se je spominjal Milan Kučan v svojem dnevniku 1991 sredi julijskih dni po brionskem sporazumu. Armada se je na srečo umaknila iz Slovenije v dogovorjenem trimesečnem roku.

Kučan je 10. julija v govoru v skupščini RS poudaril pomen Brionske deklaracije, čeprav s sprejemom le-te po njegovem še ni bil rešen problem in z njo takrat še ni bila priznana slovenska samostojnost; bila pa je temeljno zagotovilo, da bo v prihodnje mir in da bo mogoče po mirni in demokratični poti, brez nasilja in vojne priti do tega priznanja (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije).

Milan Kučan je ocenil, da v vojni vselej odloča tudi moralni dejavnik, ki je bil v vojni za Slovenijo na slovenski strani. Prepričan je, da smo Slovenci branili demokratično odločitev, svobodo, dostojanstvo in zgodovinsko izročilo prednikov. »Nismo ne sovražili ne prizadeli. Sovražnik ni imel moralne utemeljitve za agresijo. Tudi ne razloga, da bi Slovence sovražil. Tako se je večina vojakov in oficirjev JLA v tem spopadu tudi obnašala. Ni bila ne motivirana in ne pripravljena za vojno. Mi pa smo vse to imeli in v tem je bila kljub veliki vojaški sili, ki nam je stala nasproti, naša velika

prednost. In to je v vojaškem spopadu odločilo,« (Bivša predsednika Republike Slovenije) je dejal Milan Kučan

Brionski sporazum je po mnenju Kučana pomenil dejanski konec vojne, obenem pa tudi mednarodno priznanje Slovenije. Ob spominu na Brionsko deklaracijo je dejal:

Takrat se je Slovenija prvič pojavila kot samostojen subjekt na nekem mednarodnopravnem dokumentu. Sloveniji je priznal, kar je dosegla na poti osamosvajanja, in v bistvu zahteval samo odložitev uvedbe nadaljnjih korakov osamosvajanja za tri mesece. S sporazumom smo dosegli, da se jugoslovanska armada ni več vrnila ne mejne prehode, da je meja Slovenije z Avstrijo, Italijo, Madžarsko postala evropska in da je na njej ob slovenski stala še zastava Evropske unije. To je bila zelo pomembna potrditev vsega, kar smo hoteli ves čas, ko smo iskali rešitve za miren razplet jugoslovanske krize. (Bivša predsednika Republike Slovenije)

6.5 Mednarodno priznanje Slovenije

Med prioritetskimi nalogami, ki jih je po plebiscitu sprejela skupščina, so bile tudi aktivnosti za včlanjenje Slovenije v mednarodne organizacije. To pa je bilo glede na stališča predvsem zahodnih držav skoraj nemogoče, saj visoki zahodni politiki niso hoteli priznati Slovenije, ker naj bi bile prve na vrsti Češkoslovaška, SZ in nekatere druge države. Priznati so jo nameravale le ob dejstvu, da bi se vse republike Jugoslavije odločile za odcepitev. V integracijskih procesih so imele takrat prednost Poljska, Madžarska in Češkoslovaška.

Predsednik predsedstva Milan Kučan je kljub nezaupanju novih oblasti postal glavni koordinator osamosvojitvene politike in je bil najpomembnejši sogovornik tujih diplomatov in predstavnikov drugih republik. »Razširjeno predsedstvo« (skupaj s predsednikom vlade, predsednikom parlamenta in posameznimi državotvornimi ministri) je razpravljalo tako o strateških usmeritvah zunanje politike kot o konkretnih ukrepih in imelo aktivno vlogo v mednarodnih odnosih in v odnosih z drugimi republikami, s katerimi so trajala pogajanja prvo polovico leta 1991 (Repe 2002a, 326-327). Slovenski politični vrh si je v letu 1991, še posebej pa po osamosvojitvi, prizadeval, da bi kar najširši svetovni javnosti pojasnil, zakaj se je slovenski narod odločil za samostojnost in neodvisnost. Na poti za predstavitev upravičenosti te

slovenske odločitve so jim poleg zlonamernosti »velike Srbije« pod vodstvom Miloševića stali tudi predsodki in nezainteresiranost evropskih držav, Združenih držav Amerike in tudi Sovjetske zveze (takrat je še obstajala). Kučanovi argumenti o katastrofalnem gospodarskem in političnem položaju Slovenije v Jugoslaviji ni prepričala evropskih pogajalcev. Italijanski zunanji minister Gianni de Michelis, eden redkih zahodnih politikov, ki se je bil sploh pripravljen uradno pogovarjati s slovenskim vodstvom, je obsojal enostransko odločanje Slovenije in je menil, da jo bo to pripeljalo v osamelost. Zahodne države so želele ohraniti enotno Jugoslavijo, zato je Slovenija računala na dolgotrajne pritiske, obenem pa je morala biti zelo previdna pri priznavanju državnosti. Obstajala je tudi možnost izolacije Slovenije, na katero je bila vlada pripravljena, vendar je vseeno upala, da do tega ne bi prišlo. Luksemburški zunanji minister Jacques Poos je takrat dejal, da v ES lahko pride samo enotna in demokratična Jugoslavija, medtem ko je zunanji minister Nemčije Kučanu svetoval, naj Slovenija ne hiti ter naj ne dela unilateralnih potez, temveč naj raje išče možnosti za ohranitev Jugoslavije na drugačnih ustavnih osnovah. Poleg prepričevanja evropskih ministrov, naj se Slovenija ne osamosvoji, je zvezni vrh na vsak način skušal slovensko diplomacijo ovirati in ji preprečevati udeležbo na mednarodnih konferencah, kjer bi lahko s svojimi stališči predstavila svoje videnje jugoslovanske problematike.

Slovensko državno vodstvo je nekaj tednov pred osamosvojitvijo ocenilo stališča posameznih držav glede slovenske osamosvojitve. Ocenili so, da je Avstrija naklonjena, ni pa pripravljena sama priznati Slovenije, da je na prijateljsko pomoč računati tudi pri Nemčiji, tudi z Madžarsko naj ne bi imeli težav (Repe 2002a, 368). Pričakovali so tudi razumevanje Švice. Nizozemska, Francija, Španija in Portugalska pa niso imele posluha za slovensko pobudo. Za prodor sta se jim zdeli ključni ZDA in Italija, a sta podpirali federalno rešitev. Edina država, ki je bila takoj pripravljena priznati Slovenijo, je bila Južna Afrika. Slovensko vodstvo se je zavedalo, da priznanja ni mogoče dobiti brez osamosvojitve, še posebej pa ne pred njo. Konec maja 1991 sta obiskala Jugoslavijo predsedujoči ES Jacques Santer in predsednik evropske komisije Jacques Delors. Prišla sta z mandatom dvanajsterice, ki naj bi bila zaskrbljena zaradi položaja v Jugoslaviji. Milana Kučana sta vprašala, kaj se bo zgodilo, če bo Slovenija 26. junija razglasila neodvisnost, in če ne bo to enostransko dejanje. Odgovoril jima je, da je možnost med republikami za dogovor do 26. junija minimalna, vendar da je Slovenija vezana s plebiscitom in bo moralo biti to enostransko dejanje, če ne bo prišlo do dogovora.

Pripomnil pa je še, da Slovenija pričakuje, da bo po razglasitvi osamosvojitve prišlo do resnih pogajanj s tistimi, ki so to do tedaj arogantno odbijali (Repe 2002a, 334).

Po Kučanovem mnenju sta predstavnika ES ocenila, da nobena od strani ne bo popustila in da bo to pripeljalo v konflikt, ki bo problem za Evropo, ker bo ogrožal njeno varnost. Menil je tudi, da ne verjameta v možnost vzpostavitve kakršnekoli nove skupnosti po odhodu Slovenije, in povedal, da bosta v tem smislu tudi napisala poročilo za sestanek Evropske komisije, ki naj bi bila 29. junija (Repe 2002a, 335). Slovensko vodstvo je čakala težka preizkušnja, razprave so postajale vedno ostrejše, a v osnovni odločitvi niso oklevali. Pospešeno so tekle obrambne priprave in načrti za prevzem meje, vladna ministrstva in drugi organi pa so skušali zagotoviti poti za pretok slovenskega kapitala in blaga, za zavarovanje poslov in sodelovanje z mednarodnimi finančnimi institucijami ob morebitni blokadi. Pritisk na slovensko politiko je bil velik, a so kljub temu 25. junija sprejeli temeljno ustavno listino, ustavni zakon za njeno izvedbo in deklaracijo o neodvisnosti, s čimer je Slovenija razglasila neodvisnost.

Slovenska zunanjepolitična dejavnost se je po končani vojni za Slovenijo in Brionski deklaraciji usmerila v prepričevanje držav v Evropi in svetu, naj po izteku trimesečnega moratorija priznajo Slovenijo (Repe 2002a, 357). Slovenija je bila v očeh večine zahodnih držav začetnik procesov, ki bi lahko sprožili plaz na Balkanu in v SZ, obenem pa bi bila lahko zgled za nerešene nacionalne probleme v zahodnih državah in spodbujevalec avtonomističnih procesov. To pa je bil vzrok, da je zahodno vodstvo še celo poletje in jesen podpiralo ohranjanje Jugoslavije.

Na Haaški mirovni konferenci o Jugoslaviji 7. septembra 1991 je Kučan pričakoval, da bo ta konferenca zagotovila mir, dala pravno podlago za mirno razdružitev Jugoslavije in uredila vprašanje pravnega nasledstva (Repe 2002a, 369). Izkazalo se je, da je bila za Miloševića le dogodek, »ki naj potrdi, da tisti, ki ostajajo v Jugoslaviji, določajo pogoje onim, ki se želijo od nje odcepiti«, (Lesjak 1991, 21) je zapisal Kučan v svojem dnevniku 1991, ki je bil objavljen v Delu 28.12.1991. Na konferenci je predsednik predsedstva RS pojasnil v vodstvu in v skupščini dogovorjeno stališče, da bo Slovenija po izteku moratorija uresničila popolno neodvisnost. Od septembra dalje je Nemčija začela dajati prve določnejše izjave o priznanju Slovenije kot samostojne države, a je bila pod velikim pritiskom drugih evropskih držav, še posebno Španije in Italije, kritični

pa so bili tudi na Nizozemskem, v Veliki Britaniji in v Franciji. Slovensko predstavništvo je v upanju, da spremeni stališča in mnenja kritičnih držav, pospešeno obiskovalo pomembne funkcionarje po Evropi.

Triindvajsetega decembra 1991 so Kučanu iz skupščine sporočili, da so po nepotrebnih zapletih vsi trije zbori sprejeli novo ustavo. »Vest sem sprejel z velikim olajšanjem. Zdaj smo država. Mednarodno priznanje je tu. Slovenija postaja demokratična, gospodarsko uspešna in socialno pravično urejena država, ki je sposobna mednarodnega občevanja, ki je v mednarodni skupnosti zmožna biti ustvarjalna, iniciativna in je sposobna tudi prevzemati obveznosti in odgovornosti. V to verjamem, kajti v Sloveniji je velika večina ljudi, ki vedo, da je svoboda tudi odgovornost.« (Lesjak 1991, 21) Posebna arbitražna komisija, ki jo je vodil ugledni francoski pravnik Robert Badinter, je 11.1.1992 izdala mnenja, od katerih je mnenje št. 7 z obširno in izčrpno obrazložitvijo ugotavljalo, da Slovenija izpolnjuje vse pogoje za samostojno državo (Repe 2002a, 389). Do takšnih ugotovitev komisije so zelo pripomogla prizadevanja vseh političnih teles RS ter drugih slovenskih strokovnjakov. Slovensko vodstvo je s težavo premagovalo ustaljene miselne predstave ter nenehno opozarjalo zahodne politične veljake, da take predstave temeljijo na pomanjkljivi presoji dejstev. A vsi ti napori so se obrestovali, saj je slovenskemu političnemu vrhu v relativno kratkem času uspelo bistveno spremeniti poglede in stališča evropskih držav. Ko je posebna arbitraža pod Badinterovim vodstvom formalno artikulirala in potrdila, da je Jugoslavija razpadla, za mednarodno priznanje Republike Slovenije ni bilo več ovir. Slovenski državi se je takrat odprla pot v evropske integracije in mednarodne organizacije.

Slovenijo so najprej priznale Hrvaška, Litva, Gruzija, Latvija in Estonija, malo kasneje so jo priznale tudi ostale evropske države in države po svetu. Zadnja je Slovenijo priznala ZDA, 7. aprila 1992. Sloveniji so mednarodno priznanje in sprejem v mednarodne organizacije pomenile konec osamosvojitvenih procesov. Slovenski narod in slovenska politika sta pokazala veliko volje, odločnosti in sposobnosti za organizacijo ter tako izkoristila zgodovinsko priložnost za realizacijo vzpostavitve lastne države.

Milan Kučan se je kot predstavnik Slovenije na mirovni konferenci o nekdanji Jugoslaviji aprila 1992 uspešno pogajal za potrditev pravice jugoslovanskih narodov do samoodločbe. Na konferenci so sprejeli stališče, da je nekdanja skupna država razpadla

in da lahko njene nekdanje republike svobodno odločajo o svoji državnopravni prihodnosti. Prizadeval si je tudi za pravno rešitev nasledstva Jugoslavije. Prvega decembra 1992 je Kučan na nadaljevanju konference o Jugoslaviji v Bruslju dejal, da je treba najprej razrešiti vprašanje članstva v mednarodnih organizacijah, saj se mu je zdelo absurdno, »da bi neka fizično ne več obstoječa država preprečevala aktivno mednarodno komuniciranje in nastopanje samostojnim, mednarodno prizanim državam«, in nadaljeval, da so »od priznanja in včlanjevanja v mednarodno življenje v veliki meri odvisne stabilnost tega prostora in njegove zanesljive perspektive včlanjevanja v ES, v integracijske procese nasploh, kajti te so garant za evropeizacijo življenja v skoraj vseh teh republikah in v odnosih med njimi.« (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije) Spomladi leta 1992 je Milan Kučan vodil delegacijo Slovenije pri zavzemanju za sprejem v Organizacijo združenih narodov (OZN). Na plenarni seji, 22. maja 1992, je ob sprejetju Slovenije v OZN takole nagovoril navzoče: »Gospod predsednik, spoštovani delegati, gospe in gospodje. Dovolite mi, da se v imenu Republike Slovenije zahvalim Generalni skupščini OZN, ker nas je sprejela v članstvo te največje in najpomembnejše mednarodne organizacije sodobnega sveta. Slovenija bo kot članica OZN v življenju mednarodne skupnosti tako kot že doslej delovala dosledno v skladu s črkami in duhom Ustavne listine OZN in drugih dokumentov, ki so nastali v dolgoletnem koristnem delovanju razvejanega organizma OZN. S sprejemom v Organizacijo združenih narodov se je slovenskemu narodu izpolnila zgodovinska težnja, da vstopi v mednarodno skupnost. S svojo pobudo, ustvarjalnostjo in odgovornostjo bo tako skupaj z drugimi članicami OZN nadaljeval poslanstvo, ki ga je začel izpolnjevati, ko je že leta 1945 s svojim zavestnim soglasjem znotraj nekdanje SFRJ in kot njen del bil vključen v OZN in njena plemenita prizadevanja za boljšo, srečnejšo in mirnejšo ureditev našega planeta.« (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije)

7 SAMOSTOJNA SLOVENIJA

7.1 Predsednik Republike Slovenije

Po izteku trimesečnega moratorija je obveljala mednarodna razsodba, da je Jugoslavija razpadla, saj Slovenija in Jugoslavija nista podpisali nobenega novega sporazuma. Po

razglasitvi neodvisnosti se je Slovenija notranjepolitično zelo hitro razvijala. Konec leta 1991 je bila sprejeta nova, moderna, liberalna, demokratična ustava, ki je temeljila na pravicah človeka državljana, določenih na podlagi evropskega razsvetljskega vzorca. V njej pa je bila tudi jasno opredeljena delitev oblasti na zakonodajno, izvršno in sodno vejo. Aprila 1992 so zaradi nesporazumov v koaliciji Demos razpisali predčasne volitve. Tako so se 6. decembra 1992 odvijale prve parlamentarne in predsedniške volitve v samostojni Sloveniji. Na predsedniških volitvah je že v prvem krogu prepričljivo zmagal Milan Kučan s 64 % glasov in tako postal prvi predsednik samostojne Republike Slovenije.

Milan Kučan je predsedoval ravno v času tranzicije slovenske države, ki je morala v tem procesu prehoditi zahtevno pot graditve novega političnega in gospodarskega sistema. Sodeloval je tudi pri vključevanju Slovenije v mehanizme za določanje skupne evropske varnostne in obrambne politike. Na skupščini zahodnoevropske unije o evropski varnosti in Sloveniji je spregovoril o svojih pogledih na vprašanja evropske varnosti, pa tudi na prihodnost zahodnoevropske unije. Na tem zasedanju je izrabil priložnost in utemeljil poglede s premisleki svoje države o vprašanih evropskega združevanja in sodelovanja Evropske unije z državami srednje in vzhodne Evrope. O tem je že junija govoril v Strassbourgu na parlamentarni skupščini Sveta Evrope. Omejil se je na nekaj ključnih poudarkov o problemih evropske varnosti, ki so po njegovem trdnem prepričanju v bistvu problemi evropskega sodelovanja. »Brez uspešnega sodelovanja in združevanja namreč ni evropske varnosti, ampak le varnost in obramba posameznih delov Evrope, ki se med seboj ali sporazumevajo ali pa so v konfliktu,« je dejal Milan Kučan na skupščini zahodnoevropske unije o evropski varnosti in Sloveniji, 29.11.1994. Po njegovem je imela Evropa takrat dve možnosti: »Ena je, da ravnovesje vzpostavlja z logiko moči, druga pa je, da se v imenu skupnega življenja na prostoru, ki nam je usojen, o tem sporazumemo in poiščemo takšno ravnovesje, s katerim bi dobili mir, toleranco, razvoj in sodelovanje, ki bo upoštevalo enakost in enakopravnost ter zato raslo iz svobodne volje vseh.« (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije) Še vedno je trdil, da je del evropskih delitev Balkan, kjer je jedro krize nacionalno vprašanje.

Slovenija je v devetdesetih letih doživljala vzpon, medtem ko je v drugih delih nekdanje jugoslovanske federacije divjala vojna. Milan Kučan je v teh letih negoval odnose z

vsemi političnimi silami, ki so se zavzemale za mir in sožitje jugoslovanskih narodov, in jim tudi pomagal pri njihovih prizadevanjih.

Rešitve, ki se vsiljujejo z vojno, ne morejo biti legitimne in zato tudi ne sprejemljive. Tudi politika, ki načrtuje konec vojne, ne pomeni, da se morajo vse strani, vpletene v spopade, enkrat utruditi in izčrpati, ne bo prinesla pravih učinkov. Pač pa bi v premisleke o možnih rešitvah vsekakor kazalo izrecno odpreti perspektivo evropeizacije vsem državam, ki so ali še bodo nastale na Balkanu, ob strogih, za vse enakih splošnih pogojih in ob svojem času. Njihova izolacija in občutek, da jim je pot v Evropo zaprta, jih bo še bolj oddaljila od Evrope ter otežila iskanje miru in še posebej dolgoročne stabilnosti Balkana,
(Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije)

s temi besedami je Milan Kučan podal svoje mnenje o tem, kako rešiti krizo in vojno stanje na Balkanu, novembra 1994, na skupščini zahodnoevropske unije o evropski varnosti in Sloveniji. Verjel je, da si Evropa zaradi prihodnosti človeške civilizacije ne more privoščiti delitev, ki jih je poznala v preteklosti ter da si mora zato aktivno prizadevati za trdne vezi tudi z jugovzhodom Evrope.

Milan Kučan je bil ponovno izvoljen za predsednika Republike Slovenije leta 1997 s 55,54 % glasov v prvem krogu. Njegov drugi mandat je zaznamovala težnja po povezovanju v evropske integracije in v evro-atlantska zavezništva (Nato in EU). Zavzemal se je za konec razdvojenosti dveh političnih polov v Sloveniji, bil pa je tudi svetovalec v kriznih žariščih na Balkanu. V obdobju predsednikovanja Milana Kučana je Slovenija uspešno izpeljala procese tranzicije ter prilagoditve sodobnim procesom in standardom evropskih integracij.

7.2 Slovenija na poti v evropsko unijo in NATO

Slovenija je bila kot najbolj razvita republika nekdanje SFRJ vedno usmerjena na zahod in sever Evrope. Ko je Slovenija postala samostojna in neodvisna država, se je opredelila za Evropo in z njo povezano kar najintenzivnejše vključevanje v evropske in evro-atlantske politične, ekonomske in varnostne integracije – Evropsko unijo in zvezo Nato. Obenem pa si je slovensko vodstvo prizadevalo za politično, gospodarsko in kulturno prepoznavnost ter za uveljavitev Slovenije in njenih interesov znotraj mednarodne skupnosti. Odnosi med Slovenijo in Evropsko unijo so se začeli zelo

intenzivno razvijati že takoj po mednarodnem priznanju Slovenije. Že leta 1991 je EU, takrat se je imenovala Evropska skupnost, izkazovala interes za Slovenijo, saj je evropska »trojka« zunanjih ministrov na Brionih pomembno soodločala pri snovanju slovenske samostojnosti. Do diplomatskih odnosov z EU je prišlo že aprila leta 1992. Leto dni pozneje pa je bil že podpisan Sporazum o sodelovanju med Slovenijo in EU, ki je omogočal, da se Slovenija s svojim gospodarstvom brez večjega tveganja preusmeri na evropske trge. Napovedoval pa je tudi Sporazum o pridružitvi RS Evropski uniji, ki pa je bil zaradi nasprotovanja tedanje desničarske italijanske vlade podpisan šele 10. junija 1996.

Vzporedno s prizadevanji za pridruženo oziroma polnopravno članstvo v EU je nastajala tudi nova slovenska varnostno – politična strategija, in ta je pomenila nemara najbolj radikalno prekinitev z opredelitvami, ki so veljale toliko let in desetletij: za svojo varnost vidi Slovenija (predvsem zavoljo neposredne bližine balkanskega konfliktnega območja) poročstvo v vključitvi v evroatlantske varnostne in vojaške strukture, zato so se vsa njena prizadevanja na tem področju osredotočila na članstvo v NATO (Rupel., Trekman., Jazbec. in Golob. 2000).

Slovenija je marca 1994 postala članica Partnerstva za mir in se s tem zavezala, da bo svoje obrambne in vojaške strukture in njihovo delovanje prilagodila ciljem tega partnerstva. Slovenija je kot sodobna, urejena, stabilna, demokratična država dokazala svojo pripravljenost za članstvo v Natu in se je leta 1999 vključila v Akcijski načrt za članstvo.

Milan Kučan je ves čas podpiral vključevanje Slovenije v obe integraciji; Evropsko unijo in Nato, saj je menil, da se v okviru obeh integracij ustvarja področje miru, varnosti med zgodovinsko dostikrat konfrontiranimi državami. Članstvo v teh zvezah je zagovarjal tudi zato, ker bi se tako lahko umestili v varen del Evrope in si zagotovili gospodarski in duhovni razvoj, blaginjo, socialno in nacionalno varnost, možnosti za vsestranski napredek posameznika in skupnosti, slovenskemu narodu pa bi zavarovali nacionalno identiteto. Alternativa vključevanju v evro-atlantske povezave so po Kučanovem trdnem prepričanju bila samoosamitev Slovenije, zapiranje možnosti za gospodarski razvoj in posodobitev, onemogočanje ustvarjanja novih delovnih mest in povečevanje nezaposlenosti, ogrožanje blaginje in kvalitete življenja ter drsenje v nestabilne socialne in politične razmere z nepredvidljivimi negativnimi posledicami.

Maja 1997 je v pismu, namenjenemu državnemu zboru, poudaril, kako pomembna je odločitev, s katero bodo ratificirali sporazum o pridruženem članstvu v Evropski uniji. »Odločate se o izpolnitvi zaveze, ki je v samem bistvu plebiscitne odločitve o osamosvojitvi slovenske države in potrjevanju njene evropske duhovne in civilizacijske tradicije in identitete,« (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije) je zapisal. Takratna odločitev o pridruženem članstvu Slovenije EU je Kučanu pomenila odločilen korak na poti, na katero se je Slovenija podala decembra 1990 s plebiscitno odločitvijo za samostojno in neodvisno Slovenijo. Tako kot pri osamosvajanju Slovenije je šlo tudi pri tej odločitvi za odločanje o usodi slovenskega naroda, saj je polnopravno članstvo v EU za Slovenijo pomenilo odprta vrata v prihodnosti evropskega življenja ter njegovo zavarovanje.

Na washingtonskem vrhu, 5. oktobra 1998, je Milan Kučan predstavil svoje poglede na evropsko varnost in širitev Nata kot argument za povabilo Sloveniji za redno članstvo v Natu. V imenu Slovenije je na tem visokem in kompetentnem srečanju pojasnil razloge svoje države za širitev kroga držav članic Nata in stališča, zakaj naj bi se v to vojaško zvezo vključila tudi Slovenija. Republika Slovenija sodi med manjše evropske države, vendar je bil Kučan mnenja, da bi članstvo Slovenije v Natu prispevalo ne le k varnosti Slovenije, ampak tudi k učinkovitosti zveze, še posebej k varnosti sosednje jugovzhodne Evrope z Balkanom, pa tudi Evrope v celoti. »Vključevanje novih držav razumemo kot širitev in krepitev varnostno obrambne strukture Evrope kolektivnega zaupanja in varnostne politične funkcije Nato,« je dejal Milan Kučan oktobra 1995 v Bruslju in govor zaključil z: »Slovenija je zdaj po našem prepričanju politično, vojaško, materialno in v vsakem drugem pogledu pripravljena na članstvo. Ali je tudi atlantsko zavezništvo pripravljeno, da nas v Washingtonu povabite v svoje vrste, je seveda vprašanje, na katerega mi ne moremo odgovoriti. Upamo le, da bo Nato zaradi svoje lastne politične kredibilnosti ocenil, da je sedANJI čas za naslednje vabilo, kajti ne vemo, ali nam prihodnost zagotavlja boljšega in bolj pravega.« (Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije)

V sodobnih razmerah se je slovenski narod z referendumom odločil za vstop v Evropsko unijo in zvezo Nato. Slovenija je septembra 2001 izpolnila zavezo iz pridružitvenega sporazuma in do konca istega leta končala skoraj vsa pristopna pogajanja o poglavjih pravnega reda. Z majem leta 2004 je postala polnopravna članica EU in zveze Nato in se s tem opredelila za povezanost z razvitim delom sveta.

8 ZAKLJUČEK

Slovenska zgodovina in z njo povezana literatura se bo verjetno držala ustaljenega poimenovanja po vidnih političnih prelomnicah; razpad Jugoslavije, osamosvojitve Slovenije, konec socializma, prehod v večstrankarstvo, evropska integracija, vstop v EU, Nato. Za Slovenijo najpomembnejša prelomnica je bila nedvomno njena osamosvojitve, do katere je pripeljal dolgoletni konflikt med totalitarističnim in demokratičnim konceptom prihodnosti Jugoslavije. Ta je na koncu slovenske državljanke le prepričal, da je osamosvojitve najboljša priložnost za Slovenijo.

Slovenija je stopila na pot demokratizacije in ob spoznanju, da ji Jugoslavija ne bo sledila, so se slovenski državljani s plebiscitom o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije odločili, da nadaljujejo pot s svojo državo izven Jugoslavije. To obdobje prehoda iz enega v drug sistem je močno zaznamoval politik, ki so ga mnogi označili kar za novega Trubarja, slovenskega Voltaira, guruja slovenske politike in še bi lahko naštevali, Milan Kučan. Že v letih pred razpadom Jugoslavije se je uveljavil kot vodilni slovenski politik. Od leta 1968, ko je že takoj po končani pravni fakulteti stopil v politiko, je deloval na različnih položajih in z različno politično močjo. Nedvomno pa je Kučan glavne politične bitke izbojeval v letih 1988 in 1989, ko se je kriza, ki je začela razdirati tudi Zvezo komunistov, selila tudi v vse organe oblasti. Do konflikta v Jugoslaviji je prišlo zaradi protislovij, ki so bila najbolj očitna na ekonomskem področju, pa vendar »so bile korenine mnogo globlje«, je v intervjuju ob 10-letnici pekrskih dogodkov pojasnil Milan Kučan. Le z gospodarskim napredkom pa v večnacionalni državi ni bilo mogoče reševati konfliktov. V upanju, da se konflikt v bivši državi razreši, so ustanovili tudi tako imenovano »Kraigherjevo komisijo«. Na osnovi temeljite ekonomske, politične in sociološke analize pa tudi ta komisija, v kateri je sodeloval Milan Kučan, ni uspela doseči sporazuma glede nekaterih temeljnih ocen in rešitev krize v Jugoslaviji. Po Kučanovem mnenju je bila ta komisija zadnji resen poskus preprečiti razpad skupne države jugoslovanskih narodov in takrat je postalo jasno, da je pripravljenost, da bi se reševalo skupno državo na demokratičen način, prešibka.

Slovenija si je z osamosvojitvijo želela zagotoviti perspektivo in razvoj, kar ji je bilo v Jugoslaviji oteženo. Milan Kučan, ki si je v vseh svojih političnih funkcijah, predvsem pa kot slovenski predstavnik v Centralnem komiteju Zveze komunistov Jugoslavije ter kasneje kot predsednik Zveze komunistov Slovenije, pridobil velik političen vpliv in je

dodobra spoznal razmere v vrhu Jugoslavije, je v svojih »beograjskih letih« zagovarjal slovenska stališča s tem, da ne bi bila želja po demokratizaciji in gospodarskem napredku samo izraz Slovenije, temveč je bil prepričan, da je to dobro za celotno Jugoslavijo. Slovenske odločitve so poskušali izpeljati tako, da ne bi šlo nič na škodo drugih. Kučan se je vedno držal principa: to kar zahtevamo zase, priznavamo tudi drugim. S prihodom Miloševića na oblast se je srbski nacionalizem še povečal, Sloveniji so grozili, da je Srbija brez Jugoslavije lahko, Jugoslavija pa brez Srbije ni mogoča ter da mora Slovenija sprejeti srbska stališča glede prihodnosti skupne države. A urediti življenje le po meri enega naroda in njegovih interesov je Kučanu pomenilo postaviti ostale narode v neenakopraven položaj.

Kučan se je leta 1986 vrnil na čelo slovenske partije, znotraj katere so začeli pripravljati politično programsko izhodišče, ki so ga formulirali v programu »Evropa zdaj«. V Zvezi komunistov Slovenije so perspektivo Slovenije in z njo Jugoslavije videli v evropskih integracijah, evropskih merilih, vrednotah, v programu pa so posebej razdelali tudi človekove pravice. S to platformo so člani slovenske partije nastopili na 14. izrednem kongresu Jugoslovanske partije, na katerem so bila vsa njihova stališča zavrjena. Slovenski komunisti se že dolgo niso več videli kot del te organizacije, saj so se z njo razhajali v vseh pogledih in ker si niso pustili vsiliti vzorca političnega ravnanja jugoslovanske partije, so enotno zapustili 14. kongres, ki je bil obenem tudi zadnji. Celotna Zveza komunistov Slovenije z Milanom Kučanom se je zavedala, da z njihovim odhodom iz dvorane ni bil le konec komunistov Jugoslovanske partije, ampak tudi konec skupne države. »Ko enkrat razbiješ jugoslovansko partijo, si praktično razbil državo ... In konec Jugoslavije je pomenil tudi konec Jugoslovanske armade, konec njihove zgodbe in konec privilegijev,« mi je v intervjuju pojasnil Milan Kučan. Ko je prišlo do upada sredstev v jugoslovansko banko in je začelo razpadati jugoslovansko tržišče, obenem pa je s srbske strani prišlo tudi do bojkota slovenskega blaga, je Jugoslavija praktično gospodarsko razpadla. Armada, ki je bila popolnoma neodvisno, avtonomno telo, je ostala zadnja integracijska vez v Jugoslaviji. »Armija in orožje pa nista zadosten integracijski faktor, da bi neko večnacionalno skupnost lahko držala skupaj. Tako je to pripeljalo do spoznanja, da je treba razmišljati tudi o možnosti, da Slovenija ne bo več del Jugoslavije.« (Ujčič 2009) V Jugoslaviji na koncu ni bilo več nobenega političnega faktorja, ki bi totalno obvladoval politične razmere v posameznih republikah.

Ideje o osamosvojitvi so se pojavile že veliko let pred dejansko osamosvojitvijo, a so bile po Kučanovih besedah bolj na ravni političnih prevzemov, idealiziranj. Ko se je izkazalo, da je to najbrž edina realna opcija, se je bilo treba nanjo dobro pripraviti. Takratna opozicija v Sloveniji je po Kučanovem mnenju videla premočrtno pot do osamosvojitve, brez veliko premislekov kako to doseči in kakšne so lahko posledice za Slovenijo in druge države takratne Jugoslavije. Kučan, ki je dobro poznal razmere v jugoslovanskem vrhu in je zaradi tega tudi znal predvideti reakcijo na takšen radikalizem, je zagovarjal prakso legitimitetnih korakov. Mednarodna skupnost, predvsem pa evropske države, zaradi strahu pred varnostnim vakuumom na Balkanu in lastnih interesov niso podpirale slovenske odločitve. V razbijanju Jugoslavije so videle ponovno nestabilnost na Balkanu, saj je to območje že zgodovinsko veljalo za tradicionalno eksplozivno območje. Ob tako veliki nenaklonjenosti in nepodpori mednarodnih sil za razdružitve Slovenije od Jugoslavije je bil potreben tehten razmislek o prihodnosti slovenske države brez prenašanih in preveč radikalnih zahtev. A homogenosti pri načrtovanju osamosvojitvene poti je predsedstvu, ki je bilo takrat kolektivni organ s prakso razširjenega predsedstva, kljuboval temeljni problem: nezaupanje. V predsedstvu sta bila poleg predsednika države, predsednika vlade, predsednika skupščine in ministrov tudi dva člana Demosove opozicije in so zaradi neinformiranosti vseh članov predsedstva o dogovorih v opoziciji dostikrat »tipali v temi« ter odločali in razpravljali po neki intuiciji, kaj bi bilo najbolj prav, se spominja Milan Kučan. V takšni situaciji je Kučan vztrajal na legitimitetnem principu sprejemanja odločitev na poti do osamosvojitve, katerih pravni temelj so bila že dopolnila k slovenski ustavi. »Ampak za mednarodno javnost ni bilo zadosti sklicevati se na legitimitetno, pomembno je bilo, da smo se mi ves čas sklicevali in dokazovali, da smo stvari naredili legalno, torej na podlagi slovenske in jugoslovanske ustave,« (Ujčič 2009) opisuje Milan Kučan v intervjuju priprave na osamosvojitve Slovenije. Sprejemanje zakona o plebiscitu, ki so ga Demosove stranke želele po bližnjici spraviti skozi parlament, ne glede na to, kakšna bi bila potem verodostojnost plebiscita, je šlo skozi nekaj nočnih sej in velikih težav ob preseganju nezaupanja med opozicijo in predsedstvom. Milan Kučan je skupaj s Spomenko Hribar pripravil stranke do tega, da so dosegle sporazum o plebiscitu ter dogovor, da si ne bo nobena stranka prisvajala rezultatov plebiscita, če bo pozitiven, oziroma ne bo nobena valila krivde na nikogar, ker je to njihov skupen uspeh ali skupna odgovornost za neuspeh.

Plebiscit o samostojnosti Slovenije je decembra 1990 pri zveznih organih in srbskem vodstvu naletel na veliko nerazumevanje. Začeli so iskati povod za demonstracijo moči jugoslovanske armade in za provociranje in pokoritev slovenskih ljudi. Slovensko oblast so izzivali k hitrim dejanjem, ki ne bi bila pokrita s pravnim redom Slovenije ter bi tako imeli razlog za uvedbo izrednih razmer v Sloveniji. Ko je Slovenija sprejela odločitev o plebiscitu, se je oblikovala tudi t.i. Mirovniška deklaracija, ki so jo podpisali štirje člani predsedstva: Milan Kučan, Ciril Zlobec, dr. Matjaž Kmecl in dr. Dušan Plut. Njeno sporočilo je bilo, da Slovenci ne želijo vojne ter da ne želijo z vojaškim konfliktom reševati problema prihodnosti Jugoslavije. Opozicija je deklaracijo označila za izjavo o kapitulaciji, ker naj bi se z njo Slovenija zavezala k demilitariziranosti. Kučan glede deklaracije ni imel dilem, saj je poznal razprave v ključnih državnih telesih v Beogradu, ki so kazale, da vojaškega posega v našo državo ni možno povsem izključiti. »Zaradi političnih razprtij in razlikovanj smo bili obtoženi, da delamo zoper osamosvojitve. Naš namen je bil povedati drugim delom Jugoslavije in svetu, da ne želimo vojaškega konflikta.« (Ujčič 2009) V predsedstvu so nato sprejeti predlog Slovenije o mirni razdružitvi poslali kot skupščinski dokument parlamentom ostalih jugoslovanskih republik, ki pa - razen Hrvaške, nanj niso odgovorili.

V nasprotju z Demosom, ki se je trudil kontinuiteto naše države postaviti od 25. decembra 1990, Kučan Slovenijo pojmuje kot starejšo državo, »ker je nastala leta 1918, ponovno leta 1945, ima daljšo zgodovino, je dedič skupne države, ki je bila v političnem, mednarodnopravnem, materialnem smislu pomembna tudi zaradi meddržavnih pogodb, ki jih je z državami sklepala tudi v našem imenu.« (Ujčič 2009) V razpravah v Beogradu, ko je bil predsednik predsedstva še Jović, se je rodila ideja o pravici Slovenije do odcepitve v primeru, da ne želi več živeti v Jugoslaviji. Najprej pa so mislili sprejeti zakon o odcepitvi, ki bi določal proceduro in obveznosti. Kučan se je temu izogibal, saj se je zavedal, da bi ta zakon dejansko sprejeli Srbi - glede na način odločanja v zveznem zboru zvezne skupščine namreč ni bilo enakopravne zastopanosti republik. Zvezni zbor je bil formiran po načelu en človek, en glas, večino pa so imeli Srbi. Pri odločitvi slovenskega naroda za osamosvojitve Kučan pojasni: »Ne gre za odcepitev, ampak za razdružitve Slovenije. Tudi na Hrvaškem je šlo – prav tako kot pri nas – za razdružitve od preostalega dela Jugoslavije.« (Ujčič 2009)

Pri osamosvajanju pa Sloveniji ni povzročal problemov samo večinski narod v skupni državi, ampak so bile procesu osamosvajanja nenaklonjene tudi mednarodne okoliščine. Poleg interesov glede gospodarske povezanosti zahodnih držav z Jugoslavijo je vladala tudi velika bojazen pred nenadzorovanim razpadom Sovjetske zveze v primeru, če bi kavkaške in srednje azijske države posnemale Slovenijo pri njeni odločitvi. Upati, da bi znotraj Jugoslavije prišlo do dogovora, pa je izgubilo pomen s pozitivnim rezultatom plebiscita in Slovenija je svojo obljubo slovenskemu narodu izpolnila čez šest mesecev kljub zunanjim opozorilom, naj ne hiti. Še teden pred osamosvojitvijo je ameriški zunanji minister Baker Kučana poskušal prepričati, naj se Slovenija ne spušča v to, saj jih ZDA ne namerava priznati. A Milan Kučan mu je hladno odgovoril, da tega ni več mogoče preprečiti, saj meni, da tudi noben ameriški politik ne bi poskušal preprečiti izvrševanja tako visokega referendumskega rezultata.

Vojna na evropskih tleh, ki se je zgodila po petdesetih letih v Sloveniji, je močno presenetila evropsko in svetovno politiko. Ko je svetovno javnost pretresla novica, da gre za resnično vojno, je ministrska trojka Evropske unije začela posredovati. Začela so se pogajanja v nočnih urah v Zagrebu o prekinitvi vojnih aktivnosti, dogovori o usodi beguncev, toda soglasje je bilo težko doseči, saj dogovorov niso upoštevale vse strani. Šele na julijskem srečanju so se z ministrsko trojko EU sestali s ciljem doseči premirje; »naš cilj pa je bil doseči mir in preko miru tudi nadaljevanje procesa osamosvajanja.« (Ujčič 2009)

Na pogajanjih je bilo več strank: Jugoslavija z Markovičem in Jovičem, Kučan s slovensko delegacijo, Tuđman. Kučan tako opisuje tisto srečanje: »Njihovo začetno ponujeno stališče, se pravi cena premirja, je bila za nas nesprejemljiva. Je praktično pomenila anuliranje vsega, tudi preklic osamosvojitve in vseh dotedanjih odločitev. Po pogovorih in pogajanjih je Van den Broeck spremenil stališče in nam poslal spremenjen tekst z vprašanjem, ali je ta za nas sprejemljiv. In tam se je prvič kot podpisnik sporazuma odločila Slovenija. Govorimo torej o sporazumu med Evropsko unijo, Jugoslavijo in Slovenijo. Prepričan sem bil, da ga je bilo treba sprejeti.« (Ujčič 2009) Slovenija je morala za tri mesece prekiniti z osamosvojitvenimi aktivnostmi, a to Slovenije ni ustavilo pri doseganju svoje najpomembnejše odločitve v zgodovini, da postane samostojna država. Kaj kmalu so skoraj vse evropske države priznale Slovenijo, celo Vatikan; da jo je tako hitro podprl, se Kučanu zdi posebnost. Na koncu so Slovenijo priznale tudi ZDA. Slovenija je bila priznana kot samostojen subjekt mednarodnih odnosov, vzpostavila se je kot država, kot subjekt mednarodnega

življenja, za kar gre velike zasluge pripisati ravno Kučanu z njegovimi pogajalskimi sposobnostmi in dobrim občutkom za to, kdaj je določene stvari dobro izpeljati in kdaj je bolje počakati na primeren trenutek za doseganje tako pomembnih ciljev, kot je bil ta. Že od začetka svoje politične kariere je deloval znotraj sistema profesionalno, njegova politična inteligenca mu je omogočala, da je v kriznih in tveganih trenutkih izpeljal stvari uspešno in ni nikoli izgubljal. S svojo delovno vnemo in napredno idejnopolitično usmerjenostjo je vedno pristal na najodgovornejših političnih položajih v državi, s katerih je našo državo uspešno krmaril mimo »čeri«, ki so Sloveniji stale na poti do osamosvojitve. Slovenijo je uspešno pripeljal ne le do samostojne države, ampak tudi do države članice pomembnih meddržavnih zvez in organizacij, v katerih Slovenija lažje uresničuje svoje cilje. Kučan, ki danes ni v celoti zadovoljen s podobo Slovenije, saj je bil prepričan, da po skoraj dvajsetih letih samostojne države ne bo več zgodovinskih delitev ter da s Hrvati ne bomo nikdar imeli takšnih – po njegovem - rešljivih problemov, je veliko naredil za državo, v kateri zdaj živimo. Milan Kučan je pri političnih odločitvah vedno deloval premišljeno, zavedal se je nevarnosti prenagljenosti in radikalizma v politiki, ki ga je po Kučanovem mnenju v času osamosvajanja prakticiral Demos. Ta nezrelost takratne politične alternative je Kučana pogosto ovirala pri zidanju trdne demokracije, ki jo je nameraval doseči s postopnimi in pretehtanimi koraki po poti brez nasilja. Po prvih svobodnih volitvah v Sloveniji se je Kučan znašel v političnem vrhu, ki so ga sestavljali zelo različni ljudje. Sam je bil pri projektu demokratizacije obremenjen z odgovornostjo in z dobrim poznavanjem razmerij v takratni Jugoslaviji, zavedal se je nevarnosti razglasitve vojnega stanja, za razliko od Demosove koalicije, ki je odločitve sprejemala bolj svobodno. S svojim predsedniškim protikandidatom na prvih svobodnih volitvah za predsednika predsedstva republike Slovenije dr. Jožetom Pučnikom je kljub različni politični usmerjenosti v tistem času, ko je le ta postal podpredsednik vlade dobro in zelo korektno sodeloval. Kučan je o Pučniku dejal, da je bil spoštovanja vreden protikandidat v predvolilni kampanji za predsednika predsedstva republike in je Pučnikov vstop v slovenski politični prostor sprejel kot pozitiven prispevek k celoti premislekov o demokratizaciji in o slovenskem osamosvojitvenem procesu.

Milan Kučan je politik, ki je brez povzdigovanja glasu, z argumentiranim nastopom in z zdravim razumom dosegel veliko odločilnih prebojev v jugoslovanskem in slovenskem javnem mnenju. Z njegovo vztrajnostjo in trdoživostjo je slovenskim državljanom omogočil dokaj miren prehod iz totalitarnega režima v demokracijo, brez hujših

posledic. Njegova politična uspešnost se kaže tudi v sposobnosti povezovanja in sodelovanja z različno politično usmerjenimi ljudmi in skupinami. In prav za konec naj še citiram, meni najljubši stavek Borisa Ježa, ki v članku Osamljeni ledolomilec opisuje g. Kučana: V njegovem življenju ni nič tako »grandioznega«, da bi lahko zanimalo liriko ali epiko; je pa res veliko njegove »preproste praktičnosti«, ki počasi, nevidno in brez revolucionarnih preobratov spreminja svet.

9 LITERATURA

1. *15 let slovenske države*. Dostopno prek: <http://www.15let.gov.si/15-let-samostojnosti/slovenija-svet/> (30. oktober 2008).
2. Bivša predsednika Republike Slovenije. *Milan Kučan*. Dostopno prek: <http://www.bivsi-predsednik.si/1992-2002/> (20. april 2008).
3. *Delo*. 1990. Kandidati pomembnejši od funkcije, za katero kandidirajo, (24. marec).
4. Dežulović, Boris. 2008. 14. kongres ZKJ na splavu Črna panterka. *Dnevnik*, 12. januar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/debate/kolumne/292133> (30. september 2008).
5. *Dnevnik*. 1989. Komunistični monopol oblasti je razsut!, (22. december).
6. *Dolenjski list*. 1990. Milan Kučan: »Ne bi se mi bilo treba spreminjati«, (22. februar).
7. Drnovšek, Janez. 1996. *Moja resnica: Jugoslavija 1989 – Slovenija 1991*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
8. Hladnik-Milharčič, Vlado. 1990a. Komunist na čelu postkomunistične Slovenije. *Mladina* (27. april).
9. --- 1990b. Partija brez komunistov. *Mladina* (23. marec).
10. Jambrek, Peter. 1990. Iz oči v oči. *Mladina* (26. januar).
11. Jež, Boris. 1988. Priljudni partijski Voltaire. *Delo* (30. december).
12. Jović, Borislav. 1996. *Zadnji dnevi SFRJ*. Ljubljana: Slovenska knjiga.
13. Kandare, Mitja. 2007. Milan Kučan – predsednik, ki mu je uspel kennedyjevski citat. *MMC RTV SLO*, 26. avgust. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/predsedniske-volitve/milan-kucan-predsednik-ki-mu-je-uspel-kennedyjevski-citat/75507> (24. oktober 2008).
14. Lesjak, Miran. 1991. Moj dnevnik 1991; Milan Kučan: Odločali smo o življenjih. *Delo, Novoletna priloga* (28. december).
15. Lorenci, Janko. 1990a. Portret tedna: Milan Kučan. *Delo, Sobotna priloga* (28. april).
16. --- 1990b. Voda je zdaj še umazana. *Delo* (22. december).
17. --- 1990c. Zadnji spopad za slovenski prestol. *Delo, Sobotna priloga* (14. april).

18. --- 1991. S predsednikom Bučarjem očitno nisva bila dovolj prepričljiva. *Delo* (26. april).
19. --- 1993. Simboliziram čas prehoda. *Delo, Sobotna priloga* (3. julij).
20. Lorenci, Janko, Marko Pečauer in Danilo Slivnik. 1991. Mornar, ki si želi ostati na kopnem. *Delo* (22. december).
21. Mecilošek, Robert. 2000. Milan Kučan, v obdobju osamosvajanja predsednik predsedstva republike. Proces, ki ni bil igra na srečo. *Sobota* (23. december).
22. Meier, Viktor. 1996. *Zakaj je razpadla Jugoslavija*. Ljubljana: Sophia.
23. Mihelj, Vlado. 1989. Ples po jajcih. *Mladina* (24. november).
24. *Milan Kučan – prvi predsednik Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://www2.gov.si/up-rs/2002-2007/bp-mk.nsf> (15. maj 2008).
25. *Mladina*. 2003. Jože Pučnik (1923 – 2003), (3). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/tednik/200303/clanek/pucniknekrolog/> (18. avgust 2008).
26. *Naša obramba*. 1990. Pred nami je čas odločitev, (11. december).
27. Obljubil.si. 2008. *Milan Kučan*. Dostopno prek: <http://www.obljubil.si/?stran=oseba&id=77> (21. april).
28. Pirjevec, Jože. 2003. *Jugoslovanske vojne 1991 – 2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
29. Prunk, Janko. 1996. *Osamosvojitve Slovenije s kratkim orisom slovenske zgodovine*. Ljubljana: Založba Grad.
30. Repe, Božo. 2002a. *Jutri je nov dan, Slovenci in razpad Jugoslavije*. Ljubljana: Modrijan.
31. --- 2002b. Ne pojdi h Kučanu, ker te bo prepričal. *Delo, Sobotna priloga* (21. december).
32. --- 2008. Pozabljena zemlja. *Mladina*, 5. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200805/clanek/slo--kosovska_enigma-bozo_repe/ (23. september 2008).
33. Rupel, Dimitrij, Borut Trekman, Milan Jazbec in Ignac Golob. 2000. *Deset let samostojne slovenske zunanje politike*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/dokumenti/deset_let_samostojne_slovenske_zunanje_politike/http://www2.gov.si/up-rs/2002-2007/bp-mk.nsf/ostalo/biografija (20. december 2008).

34. Savič, Igor. 1990. *Milan Kučan*. Ljubljana: Emonica.
35. Slovenska tiskovna agencija. 2006. *Slovenija v žarišču. 15 let samostojne Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.sta.si/svz/index.php?id=5> (30. junij 2008)
36. Slovenski sklednik; blog slovenskega liberalca. 2004. *Milan Kučan*. Dostopno prek: <http://slovenskisklednik.blogspot.com/2004/10/milan-kucan.html> (20. junij 2008).
37. Stojanov, Veso. 1991. Z osamosvojitvijo ne gre nabirati političnih točk. *Delo* (30. marec).
38. Tijanić, Aleksandar. 1988. Trubar slovenske reformacije. *Naši razgledi* (13. maj).
39. Urbančič, Ivan, 1990: O smislu državnosti naroda. *Nova revija* 95: 268-283.
40. *Večer*. 1989. Med represijo in demokratičnim socializmom, (30. september).
41. --- 1990. Dvomi o opredelitvi veličine – nezaupanje v državljane. (7. december).
42. Wikipedija. 2008. *Zgodovina Slovenije*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Zgodovina_Slovenije (15. april 2008).

10 PRILOGE

Priloga A: Intervju z bivšim predsednikom Republike Slovenije Milanom Kučanom,

Ljubljana, sedež Foruma 21; 29. 1. 2009;

- 1. V Beogradu ste si nabrali v letih 1982-1986 in kasneje kot predsednik ZKS veliko političnih izkušenj in se dobro seznanili z načinom delovanja v centralni oblasti. Verjetno ste zato tudi boljše vedeli, do česa lahko pripeljejo prenačljene in preveč radikalne zahteve. Ali mislite, da bi z večjim zaupanjem med takratno opozicijo in oblastjo nekatere stvari boljše izpeljali in če da, katere in kako? Pri katerih odločitvah bi bilo boljše, da bi bila koalicija Demos malo manj radikalna?*

Običajno se pri vseh teh ocenah ali pa pisanjih o tem času pozablja, kakšne so bile notranje jugoslovanske in zunanje, mednarodne razmere. To je bilo obdobje po Titovi smrti, ko je bilo že nekaj let pred njo popolnoma jasno, da je Jugoslavija v globoki krizi. Po njegovi smrti se je ta kriza seveda še poglobila, zveze vodstev republik so zgubljale svojo legitimnost, dobrih rešitev pravzaprav ni bilo in vsi ti faktorji so povzročali neko atmosfero brezizhodnosti ali pa vsaj odmik od tega, da bi se rešitve iskale znotraj ustavnega sistema takratne Jugoslavije. To je seveda pomenilo, da so bili parlamentarni organi v bistvu potisnjeni na rob oziroma v funkcijo čistega izvrševanja in da se je krepila moč zveze komunistov in posebej še moč jugoslovanske armade, tistega faktorja, ki je smatral, da je dedič Titove zapuščine, varuh Jugoslavije. Če torej politični dejavniki niso bili sposobni ohraniti Jugoslavije, je dobila te pravice in dolžnost vojska. Razumeti je treba, da je imela Jugoslavija paralelni sistem vzorčenja. Odločitve, pomembne za prihodnost in življenje Jugoslavije ter njen gospodarski razvoj, bi morali sprejemati v skupščinskih organih, izvršnih svetih in tako naprej. Ampak pred tem so o vseh pomembnejših odločitvah razpravljali in odločali v organih zveze komunistov. V ZK je veljalo načelo demokratičnega centralizma, to se pravi, da so v sami zvezi komunistov bili zavezani uresničevati ali spoštovati odločitve vodilnih organov. To je praktično pomenilo, da so v skupščinah sedeli delegati, ki so bili istočasno člani zveze

komunistov. Tako se je o vsem dejansko najprej odločalo v organih zveze komunistov, nato pa v skupščinskih organih.

Prav zato se je potem kriza, ki je začela razdirati tudi ZK, nujno selila tudi v vse organe oblasti. To je bila recimo moja izkušnja, ker sem bil pač očevidec in sem videl, kako to v Beogradu zgleda in funkcionira. Vse je sovpadalo s časom, ko je končala z delom, seveda neuspešno, t.i. Kraigherjeva komisija, komisija predhodnega ekonomskega sistema, ki je delovala dolgo časa, končala z nekimi debelimi in zajetnimi poročili o ekonomskem stanju v državi in njeni prihodnosti, seveda znotraj formul, ki so takrat še vedno veljale in zanikale svobodni trg ter privatno lastnino. Pričakovanih rešitev ni bilo, saj jih komisija ni bila sposobna ponuditi. Kriza se je začela poglobljati, začeli so naraščati nacionalizmi, ki so bili dvojne vrste. Ne smatram, da je nacionalizem pojav z negativnim predznakom, izraža lahko skrb za narod, ampak je hkrati tudi odgovornost do drugih. Kar se je v Sloveniji dogajalo ob koncu Jugoslavije z razdružitvijo in slovensko osamosvojitvijo, je bilo torej povezano s skrbjo, kako slovenske odločitve izpeljati tako, da ne bi škodovali drugim narodom. Ravnati je bilo treba po preprostem načelu: kar zahtevamo zase, priznavamo tudi drugim in nočemo ničesar na račun drugih. Vedno smo zagovarjali stališče, da naši predlogi niso samo izraz interesa ali položaja Slovenije, ampak smo bili prepričani, da se potegujemo za dobro celotne Jugoslavije. V spopadu dveh političnih konceptov je v Sloveniji in takratni Zvezi komunistov Slovenije zorel koncept pluralne politične demokracije, vladavine individualnih in kolektivnih človekovih pravic ter uveljavljanja tržnega gospodarstva. Na drugi strani naj bi se uveljavil koncept avtokratične vladavine, z utrjevanjem enopartijskega sistema in jugonacionalistično unifikacijo z velikosrbsko prevlado. Takrat in še posebej, ko je prišel Milošević na oblast, so zatrjevali, da je za Jugoslavijo dobro samo tisto, kar je dobro za Srbijo. Srbija brez Jugoslavije lahko, Jugoslavija brez Srbije ni mogoča. Ali drugače rečeno, če ne boste sprejeli tega kar mi, smo pripravljeni iti iz Jugoslavije. Treba je bilo razmišljati o drugih variantah. Ko sem se 1986. leta vrnil na čelo slovenske partije, smo pravzaprav začeli pripravljati neko platformo, neko politično programsko izhodišče, formulirano v programu »Evropa zdaj«.

Predvideli smo, da je perspektiva za Slovenijo in obenem za Jugoslavijo v evropskih integracijah, po evropskih merilih, z evropskimi kriteriji, vrednotami ... Vsebina je razdelala tudi področje človekovih pravic. S to platformo smo člani slovenske partije nastopili na 14. izrednem kongresu jugoslovanske partije, na katerem so bila vsa ta

stališča zavrnjena. Glasovalo se je namreč z rdečimi in zelenimi kartoni; rdeči so pomenili PROTI, zeleni pa ZA. V prvi vrsti je sedel Milošević. Ko je dvignil rdeč karton, je cela dvorana dvignila rdeč karton. Politično nesoglasje na kongresu ni bilo ne prvo ne edino. Bilo je posledica dolgega obdobja političnih spopadanj, ki so odločala o usodi Jugoslavije in usodi vsakega naroda v Jugoslaviji.

Ko naša stališča niso bila izglasovana, smo zapustili 14. kongres ZKJ.

Ta odhod je imel svojo zgodovinsko težo. Ko smo odhajali, smo vedeli, da to ne pomeni samo konca Zveze komunistov Jugoslavije, ampak da pomeni obenem tudi konec države.

Privilegiran ustavni položaj je imela tudi Jugoslovanska armada (JA): prvič je bila to ljudska armada, drugič se je smatrala za varuha Titove dediščine. Konec Jugoslavije je zanj pomenil tudi konec njenih privilegijev. In še to morate vedeti, da je imela armada v organizacijski strukturi ZK položaj, ki je bil enak položaju republiških organizacij. Sestavljalo jo je šest organizacij, dve pokrajinski in partijska organizacija Jugoslovanske armade. Organizacija JA je bila enakopravna, bila je volilna baza in je imela zato v vseh organih svoje predstavnike, vključno s predsedstvom in sekretariatom centralnega komiteja. Šlo je torej za popolnoma avtonomno, neodvisno telo; večkrat je bilo poudarjeno, da predstavlja nadslovenski jugoslovanski integrativni faktor.

Ker je začelo razpadati jugoslovansko tržišče, kolikor je še funkcioniralo, je prišlo do upada sredstev v Narodni banki Jugoslavije in do bojkota slovenskega blaga. Jugoslavija je gospodarsko razpadla. Vsaka republika je začela razmišljati o svojem položaju, o svoji prihodnosti, ideologija socializma je bankrotirala, zadnja integracijska vez pa je ostala JA. Toda armija in orožje nista zadosten integracijski faktor, da bi neko večnacionalno skupnost lahko držala skupaj. Tako je to pripeljalo do spoznanja, da je treba razmišljati tudi o možnosti, da Slovenija ne bo več del Jugoslavije. O teh variantah se je začelo razmišljati posebej potem, ko so bile izpeljane parlamentarne volitve, najprej v Sloveniji in na Hrvaškem in potem še v drugih republikah. In potem je bilo popolnoma jasno, da ni več nobenega političnega faktorja, ki bi totalno obvladoval politične razmere v posameznih republikah, razen v Srbiji, kjer je Miloševićeva struktura posegla po drugačnih odločitvah.

Ideje o osamosvojitvi so sicer že stare in so obstajale bolj na ravni nekih političnih prevzemov, idealiziranj ... Kot realne so se prvič pojavile pri Jožetu Smoletu, ki je bil tudi predsednik SZDL, poslanec v skupščini Socialistične republike Slovenije in bil

pozneje prisoten tudi pri sprejemanju Deklaracije o neodvisnosti Slovenije in drugih osamosvojitvenih aktih.

In sedaj me sprašujete o tem radikalizmu: ta radikalizem se je kazal v tem, da je videl premočrtno pot do osamosvojitve, brez premislekov, kako to doseči in kakšne so lahko posledice za nas in seveda za druge dele Jugoslavije. Mednarodne sile nam niso bile naklonjene, ker so slutile, da bo razpad Jugoslavije posledično pripeljal do pričakovane katastrofe.

1990 je Slovenija razglasila gospodarsko samostojnost in imela parlamentarne volitve. V predsedstvu, ki je bilo takrat kolektivni organ, smo uporabljali prakso razširjenega predsedstva, kjer so potem na sejah sodelovali bivši predsednik vlade Peterle, predsednik skupščine Bučar, glede na tematiko smo potem vabili še obrambnega, notranjega in zunanjega ministra, tega skoraj vedno. Temeljni problem je bil: zaupanje. V njem sta bila 2 člana, ki sta po svoji strankarski pripadnosti spadala v Demos, to sta bila Oman, predstavnik kmečke stranke, in Plut od stranke Zeleni Slovenije, ki nas o dogovorih v Demosu nista informirala, čeprav sta zanje vedela. Tako se je velikokrat razpravljalo in odločalo po neki intuiciji o tem, kaj bi bilo najbolj prav. V tej situaciji je vendarle bilo nekako samo po sebi umevno, da smo nadaljevali s prakso legitimitetnih korakov. Že od leta 1988 in potem 1989 je skupščina, ki jo je vodil Potrč, sprejemala dopolnila k slovenski ustavi. Ta so v bistvu tvorila pravni temelj za odločitve, ki jih je potem Slovenija sprejemala na poti do osamosvojitve. In mi smo vztrajali, jaz še posebej na tem legalitetnem principu, kajti Bučar je vedno trdil, da gre za naravno pravo, za naravno pravico, kar je tudi res, to je legitimitetni princip. Mednarodna javnost nam ni bila naklonjena, zato smo se poleg legitimite ves čas sklicevali na to, da smo stvari naredili legalno, torej na podlagi slovenske in jugoslovanske ustave. Ta razlika se je pokazala potem, ko se je sprejemal zakon o plebiscitu, ki so ga želele Demosove stranke po bližnjici spraviti skozi parlament, ne glede na to, kakšna bi bila verodostojnost plebiscita, izpeljanega po tem paralizacijskem pristopu. Če zelo poenostavim, bi po njem 3 udeleženci plebiscita lahko odločali o tem, ali bo Slovenija samostojna ali ne. Kot predsednik predsedstva sem prisostvoval na nekaj nočnih sejah, ko smo z velikimi težavami vendarle presegli nezaupanje in očitke glede tega, kdo je za osamosvojitve in kdo jo zavira in sprejeli zakon, ki je dajal pravno podlago za to, kar se je kasneje zgodilo. V politiki je vedno določen odstotek nezaupanja, ki še danes funkcionira v partnerstvu za razvoj. Vztrajali smo glede uskladitve; tako so stranke s podporo Spomenke Hribar dosegle sporazum o plebiscitu in ga podpisale. Ključna je

bila odločitev, po dolgih razpravah zapisana v zakon o plebiscitu, na kakšen način izpeljati plebiscit, da bi dobil visoko notranjo in predvsem mednarodno legitimnost, kar je bilo pozneje ključno za mednarodno priznanje Slovenije. Druga pomembna stvar je bila sporazum parlamentarnih strank, da sta plebiscit in osamosvojitve skupno dejanje, da stranke zanju prevzemajo skupno odgovornost in da si nobena ne bo prilaščala zaslug za uspeh.

Po plebiscitu za samostojnost in neodvisnost Slovenije je bil sprejet 6-mesečni rok, v katerem je morala Slovenija pripraviti vse za osamosvojitve. Doktor Jovan je po tem spraševal, kdo je določil 25. junij za datum osamosvojitve Slovenije in je bil kasneje Zlobec zaradi nekega pogovora z italijanskim konzulom označen celo za izdajalca, čeprav je Pučnik javno govoril o tem datumu.

Vse to se je dogajalo v zaostrenih jugoslovanskih razmerah. Hrvati, s katerimi smo imeli kar veliko razgovorov, so šli po isti poti. Mednarodno priznanje se je odlagalo zaradi njihovega notranjega konflikta – mi ga nismo imeli, oni pa so ga imeli s Srbi. Tuđmanova politika je težila za tem, da bi imela nacionalno čisto Hrvaško. Po kasnejših operacijah, po Nevihti, so spremenili takratno ustavo in v njej spremenili definicijo Hrvaške kot države. V socialistični ustavi je bila Hrvaška republika država hrvaškega in srbskega naroda, ki živi na njenih tleh, potem pa je to postala država samo hrvaškega naroda. Zaradi tega so se začeli konflikti in propagandno delovanje Miloševićeve politike.

V Sloveniji smo začeli z načrtom o izpeljavi osamosvojitve, sprejetju nove ustave in izjavo, da Slovenija z novo ustavo prekinja odnose z nekdanjo skupno državo. O tem je pred kratkim pisal Hribar v Sobotni prilogi Dela ali v sobotni prilogi Dnevnika. Čeprav je članek dobro napisan, težko ugotoviš bistvo povedanega, če ne poznaš dejstev. Ker nam v roku ni uspelo sprejeti ustave, smo se odločili za plebiscit, posebej za zakon. Ko se je potem pisala nova ustava, se je ponovno izpostavilo vprašanje glede podeljevanja vloge pristojnosti predsednika države. Le-ta naj ne bi imel nobenih pristojnosti, da ne bi dobil možnosti za diktaturo. Ravno to enostransko razmišljanje ima posledice prav do današnjih dni. Recimo: Svet za nacionalno varnost ali pa koordinacija urejanja odprtih odnosov s Hrvaško ter še marsikaj drugega bi po naravi morala biti dodeljena predsedniku države. Po ustavi vse to seveda ni njegova pristojnost.

Ko je Slovenija sprejela odločitev o plebiscitu, je prišlo tudi do tako imenovane mirovniške deklaracije. Janša jo imenuje izjava o kapitulaciji. Takrat jo je predlagalo mirovniško gibanje. V preambuli je imela 6 točk: vrnitev slovenskih vojakov,

nepošiljanje slovenskih vojakov v jugoslovansko armado, mirovna opcija za rešitev jugoslovanskega konflikta ... Kaj je bilo bistvo tega in zakaj smo to podpisali Plut, Kmecl, Zlobec in jaz? V takratnih razmerah smo hoteli povedati, da ne želimo vojne, da ne želimo razrešiti problema prihodnosti Jugoslavije z vojaškim konfliktom, da Slovenija deklarira svojo demilitariziranost. Zaradi političnih razprtij in razlikovanj smo bili obtoženi, da delamo zoper osamosvojitve. Če natančno preberete deklaracijo, je takšna klasifikacija neutemeljena. Naš namen je bil povedati drugim delom Jugoslavije in svetu, da ne želimo vojaškega konflikta, zato smo sprejet predlog Slovenije o mirni razdružitvi poslali parlamentom vseh drugih jugoslovanskih republik kot skupščinski dokument. Z njim se je strinjala samo Hrvaška, od drugod ni bilo nobenega odgovora. Obstaja še eno pomembno vprašanje: ali je šlo s slovensko odločitvijo za odcepitev ali za združitve. Sicer je to samo verbalna igra, ampak šlo je za sledeče: odcepitev vedno pomeni del, tj. odcepitev dela države od neke celote. Jugoslavija pa ni nastala kot neka celota, v katero so se vključili posamezni deli, ampak je leta 1918, 1919 nastala z združitvijo takratne Kraljevine Srbije; države Srbov, Hrvatov in Slovencev. To so države, ki so živele na območju Avstro-Ogrske. Avnoj je potem to potrdil. Moje takratno razmišljanje je bilo: če je Jugoslavija tako nastala, potem je tudi normalno, da gre tako narazen. In ne gre za odcepitev, ampak za združitve Slovenije. Tudi na Hrvaškem je šlo – prav tako kot pri nas - za združitve od preostalega dela Jugoslavije. Je pa ta stvar bila pomembna tudi za sukcesijo. Demos se je zelo trudil postaviti kontinuiteto države od 23. decembra oziroma 25. decembra 1990. Moje stališče je bilo ves čas: Slovenija je starejša država, ker je nastala leta 1918, ponovno leta 1945, ima daljšo zgodovino, je dedič skupne države, ki je bila v političnem, mednarodnopravnem, materialnem smislu pomembna tudi zaradi meddržavnih pogodb, ki jih je z državami sklepala tudi v našem imenu. To so Osimski sporazumi, ki določajo našo mejo z Italijo; Jugoslavija je bila podpisnica avstrijske državne pogodbe, ki je Slovenija ni bila pripravljena uveljaviti v vlogi naslednice. Pomembnejše je bilo, da se je rodila ideja (med razpravami v Beogradu, ko je bil še predsednik predsedstva Jovič), ki jo bom zelo enostavno razložil: če Slovenci ne želite živeti v Jugoslaviji, imate pravico, da se odcepite, ampak najprej je treba sprejeti zakon o odcepitvi, ki bo določal proceduro in obveznosti. Ta zakon bi se sprejemal v zveznem zboru zvezne skupščine, kjer ni bilo enakopravne zastopanosti republik, ampak je bil zvezni zbor formiran po načelu: en človek, en glas, toda večino so imeli Srbi. Drugače rečeno bi ta zakon sprejeli Srbi in v njem bi določili pogoje, ki bi jih morala Slovenija izpolniti, če bi hotela uveljaviti

pravice do odcepitve. Temu sem se izogibal. Tako smo prišli do že preizkušenega termina razdružitve, ko sta se na ta način združili kraljevini Švedska in Norveška (leta 1905). Po mučnih procesijah je prišlo do formiranja dveh kraljevin, ki sta se razšli po principu razdružitve.

2. Pred 17 leti ste odigrali pomembno vlogo pri osamosvojitvenem procesu Slovenije. Zanima me, koga je bilo lažje obvladovati in prepričevati v tem procesu: takratne jugoslovanske voditelje ali evropske pogajalce, ki na začetku tega procesa niso imeli posluha za kakršnokoli razdružitve Jugoslavije?

Sprašujete, kakšne so bile mednarodne okoliščine, oziroma mednarodna naklonjenost ali nenaklonjenost. Nenaklonjenost je bila velika. Tisti, ki so najbolj razumeli, da so Jugoslaviji šteti dnevi, so vedeli, da je nemogoče rešiti problem v okviru obstoječe države. Takrat so bili kvečjemu pripravljene sprejeti tisto, kar bi se mi znotraj Jugoslavije dogovorili. In ker do dogovora ni prišlo, so se seveda opredeljevanja do procesov, tudi do procesov osamosvajanja, zelo različno odvijala. Potem ko je prišlo do vojne, so bile stvari enostavnejše. Takrat je bila sklicana konferenca na ravni evropske skupnosti, na kateri so decembra 1991 odločili, da države članice evropske skupnosti z januarjem priznajo Slovenijo. Proces je stekel, nekakšna posebnost je bil Vatikan, ki nas je zgodaj podprl. Pričakovalo se je, da nas bodo priznali med zadnjimi; drugo vprašanje je, kateri interesi so jih vodili pri tem. Pri priznanju so prednjačile male države, recimo Islandija, Estonija. Združene države nam niso bile naklonjene in so nas potem zelo pozno, dobre tri mesece za Evropsko unijo, končno priznale. V pogovoru z državnim sekretarjem ZDA v Beogradu teden dni pred našo razglasitvijo samostojnosti, je le-ta izjavil, naj se zavedamo, da nas ZDA ne bodo nikoli priznale, če se mislimo res osamosvojiti. Odgovoril sem mu, da je to nemogoče, kajti noben ameriški politik ne bi poskušal preprečiti izvrševanja tako visokega referendumskega rezultata. Začetno nezaupanje od volitev spomladi leta 1990 je preraslo oziroma zašlo v kanale starih političnih delitev na slovensko levico in desnico, začinjeno še posebej z vojnimi, med- in povojnimi dogajanjem. Današnje stranke v bistvu niso stranke leve in desne, ampak so stranke dedičev ene ali druge strani, kar je posledica cepitev v drugi svetovni vojni. Takrat, v tistih začetnih mesecih pa vse do konca vojne so bili različni pogledi. V predsedstvu smo se zavzemali za dialog. Glede na mojo izkušnjo v Beogradu in potem, ko sem vodil slovensko zvezo komunistov, sem vedel, da je potreba po dialogu nujna,

kajti brez pogovora ni nič. Vsiljevanje odločitev ne daje dobrih rezultatov, treba je biti spoštljiv do drugačnih mnenj, potrebno je vztrajati na načelu legalitete pri vseh stvareh, se pravi na pravni državi, in da je potrebno graditi tudi na kontinuiteti. Slovenci seveda šteujemo zgodovino kot vrsto slepih ulic. Pri nekaterih stvareh smo prikrajšani. Do primera neurejene meje s Hrvaško je prišlo ravno zaradi tega, ker nismo pravočasno vztrajali na kontinuiteti vsega tega, kar je bilo že med vojno, tisto leta 1945, kar je irelevantno, kajti treba se je zavedati, da imamo neko državnopravno kontinuiteto, na kateri gradimo in se legitimiramo, da se lahko pojavimo kot neki avtoritativni subjekt mednarodnih odnosov.

3. Kaj mislite, da je najbolj prepričalo evropske države in pa predvsem ZDA, da so se na koncu omehčale in priznale Slovenijo ter s tem rešile slovensko državo pred osamitvijo? Katere so bile vaše največje zasluge pri mednarodnem priznanju Slovenije in kateri pogajalci so vam najbolj prisluhnilo oziroma vam jih je uspelo prepričati?

Ja, to je res eno od temeljnih vprašanj. Prepričala jih je preprosto verolomnost ljudi v posameznih delih Jugoslavije, s katerimi so imeli opravka. Vedel sem, kakšna nevarnost je jugoslovanska armada in da ni papirnat zmaj, kot so govorili. Kar sem mislil, nisem skrival, zato sem dostikrat dobival občutek, da ne navdušujem ljudi, toda politika je odgovornost, ljudje morajo vedeti, kam gredo, ker je odločitev njihova. Imeli smo samo srečo, da je do vojne prišlo, ko ni nihče v Beogradu vedel, da smo Slovenci pripravljeni res narediti to, kar smo naredili, se pravi upreti se in ko v Sloveniji ni bilo mogoče igrati na račun mednacionalnega sovraštva. Odločitve o samostojnosti Slovenije tudi ni mogel sprejeti samo en del državljanov, zanjo se je morala namreč odločiti večina. Pri nas na srečo ni bilo mogoče igrati na račun mednacionalnega sovraštva kot na Hrvaškem. Vse ključne odločitve, vsi takratni ključni cilji so bili doseženi. Ampak življenje gre naprej in danes so zastavljeni drugi cilji, ki bi jih morali znati razbrati in razumeti. Evropejci so imeli opravka z Jugoslovani in ugotovili, da eni držijo besedo, drugi pa je pač ne držijo. – Zdaj bom malo odletel stran. Novinarica Hartmanova, ki je bila na haaškem sodišču za vojne zločine v Jugoslaviji in je bila med vojno na jugoslovanskem področju, je zdaj napisala knjigo Med pravico in odgovornostjo, v kateri piše, kako se je haaško sodišče v resnici trudilo, da ne bi pred haaški tribunal pripeljalo pravih vojnih

zločincev: Mladiča, Karadžiča ... Moje temeljno sporočilo Američanom, ki so prihajali k nam, je bilo, naj se nehajo pogovarjati z Miloševićem, ki vsak njihov pogovor izkoristi v propagandne namene in za dvig legitimnosti - k srbskemu voditelju namreč prihaja ves svet, o čemer se je prepričevalo gledalce s televizijskimi prenosi, v katerih se Milošević pogovarja ob viskiju in cigari. Novinarka ugotavlja, da je bil to eden ključnih razlogov. Ko so le ugotovili, da to nikamor ne vodi, so začeli razmišljati o tem, komu bi pravzaprav verjeli. Kaj hitro so ugotovili, da če komu sploh lahko verjamejo, lahko verjamejo Slovincem. Med vojno je potem zelo hitro prišlo do predsedovanja EU, ko smo imeli prvo srečanje s tako imenovano ministrsko trojko. Mi iz Slovenije smo se srečali ponoči v Zagrebu. Povedali so, da zahtevajo prekinitev vojnih aktivnosti, premirje, dogovor glede usode beguncev ... in njihov angažma. Te pogoje sva s takratnim zunanjim ministrom Ruplom sprejela in jih posredovala na seji predsedstva. Toda premirje je bilo prekinjeno zaradi Janševih potez, in seveda potez generalov, ki so na to komaj čakali; tako se je vojna potem nadaljevala. Tudi po drugem sestanku niso bili upoštevani dogovori. Po resnem predlogu o julijskem srečanju na Brionih, kjer je bil cilj ministrske trojke EU doseči premirje, naš cilj pa je bil doseči mir in preko miru tudi nadaljevanje procesa osamosvajanja. Na pogajanjih je bilo več strank: Jugoslavija z Markovičem in Jovičem, Slovenci, tudi Tuđman, ki tam ni igral nobene vloge. Njihovo začetno ponujeno stališče, se pravi cena premirja, je bila za nas nesprejemljiva. Je praktično pomenila anuliranje vsega, tudi preklic osamosvojitve in vseh dotedanjih odločitev. Po pogovorih in pogajanjih je Van den Broeck spremenil stališče ter nam poslal spremenjen tekst z vprašanjem, ali je ta za nas sprejemljiv. In tam se je prvokrat kot podpisnik sporazuma odločila Slovenija. Govorimo torej o sporazumu med EU, Jugoslavijo in Slovenijo. Prepričan sem bil, da ga je bilo treba sprejeti. Poleg drugega so zahtevali, naj za tri mesece nehamo z nadaljevanjem osamosvojitvenih aktivnosti. Za Hrvate pa je veljalo, naj ne začnejo z osamosvajanjem. Po mučnih pogajanjih je na koncu le prišlo do sprememb; glavni pogajalec, g. Van den Broeck, je bil sicer trd pogajalec, ampak je držal besedo. Z Evropejci, ki so prihajali kot predstavniki Evropske skupnosti, nisem imel slabih izkušenj. Bili so res trdi pogajalci, izredno težko so se premaknili, ampak ko so dali besedo, si se nanjo lahko zanesel. Seveda so se tudi oni lahko zanesli na to, da bomo dogovore spoštovali. Italijanski minister ni bil prav nič naklonjen slovenskemu osamosvajanju in je bil silno težaven sogovornik, toda besedo je držal. Brez njega ne bi prišlo do ratifikacije Osimskih sporazumov, oziroma dokumenta, ki je Slovenijo postavljala v vlogo procesorja Osimskih sporazumov. Že zdaj je sporno,

če je tisto prava ratifikacija ali ne, ampak dokument imamo, torej je Italija Sloveniji priznala njeno pravico do odločanja.

Pogajalci so bili zelo različni. Avstrijci in MOP so imeli že svoje interese; eden izmed Mopovih pogojev je bil, naj se Slovenija ne poteguje za nasledstvo avstrijske državne pogodbe. Avstrijci nas niso podpirali, še posebej ne Ljudska stranka. Zimmerman, ki je napisal tudi knjigo, je bil Sloveniji nenaklonjen, Jugoslavijo je namreč videl le kot celoto. Napisal je, da je imel z mano veliko razgovorov v Beogradu, jaz sem bil pri njem trikrat, če ne celo štirikrat, da sem vedno veliko govoril in da so se najina razpravljanja vedno končala z mojo trditvijo: Potrebujemo samostojnost. Rusi so takrat igrali popolnoma nepomembno vlogo. V tistem času je Rusija sama bila v procesu razpadanja. Evropa je bila nekako zgrožena nad dejstvom, da je na evropskih tleh prišlo do vojne, in to v državi, ki je imela nek ugled po petdesetih letih od konca 2. svetovne vojne. Najboljšo knjigo o tem razpadu oz. kako so zakartali Jugoslavijo, je napisal Avstrijec Mayer. Njega sem poznal od prej, bil je večkrat pri meni. Ko je pisal knjigo, je bil celih 14 dni v mojem arhivu, v njem delal, oblikoval stenograme ...

4. Ste danes, po 17-ih letih življenja v samostojni Sloveniji zadovoljni z njeno podobo v vseh pogledih ali ste si jo takrat, ko ste dosegli zastavljene cilje v zgodovini Slovenije, drugače predstavljali?

S tem, kar smo dosegli, sem na vsak način zadovoljen. To je recimo bistvo tistega, kar sem si želel. Nekateri stvari pa se niso zgodile in te me skrbijo. Bil sem prepričan, da po skoraj 20-ih letih samostojnosti ne bo več zgodovinskih delitev, ampak da se bomo delili po pogledih na prihodnost, po projektih. Na žalost je pripadnost nekim grupam še vedno pomembnejša od tega, za kar se kdo danes zavzema ali pa se to zavzemanje za današnje rešitve gleda skozi prizmo preteklosti in pripadnosti. Bil sem prepričan, da bomo s Hrvati rešili probleme, saj ti problemi res niso nerešljivi. V sporu sta vedno pomembni obe strani; v njem je pravzaprav nepomembno, kdo je bolj kriv, sta pa v njem vedno potrebna dva. Ko so bili ugodni časi, nismo izkoristili priložnosti, da bi kaj rešili. Zdaj so se razmere spremenile in zdaj imamo težavo. Nismo se potrudili (naša zunanja politika v zadnjih petih letih gotovo ne), da bi nas Evropa razumela in da bi Evropejcem pojasnili, zakaj pravzaprav smo Hrvatom zablokirali pogajanja. Tudi sami smo doživljali enako, zato vemo, kako to gre. Dvakrat so nas zablokirali Italijani in

potem še Avstrijci v pogajanjih. Takrat sem bil prepričan, da s Hrvati zagotovo ne bomo imeli problemov.

Skrbi me to, da je prišlo do tako velikih socialnih razlik v Sloveniji, do delitve na bogate in revne. Naraven proces je, da je sloj zelo bogatih Slovencev majhen, prav tako majhen tudi sloj revnih, ni pa prav, da najnižji iz srednjega sloja prihaja na prag ali pod prag socialne vzdržljivosti. Prav srednji razred je tisti, ki daje družbi stabilnost in če ga razkrojiš, oslabiš seveda stabilnost države. In zdaj vidite, kako so reagirali ljudje v Sloveniji na stvari, ki jih pravzaprav trenutno težko razumemo. Zadnje parlamentarne volitve, ob katerih je bilo grešno reči, da je vendarle potrebno razmišljati o tem, da prihaja kriza. Krize ni, so govorili takrat. Vizjak, minister, ki ima zdaj glavno besedo o tem, kaj je treba narediti, je govoril še dva meseca, preden so predali urad, da v Sloveniji krize ni, da ne bo recesije. Cel svet je vedel zanjo, oni pa so še vedno trdili, da je ne bo. Te volitve v bistvu niso bile volitve po koncepciji, ampak volitve po ljudeh. Slabost je, da Slovenci ne znamo presoditi in razbrati, katere silnice lahko vlečejo razvoj naprej in kaj je tisto, kar nas v razvoju nekako ovira. Zdi se mi, da smo podobni neki mafiji, ki je precej politično razpoložena.